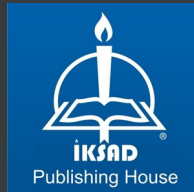

KONUT KAVRAMINA AKADEMİK BAKIŞ

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ

KONUT KAVRAMINA AKADEMİK BAKIŞ

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ

YAZARLAR

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZGEN

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORHAN YILMAZ

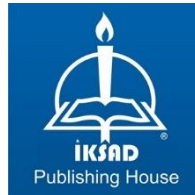
Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Melih KURNALI

Öğr. Gör. Eymen TATLIHAYAT

Öğr. Gör. İpek DEMİR

Öğr. Gör. İpek GÖLÜKCÜ

Copyright © 2023 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law.

Institution of Economic Development and Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules. The first degree responsibility of the works in the book belongs to the authors.

Iksad Publications – 2023©

ISBN: 978-625-367-452-6

Cover Design: Gizem ÖZER BAŞ

December / 2023

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....1

BÖLÜM 1

HASTANE DÖNÜŞÜMÜNDE KONUT ETKİLEŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZGEN.....3

BÖLÜM 2

KONUT İÇ MEKAN TASARIMLARINDA YENİ DANIŞMAN: DİJİTAL İÇERİK ÜRETİCİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORHAN YILMAZ.....31

BÖLÜM 3

MUTFAĞIN TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZ MUTFAKLARININ İÇ MİMARİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Eymen TATLIHAYAT.....49

BÖLÜM 4

YAŞLI KONUTLARINDA KULLANILAN GERONTEKNOLOJİK ÜRÜNLERE YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ.....73

BÖLÜM 5

GELENEKSEL TÜRK EVİNDE BANYO VE TUVALET MEKANLARI: GELENEKSEL ALANYA EVLERİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. İpek DEMİR.....91

BÖLÜM 6

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ULAŞAN MANİSA KONUTLARI

Öğr. Gör. İpek GÖLÜKCÜ.....113

BÖLÜM 7

MİKRO KONUTLARDA KULLANILAN TEKNOLOJİLER

Dr. Öğr. Üyesi Melih KURNALI.....133

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun var olduğu günden bu yana barınma en temel ihtiyaçlarından olmuştur. Barınma gereksinimini karşılayan konut kavramı insanlık tarihinin var oluşu kadar uzun bir geçmişe sahiptir.

İnsanın yuvası olarak da tanımlanabilen konut hem yaşam sürdürülen, hem dış tehditlerden korunulan güvenli bir limandır. Tarih boyunca insan için her daim önemli olması, gelecekte de aynı şekilde etkili ve önemli olacağını göstermektedir. Bu kadar köklü bir kavram olan ‘Konut’ ifade ettiği anlama yararış şekilde mimarlık çerçevesinde farklı perspektiflerden ele alınmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde birbirinden uzak kavramlar olarak bilinen sağlık ve konut yapılarının iyileştirme kavramı çerçevesindeki ilişkisi bütünselleştirilmektedir. Konut mimarlığı ve sağlık yapılarındaki değişimi ele almak ve etkileri değerlendirmek üzere tarihsel süreç üzerinden aktarım yapılmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde, internet ve sosyal medyanın hızlı gelişiminin, insanların evlerindeki yaşamları ve konut iç mekan tasarımlarında oluşturduğu etkileri incelenmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde, konutlardaki mutfak mekanlarının tarihsel süreçteki gelişimi ve günümüz mutfaklarının iç mimari açıdan değerlendirilmesi çalışılmıştır.

Kitabın dördüncü bölümünde konut kavramı; geleceği etkileyecek olan ‘yaşlanma’ ve ‘teknoloji’ kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmada yaşlı konutları içinde kullanılan gerontolojik ürünler incelenmektedir.

Kitabın beşinci bölümünde konutlarda ıslak hacimlerden banyo ve tuvalet mekanlarının geleneksel konutlardaki durumu ve günümüz ile farklılıkları incelenmektedir. Geleneksel Alanya evleri örnekleri üzerinden, geleneksel Türk evlerinde banyo ve tuvalet mekanlarının kullanımı; biçimsel ve mekansal anlamda ele alınmaktadır.

Kitabın altıncı bölümünde geçmişten günümüze ulaşan Manisa

konutları akademik perspektiften incelenmiştir. Manisa evlerinin tarihi süreç içerisindeki durumu, dünden bugüne ulaşan yapılar literatürden elden edilen veriler ve saha araştırmaları sonucu elde edilen bulgular aktarılmaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde mikro konutlar için tasarlanmış, üretilmiş ya da prototip düzeyde olan teknolojiler araştırılmıştır. Gelecekte mikro konutlarda bizleri nelerin beklediğini görmenin yanı sıra sürdürülebilir teknolojilerin yarınına ışık tutması amaçlanmıştır.

Mimarlık perspektifinden hazırlanan ve insan için öncelikli düzeyde önemli olan konut kavramı özelindeki kıymetli çalışmalarını ile destek veren tüm yazarlara teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ
İzmir, 2023

BÖLÜM 1

HASTANE DÖNÜŞÜMÜNDE KONUT ETKİLEŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZGEN¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261262>

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı, Bolu, Türkiye. elif.ozgen@ibu.edu.tr orcid: 0000-0002-8081-2097

Hastane mekanlarının tasarımı uluslararası bir kavram olan “Sağlık Tasarımı” ile günümüzde disiplinlerarası olarak çalışılan güncel bir konudur. Konut odağında, mimari yazım örneklerinin yer aldığı bir kaynakta neden yer aldığı sorusu, içindekiler kısmını inceleyen dikkatli bir okuyucunun elbette gözünden kaçmayacaktır. Konut konusunda uzman, tüm akademik kariyerini bu anlamda “konut mimarisi” üzerine inşa eden araştırmacı ve akademisyenlerin arasında, objektifi başka bir kesite çevirme fikrinin, ritmi biraz da olsa değiştirme cüreti göstermem konusunda beni destekleyen kitabın editörüne borçlu olduğumu belirtmem gerekir. Bu küçük itiraf aynı zamanda “konut mimarisi” konusunda okuyucunun affına sığındığım anlamına da gelmektedir.

Köklü ve oldukça fazla kaynaktan araştırılabilecek konut mimarisine ilişkin tarihsel süreç, sağlık yapılarına dair değişim ile ele alınmak ve etkilerini değerlendirebilmek adına Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasındaki gelişmelerle çalışmanın konusu olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kavramların tanımlarına değinmek, konutun tarih içindeki değişimini etkenleri ile ele almak gerekmektedir. Sağlık yapılarının değişimine ilişkin “konut” özelindeki etkenlerin ne olduğuna değinmek için ise hastane ve ilişkili kavramlara değinmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda birbirinden farklı ölçek ve işlevdeki iki yapı tipinin ortaklıklarının (Kişisel olarak, sanıldığından güçlü bağların olmasının şaşırtıcı olduğu kanaatindeyim.) günümüz sağlık sistemi içerisinde nasıl karşılık bulduğuna ilişkin yaklaşım ele alınmıştır.

1. Giriş

Mimar Hasol (2010) konut kavramını “Bir ya da daha çok insanın ikamet ettiği yer, ev, mesken.” olarak tanımlanmaktadır (s. 227). Ansiklopedik Mimarlık sözlüğünde ev kavramı ise; “Yalnızca bir ailenin oturabileceği şekilde ve büyüklükte yapılmış konut.” olarak belirtilmektedir (Hasol, 2010, s.163). Tarihsel süreçte konuta dair belki de işlevi dışında kalan pek çok niteliğin zamanla değişime uğradığı söylenebilmektedir. Sağlık yapıları ise; farklı kapasitelerde ve ölçeklerde topluma sağlık hizmeti sunan yapı tiplerinin bütünü içermektedir. Bireyin sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasının, temel bir ihtiyaç olması sebebi ile önemli kamusal yapı

tiplerinin başında gelmektedir. Sağlık yapıları da tarihsel süreçte gelişen teknoloji, tetkik ve tedavilerin yenilenmesi, standartların belirli dönemlerde iyileştirilmesi gibi sebeplerden zaman içerisinde mekânsal olarak değişim göstermiştir.

Konutun hastane dönüşümünde etkileri ve katkıları ise belirtilen tarihsel süreç içerisindeki bağlam ile oldukça ilişkilidir. Standartları, işlevleri, gereklilikleri birbirinden son derece farklı olan bu iki yapı tipini birbirine yakınlaştıran en önemli kavramlardan birisi “iyileştirme”dir. Başka bir deyişle iyileştirici mekanlar olarak adlandırılan ve günümüzde sağlık yapıları konusunda oldukça gündemde olan mekanın iyileşmeye hangi yollarla katkı sunabileceğinin araştırmasıdır. Basılı ve elektronik kaynak taraması ile dokümantasyon oluşturulmuştur. Niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak betimsel anlatımdan faydalanılmıştır.

2. Konut Mimarisi ve Dönüşümü

Konut mimarisi, kullanıcı ihtiyaçlarının ve yapı malzemelerinin değişimi, yerel iklimsel ve çevresel koşullarla üslup tercihine göre farklı yapı tiplerine sahiptir (Ambrose, Harris, & Stone, 2010, s. 156). Konut, birey ve aile için temel gereksinimlerden barınmayı karşılayan, toplum için toplumsal, ekonomik ve mekânsal içeriği olan bir olgudur. İçindeki işlevsel bütünleşme, farklılaşma ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan yaşam biçiminin kişi ve aileye etkisi ile işlev ve mekan ilişkileri önem kazanmaktadır (Kolektif, 1974, s. 8).

Tarihsel süreçte ülkemizde konuta ilişkin yaklaşım değişiklik göstermektedir. Osmanlı coğrafyasında 17. yy itibari ile kendine özgü tasarım, malzeme ve süsleme öğeleriyle, kültür ve yaşama biçimi “Türk Evi” ismiyle barınma ihtiyacını karşılamıştır. Mimar Bektaş (1996) türk evlerinin doğrudan yaşama biçiminden oluşan, doğanın kan dolaşımı içerisinde kullanıcının kendisini tüm yaratıkların içerisinde öteki varlıklardan biri olarak gördüğünü ve onlarla birlikte var olduğunu belirtmektedir. Evler; güneş, rüzgar, aydınlık-karanlık-gölge kavramları gözetilerek iklimin ve coğrafyanın tüm özelliklerini sonuna kadar yaşama olanağı sunmaktadır. Ayrıca insan olmanın gerekliliklerini doğru ölçülerde ve duyarlılıkla sunmaktadır. Komşuluk

kavramı insan gereksinimleri sınırlarında ancak buna rağmen samimiyetinde yaşamaya müsaade etmektedir. Zemin eve uymaz, ev zemine uyar. Kimse kimsenin havasını, güneşini, göz hakkını kesmez ve kirletmez. Türk evleri genellikle, olanaklarla isteklerin koşutluğunu göstermektedir. Yapılan konut elalem veya gösteriş için değil, yaşam içindir (Bektaş, 1996, s. 26, 29).

Türkiye’de konutların tarihsel gelişim sürecinde; Cumhuriyetin ilanı, modernleşme hareketi, II. Dünya savaşı ve etkileri, göç hareketi, hazır betonun kullanılmaya başlanması gibi pek çok teknik, siyasal, ekonomik, kültürel değişim yer almaktadır. Türk evi kavramı ve yapımı, süreç içerisinde azalarak tarihsel bir doku olarak kalmış, günümüze kalan örnekleri ise çoğunlukla restore edilerek yeniden işlevlendirilmiştir. Ancak çalışmanın içeriği kapsamında, tarihsel süreç özellikle endüstri devrimi ve sonrasını konu edinmektedir.

19. yüzyılda endüstrileşme ile başlayan yoğun göç dalgaları, kentlerde çok ciddi bir barınma problemini de beraberinde getirmiştir. Kentlerde yığılan bu nüfusun barındırılması ve savaş sonrası yıkılan kentlerin yeniden imar edilmesi için hızlı, ekonomik, yeni üretim metotları ve teknolojinin getirilerinden faydalanan bir kitlesele konut üretimi o dönem modern mimarinin temel problemini oluşturmuştur. Aynı zamanda bu yeni konut üretim modelinin, 19.yüzyılda hızla üretilen plansız, sağlıksız ve niteliksiz konut üretiminden farklı olarak belirli bir imar düzeni içinde; ışık, havalandırma, sıhhi sistemler gibi temel insani ve mekânsal ihtiyaçların konut çözümlerine dahil edilmesi gibi çabalar, tasavvur edilen bu “yeni yaşam” biçimine uygun, büyük kitleleri barındıracak kent ve konut tasarımları, Le Corbusier’den, Brütalistlere, Rus Konstrüktivistlerden, CIAM 10 ve Japon Metabolistlere kadar pek çok mimar ve mimarlık grubunun temel ilgi alanını oluşturmuştur (Vural & Sağıroğlu Demirci, 2022).

1919 yılında Walter Grupius tarafından kurulan Bauhaus, uluslararası anlamda yarattığı sanat devrimi ile Alman düşünce, fikir, uygulama ve tekniklerinde öncü bir rol oynamıştır. Sanayileşen modern dünyanın mühendislik ve makine estetiğini ön plana çıkartan yaklaşımı mimari alanda da etkisini göstermiştir. İşlevselcilik odağında basit, süs barındırmayan, yalın

malzeme ve biçimler aracılığı ile “modern yaşam”ın kurulumuna ve dinamiklerine denk düşen bir söylemin yaygınlaşmasına aracılık etmiştir. Bauhaus’un kullanışlılık ve güzellik önerileri doğrultusunda estetize edilmiş mimari ve tasarım yaklaşımı Türkiye Cumhuriyeti’nin hükümetleri, entellektüelleri, aydınları, bürokratları olmak üzere pek çok ülkeyi ve dönemin mekan yaklaşımlarını etkilemiştir (Yasa Yaman, 2011, s. 201,202). Ancak bu yaklaşıma ilişkin hem övgüler hem de eleştiriler hem o dönemde hem de günümüzde mevcuttur. Day (2004) Bauhaus hareketinin, geometrik cisimleri (küp ve silindiri) kutsadığını aynı zamanda makine çağı için en ekonomik biçimleri seçtiğini belirtmektedir. Ülkenin içerisinde bulunduğu savaş koşulları ve milli mücadele durumları göz önüne alındığında ise, ekonomik bir versiyonun temsilcisi olduğu için mi Bauhaus tasarım yaklaşımı tercih edildiği, kültürün izinde yeni bir kültür yaratma arayışında en makul çözüm olduğu için mi soruları günümüzde de halen tartışmaya açık vaziyettedir.

II. Dünya Savaşı ile birlikte; bu kez yıkılan kentleri bir kez daha inşa etmek için üretimine başlanan yüksek katlı ve yoğunluklu toplu konut yerleşkeleri yüzyılım ikinci yarısından itibaren sorgulanmaya başlamıştır. Savaş sonrası konut olarak isimlendirilen bu yapılaşma yüksek yoğunluk, kimliksiz ve aidiyetsizlikle eleştirilmiştir. Bilgin’e göre: “Yeni konut çevrelerinde ortaya çıkan yabancılaşmanın, aidiyet duygusu eksikliğinin ve kimliksizliğin kaynağı, ortalama tüketici gereksinimlerinin teknokrat bir kimlikle tanımlanması ve bunlara uygun düşen optimum kurgusunun bitmiş bir ürün olarak sunulmasıdır.” (Vural ve Sağıroğlu Demirci, 2022; Bilgin, 1996). (Bilgin, 1996). Day (2004) ise benzer biçimde pratik nedenlerle, özellikle inşaat ve depolama için, düz çizgilere ve onların ürünlerine, yani dikdörtgen biçimlere ihtiyacımız olduğunu savunmaktadır. Ancak bu durumun insan vücudunda, insan hareketinde, insan faaliyetinde veya doğada herhangi bir yerde bulunan formlar olmadığını belirtmektedir. Dikdörtgen formların; makinelere ve mekanik düşünceye uygun formlar olduğunu savunmaktadır. Bu dönemde yaşanan yabancılaşmanın ve tek düze uygulama örneklerinin sorumlusunun, bir ekskavatörün kavisli bir hendeği kazmakta güçlük çekmesi olduğunu alaycı bir biçimde dile getirmektedir.

1930-1950 dönemi ise, Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte mimarlık faaliyetleri ve yapı üretiminin oldukça yoğun ve nitelikli olduğu bir dönem olmuştur. Fakat savaştan çıkan ülkede imar hareketi ancak devlet eli ve imkânlarıyla mümkün olduğundan; apartman tipi yüksek katlı konut yapılarından çok kamu binaları, lojman yapıları ve çok katlı toplu konut örnekleri ile özel teşebbüs ile yapılan villa tipi konut yapıları ortaya konmuştur. Merkezi otoritenin imkânları ve ideolojisi yönünde üretilen bu yapılarla hem konut ihtiyacına çözüm aranmış hem de yeni bir yaşam ve kültür biçimi topluma sunulmuştur (Vural & Sağiroğlu Demirci, 2022, s. 760). Başka bir deyişle Cumhuriyet ile birlikte “modernleşme” başat bir karar olarak modernizmi ve geleneği sorgulamayı zorunlu hale getirmiş ve bu sorgulama geçmişten uzaklaşma kararıyla sonuçlanmıştır (Yasa Yaman, 2011, s. 203). İhsan Bilgin, 1945 sonrası dönemin, modernleşme sürecinde bir dönüm noktası olduğunu belirtmektedir. Geleneksel ilişkilerin ve yerleşme biçimlerinin egemen olduğu bir coğrafya içinde adacıkların yer aldığı ve bu adaların çevrelerine içeriden nüfus edip dönüştürmenin daha doğru bir yaklaşım olduğu kanısındadır. Bu bağlamda dönemin karakterini; dışarıdan kontrol ettikleri düalistik bir yapı yerine, birleşik etki yapan homojen bir gelişme biçimi olarak tanımlamaktadır. Böylelikle modernleşmenin öncesinde yer eden; uluslararası ticaret erbabı, üst kademe bürokrat ve nihayet memur kesiminin kendilerini toplumun geri kalanından ayırtıracak seçkin bir yaşama tarzının ifadesi ve bir devlet projesi olmaktan çıkmıştır. Toplum katlarının yüzeyini kaplayan ve topluma derinlemesine nüfus eden bir dinamik hali almıştır. Başka deyişle kısmi ve dışsal bir gelişme olmaktan çıkıp, bütüncül ve kuşatıcı bir karakter kazanmıştır. (Bilgin, 1996, s. 472-490).

1950'ler itibari ile II. Dünya savaşının sona ermiş olması ve dolayısıyla tüketilen kaynaklar sebebiyle dünya çapında zor bir döneme girilmiş, endüstrileşmenin artması ile kırsaldan kentlere göç dalgası başlamıştır. Kentte yer alan arazilerin fiyatları ve konut ihtiyacının artışı yüksek katlı konutların yapımı ile, gelir seviyesi düşük aileler için gecekondular olarak adlandırılan konut tiplerinin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Belirtilen gelişmeler dünya çapında etki göstermiş ve ülkemizde de benzer biçimde konut tipleri ve yaklaşımlarına yansımıştır. Konuta ilişkin problemlerin çözümü için

Türkiye’de 1965 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu çıkartılmıştır. Belirtilen kanun yüksek katlı konut üretiminde başka bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Yapsat konut üretimi bu dönemde ortaya çıkarak hızlı yapılaşma ile birlikte geleneksel konut yapılarının yok edilmesine/ korunamamasına sebep olmaya ve yerini niteliksiz “modern” yapılara bırakmaya başlamıştır. Bozdoğan; Yüksek apartman bloklarının ortaya çıktığı bu dönemde konut mimarisinde monotonluk ve kimlik kaybının hâkim olduğundan bahsetmektedir. Büyük kentlerde yaygınlaşan bu durum, konut mimarisinde giderek yaygınlaşmış ve tüm konut alanları bir örnek hale gelmeye başlamıştır (Pulat Gökmen, 2011). Ancak aynı dönem içerisinde yer alan, genellikle işçi ve memur gruplarının oluşturduğu kooperatif grupları ortaya çıkmıştır. Yaygın değer ve beğenilerle tasarlanan; plan tipi, mekan organizasyonu ve donatılar anlamında orta sınıf için standart oluşumuna katkı sağlayan nitelikli konut örnekleri ile de karşılaşılmaktadır.

Türkiye’de konut mimarlığı ve iç mekanı; kalabalık ailelerin bir arada yaşadığı ve pek çok işlev alanının (yatma, yemek yeme vb) hareketli bir yaklaşımla dolaplardan (yüklük) ihtiyaç duyulduğunda çıkartılan kullanılan ve kaldırılan bir nitelikten, Avrupai bir yaklaşımla İstanbul ve taşra arasında büyük farklar yer alarak süslemeci bir tavır ile sınıf ayrımının bir göstergesine dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca Cumhuriyet ile çekirdek aile kavramı ve kadının toplumdaki yerinin değiştirilmesine ilişkin politikalar ile, konut yaklaşımının değişimine yönelik gelişmelerin yaşandığı da izlenmektedir.

Mimarlık ve tasarım anlamında barınma mekanları günümüzde; ekonomi, yatırım gibi alanların birincil konusu haline gelmiştir. Salt biçimsel değişikliğe maruz kalmamız aynı zamanda anlamsal bir dönüşüm de yaşamıştır. Türkiye’de özellikle 1980’lerin siyasi ve ekonomik politikalarında yaşanan değişimler (12 Eylül Darbesi, küreselleşmenin etkileri, özelleşme, dış ticarete serbestleşme, İmar ve gecekondu affı vb.) ile zamanla; aidiyet, mahremiyet, özel alan gibi kavramlar başkalaşmış ve kullanıcılarından bağımsız tasarlanan ve sunulan nesnelere dönüşmüştür. 1990’larda ise konut; anonim, kitlesel ve markalı bir kentleşme yaklaşımı ile güç ve sermayenin simgesi haline gelmiştir. 2000’lere gelindiğinde kentsel dönüşümlerin hız kazandığı görülmektedir. Konut kimlik ve statü oluşumunun görsel kabulü

haline gelmiştir. Günümüz konut yaklaşımı ise; izole yaşamı destekleyecek nitelikte oldukça bireysel bir yaşamı doğaya yönelim ile desteklemektedir (Orhan Yılmaz & Mutdoğan, 2022).

20. yüzyılın başlarında, gelişmekte olan birçok ülkede geleneksel mimari tarzın yerini modern tarzın almasıyla mimaride köklü bir değişim yaşandığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu değişim o kadar hızlı gerçekleşmiştir ki, adaptasyondan ziyade değişimi temsil etmiştir. Böylece, binlerce yıldır insanların fiziksel ve kültürel ihtiyaçlarına cevap veren yerel mimari formlar tamamen ihmal edilmiştir (Behsh, 1993). Aslında mekansal olarak konutun, yakın çevresini ve daha geniş çaptaki kentsel ölçek ile, bireye yeterli imkanları tanınması beklenmektedir. Bunun için yaşlı, genç, engelli tüm bireylerin konut yakın çevresindeki sosyal yaşama erişimi, kolay biçimde ulaşımı ve iç mekan içerisinde ihtiyaçlarının optimum düzeyde karşılanması gibi pek çok kriterin karşılanması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal gereksinimleri karşılayabilmek amacıyla, konut kullanımının kişisel bağımsızlıkta oldukça etkili olduğu ancak benzer oranda da bireyselleşme yanlısı olduğu görülmektedir (Özer Baş, 2020).

Aslında özetle ve eleştirel bir yaklaşım ile; konutun evsel niteliğinden zaman içerisinde nasıl sıyrıldığı ve bu uzaklaşma ile bireyler olarak sosyal edinimlerimizden kopmamıza nasıl kaynaklık ettiği hala bir tartışma konusudur. Günümüz konutlarının mesken mi, ev mi, hane mi olduğuna henüz karar verebilmiş değiliz. Belki de geçmişten günümüze nesiller değişse de mekanı insan olmadan değerlendirmekte ruhsal olarak zorluk yaşadığımızdan, içinde yer alan, yaşayan “biz” ile beraber tanımladığımız “yuva” kavramı bu durumu daha iyi açıklayabilir. Bu noktada konuttan başlangıç yaptığımız bu araştırmanın ev hissi ile bağ kurma gerekliliğinden ötürü bu kavramların karşılaştırmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Tarihsel süreçte de bahsedildiği üzere konut ve ev birbirine hangi yakınlıkta ve hangi noktalarda sağlık yapıları tasarımında kesiştiklerini tespit etmek gerekmektedir.

3. Konut ve Ev

Mimar Hasol, Mimarlık ve Yapı Sözlüğü eserinde iki kavramı da benzer uluslararası ifadelerle belirtmektedir. House, abode, dwelling unit ve

house kavramları “ev”i tanımlarken, farklı olarak “konut” karşılığında habitation ve residence yer almaktadır. Lawrence (1987)’ye göre ise ev; bireysel ve sosyal işlevleri olan toplumdaki kaçıp sığınılacak bir yer, bireyin toplum içindeki konum ve saygınlığının bir göstergesidir (s. 117).

Dolayısıyla insan için ev sadece barınacak bir yer değil, hayatı boyunca dünyaya baktığı bir pencere, evren(ler)i izlediği bir köşe, sahiplendiği, kendini yansıttığı bir yuvadır. Güven ve korkunun, sevgi ve sevgisizliğin, samimiyet ve dayanışmanın derecelerinin evlerde belirlenmektedir, toplumlara ve dünyaya evlerden yayılmaktadır (İmamoğlu & İmamoğlu, 1996, s. 2). Konut ve evin ilişkisine dair, mimar ve planlayıcılar fiziksel gereklilikler üzerine işlevleri odaklarına alırken, sosyal bilimciler ise aile, bireyselleşme, aile içi dengeler gibi etkenler ön plana çıkmaktadır. Bu noktada iki kavrama disiplinlerarası bir yaklaşımla çevre psikologları, araştırma bulguları ile fiziksel ve mekânsal boyutların etkisini azaltarak sosyal, kültürel ve davranışsal konuları bir araya getirmiştir. Kısaca;

- Evler, insanlardan bağımsız, duygu ve düşünceden sosyal referans modellerinden ve toplumdaki simgelerden ayrı bir biçimde değerlendirilmemelidir.
- Evler, mekânsal işlevsel, kültürel, sosyal ve psikolojik boyutların tümüne sahiptir.
- İnsanların evleriyle ilişkileri, düşünce ve görüşleri durağan değildir (İmamoğlu & İmamoğlu, 1996, s. 5, 6; Lawrence, 1987).

Türk “evleri”nin bu bağlamda son yıllarda önemli ölçüde değiştiği söylenebilmektedir. Bu değişimler, sosyal, ekonomik ve teknolojik dönüşümlerin etkisiyle geleneksel karakterinden farklılaşmaktadır. Ev formu ile yaşam tarzı arasındaki uyum tartışılmaya açık olsa da; geleneksel evlerin mekânsal özelliklerinin doğal, coğrafi ve kültürel ihtiyaçları yansıtmama özelliğinden bambaşka bir yönde ilerlediğini belirtmek gerekmektedir. Çağdaş dönemde apartman binalarının yaygınlaşması ile beraber; mekânsal düzenleme, plan düzeni ve oranlarla birlikte, çeşitli yaşam tarzları için sınırlı potansiyel toplumsal olarak kolaylaştırılmıştır. Başka bir deyişle,

kullanıcıların ihtiyaçları ön görülerek, benzer standartlarda doldurulması gereken boşluklar sunulmuştur. Bu yeni konut tipinde, evin fiziksel özellikleri önemli ölçüde değişirken, yaşam alışkanlıkları ve yaşam tarzları aynı hızda değişmemiş, zamanla başkalaşım göstermektedir. Ancak insan, mekan ile etkileşim kurma ihtiyacı ile elindeki yapıyı çevreyi kendi imkanlarına uygun biçimde şekillendirmektedir. Çevrenin veya mekanın kendisi değiştirilebilir olmadığına ise; bölge sakinleri veya konut kullanıcıları kendilerini yeni koşullarına adapte etmek zorunda kalmaktadır.

Kısaca konut kavramının; ev kavramını kapsadığı ama her konutun ev olmadığı sonucuna varabiliriz. Konut barınma ihtiyacının mekânsal bir karşılığını sunarken, ev çok daha fazlasıdır. Mimarlığa özgü geleneksel bilginin kaybedilmesi ile birlikte modern dünyada insanın ‘yersiz/yurtsuz’ kaldığı ve ‘aidiyet’ hissini kaybolduğunu iddia eden modern sonrası yaklaşımlar felsefenin fenomenoloji olarak bilinen kolu üzerinde şekillenmektedir. Mekân üretimine ilişkin modernizme alternatif görüşler ‘yersizleşmeye’ karşı fenomenolojik gelenek ile ilişkilendirilerek mimarlık disiplininde deneyim temelli mimarlık üretimleri olarak karşılık bulmaktadır (Şekerci & Kavas, 2019, s. 164). Başka bir deyişle deneyimlenerek yüklenen mekanlarla üretilen “şey”, “yer” olarak kullanıcı ile ilişki kurmaktadır. Bu yolla sınırlanan, tanımlanan alan/yapı yalnızca mekan sunmaktan öte fenomenolojik anlamı olan aidiyet hissi ile kullanıcı için bir “yer”e dönüşmektedir. Kent yaşamının insanların "ikamet etmeyi" gerçekleştirmediği endişesi, özellikle Martin Heidegger (1889-1976) tarafından felsefe alanında vurgulanmıştır. Bu endişeler, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren mimarlık disiplininde yankı bulmuş ve Christian Norberg-Schulz (1926-2000) gibi mimarlık teorisyenleri, Heidegger'in kavramlarını hem mimarlık tarihi yazımında hem de mimari tasarım alanında kullanmıştır. Bu yaklaşımlar, tarihsel olarak mekânın doğrudan deneyimiyle ilişkili geleneksel mimari bilginin kaybolduğunu, modern insanın "yerinden edilmiş" bir durumda olduğunu ve aidiyet duygusunun zayıfladığını öne sürmektedir. Modern sonrası bu görüşler, fenomenoloji adı verilen felsefi yaklaşıma dayanmaktadır ve mekânın üretimiyle ilgili olarak modernizme alternatif fikirler sunmaktadır (Ülger, 2016).

Tasarım konusunda ev ve yer kavramlarının bir arada değerlendirilebileceği somut bir örnekten bahsetmek bu anlamda yaklaşımın daha doğru anlatımına destek olacaktır. Konut tipolojisinde yer alan ve 1940'lerden itibaren ortaya çıkan gecekodu, tarihsel süreçte hukuki bir mesele olarak sıkça ele alınsa da şehirleşmenin getirdiği bir konut açığı sorunu olarak değerlendirilmektedir (Kömürçüoğlu, 2019, s. 134). Başka bir açıdan ise; barınma ihtiyacının karşılanmasına ilişkin maddi yetersizliklerle oluşan, insan, mekan ve doğa arasında bağ kuran önemli bir yaşam mekanıdır (Erman, 2010, s. 249). Gecekodu, kırdan kente göçen aileleri barındıran ve çoğu, briket, tuğla gibi araçlarla yapılmış konutlarda bir yerleşim ve yaşam biçimidir. Sosyolog Türkdoğan (2015) tarihsel kimliğimizin, kültürümüzün, töre ve geleneklerimizin gerçek temsilcilerinin gecekodu kullanıcıları olduğunu belirtmektedir. Günümüzde alt kültür konumuna sürüklenen gecekodu olgusu, dışlanan ve ötekileştirilen konumundadır. Kullanıcının kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirdiği ve yakın çevresinden temin ederek gerçekleştirdiği yapım biçimi, ihtiyaca yönelik henüz tamamlanmamış ancak kullanıcıyı sarmalayan bir karakterdedir. Başka bir deyişle mekan, insan ile birincil derecede ilişkilidir.

Yer duygusu ve yer kimliği, sosyal bilimlerden sanat ve tasarıma kadar çeşitli disiplinler arasında ilgi uyandırmaktadır. Bireyler ve önemli yerler arasında kurulan güçlü bağı karakterize eden çok yönlü ve katmanlı bir süreç olarak; yer duygusu ve yer kimliği, kimlik, bağlılık ve bağımlılıkla ilgili söylemin önemli bileşenleridir (Giuliani, 2003). Deneyim üretimine ilişkin modernist anlayışta beden ve zihnin işlevleri birbirinden ayrı düşünülmüştür. Bedenlenme kavramı bu ikiliğe meydan okuyarak, bilgiye erişim gibi deneyimin de bir bütün olarak yürütüldüğünü kabul etmiş, fiziksel ve biyolojik işlevleri çözmüş ve bedeni "yaşanmış deneyim alanı ve bir eylemlilik merkezi, dünya üzerinde konuşma ve eylemde bulunma yeri" olarak yeniden çerçevelendirmiştir (Low, 2003).

Foucault ve Miskowiec (1986) ise; olayları zamansal eksenlerine göre katı bir şekilde analiz eden yapısalcı çerçeveye meydan okurken insanın boş bir alanı işgal etmediğini, birbirlerine indirgenemez ve kesinlikle birbirlerinin üzerine bindirilemez alanları tanımlayan bir dizi ilişki içinde yaşadığımızı

belirtmektedir (s. 23). Dolayısıyla yer yalnızca pratiğin bağlamı değil, aynı zamanda yaşandıkça anlam kazanan bir “şey” olarak pratiğin bir ürünüdür de (Creswell, 2002, s. 26). Lefebvre (1992); yeri hem katkıda bulunan hem de ritmik çıktılar arasında bir bağlayıcı olarak insan bedeni üzerindeki deneyime bağlı olarak değerlendirmektedir. Ancak bunların her zaman "mekâna bağlı" olduğunu savunmaktadır (s. 205).

Erzen (2006) yer kavramının, barınmadan çok daha fazlası olduğunu “Yaşadığımız çevre ile göbek bağımızı yok edemeyiz, yoksa yersiz yurtsuz kalırız. Bu göçebe olmaktan farklı bir şey. Göçebe yeryüzünün gerçek sahibi, zira o yeryüzünün her yerini kendi evi olarak görüyor, onun üstünde gezinerek kendini dünyada yerleşik kılıyor. Halbuki bugün birçok kentli, ya da birkaç evi olan kişi, asıl evsiz, yersiz yurtsuz kişi olarak tanımlanabilir.” şeklinde özetlemektedir (s.130).

Kısaca belirtmek gerekirse; konut bir “şey” iken, ev deneyimlenen, bağ kurulan, pratik edilen bir “yer”dir. Günümüz konutu bu bağlamda ele alındığında Psikolog Vassaf (2023)’ın tahlili oldukça güzel bir özet sunmaktadır. Vassaf yaşama mekanlarının sakinlerinin bireysel ve kültürel farklılıklarını yansıtmadığını eleştirmektedir. Hatta işlevlerin, kurguların benzerliği sebebi ile bir asker için kışla neyse vatandaş için de apartman dairesinin o olduğuna ilişkin bir benzetmede bulunmaktadır (s.67).

4. Hastane Mekanları ve Tasarımı

Dünya çapında tasarımcılar, planlamacılar ve sağlık hizmeti sağlayıcıları, acil net çözümleri olmayan veya olağan geleneksel disiplin parametrelerine düzgün bir şekilde karşılık gelmeyen zorluklarla giderek daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Küreselcilik (ve artan küreselleşme karşılığı) çağında, profesyoneller her zamankinden daha fazla büyük resmi görebilmelidir. Afet öncesi ve sonrası planlama, endüstriyel manzaraların iyileştirilmesi, halk sağlığı salgınlarına ve küresel salgınlara yönelik ustaca müdahaleler, su kıtlığı ve küresel iklim değişikliği nedeniyle yükselen okyanuslarla başa çıkma ve inşa edilmiş ve doğal çevrede tüm ölçeklerde küresel iklim değişikliğinin henüz öngörülemeyen sayısız diğer sonuçlarıyla başa çıkmak durumundadır (Verderber, 2012, s. 31-34). Mimarlar ise uzun

zamandan beri, yapı yapım ölçeğinde, toplum sağlığının ve can güvenliğinin korunmasından sorumlu olmuştur. Uluslararası ve yerel bina yönetmelikleri, bir binanın anatomik sistemlerinin düzgün çalışmasını, fiziksel engelliler için tam erişilebilirlik sağlamasını ve yapısal olarak sağlam olmasını ve bozulmamasını sağlamak için katı parametreler ortaya koymaktadır (Verderber, 2012, s. 34).

Sağlık yapılarına ilişkin kısıtlamalar, bu sebeple yerel hükümetler tarafından belirlenen sınırlar ile standartlar ile korunmaktadır. Günümüzde ülkemizde sağlık yapıları ve tasarımlarına ilişkin kriterler T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından “Türkiye Sağlık Yapıları Asgari Tasarım Standartları 2010 Yılı Kılavuzu” ile belirlenmektedir. Ancak ulusal ve uluslararası anlamda yapılan inceleme neticesinde hastane iç mekanlarına ilişkin özellikle teknik konularda kriterlerin açık sınırlara sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde kullanılan kılavuzda “ev”, “evsel” nitelik kavramları ile karşılaşmamıştır. Benzer biçimde “aidiyet” kavramı ile ilişkili bir maddenin de yer almamaktadır. Ancak uluslararası anlamda, diğer ülkelerde de standartların oluşturulması için kaynak olarak kullanılan; İngiltere (National Health System – NHS, Health building notes) ve Amerika Birleşik Devletleri (Facility Guidelines Institute – FGI, Guidelines for Design and Construction of Hospitals) kılavuzlarında sıkça karşımıza çıktığı görülmektedir.

Sağlık yapılarına ilişkin yaklaşım tarihsel süreç içinde konut ile benzer biçimde değişime uğramıştır. Evsel nitelikte ortaya çıkan ilk sağlık mekanları zamanla dinin etkisinde (hem mekan sağlık hizmeti veren kişi anlamında) bir karaktere bürünmüştür. Mikrop kavramının ortaya çıkışı ile ilk modern tıp uygulamalarının ve korunma yöntemleri mekan üzerinde etkili hale gelmiştir. Hemşire Nightingale’in gün ışığından faydalanarak, pis havanın temiz hava ile sirkülasyonunun ihtiyacına dair gereklilikleri de ilk defa dile getirdiği koğu sistemi ile sağlık mekanları başka bir yaklaşıma evrilmiştir. Modern sağlık mekanları için onar (decade) yıllık süreçlerde farklı plan tipleri (blok tip, I, Y, L, T plan tipleri, gökdelen, sağlık kampüsü vb.) ön plana çıkmıştır.

Günümüzde ise; sağlık kavramı yalnızca bedensel iyileşme için hizmet veren bir kurumdan çok daha fazlasıdır. Fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak

bir bütünü içeren iyileşme sürecini kapsamaktadır. Hastane mekanları için standartlaşmış soğuk ve klinik atmosferlerinin yanı sıra, hastaların ve sağlık personelinin sağlığını desteklemek üzere, özelleştirilmiş iyileşme ortamlarını ortaya çıkartmak için hala yeni yaklaşımlar aranmaktadır. Başka bir deyişle, mekanın iyileştirici etkisinin nasıl artırılabilceği ve bütünsel iyi olma haline nasıl katkı sunulabileceği sorularına devamlı cevap aranmaktadır. Çünkü sağlık hizmeti, hastanın evden sağlık hizmeti ortamına ve geri dönüşüne kadar bakım yelpazesi boyunca yaşadığı deneyime dayanmaktadır.

Sağlık mekanlarının kullanıcı odağında iyileşmeye katkısı bu bağlamda diğer yapı tiplerinden çok daha öncül bir konumdadır. Bize kendi durumumuz hakkında bilgi veren duyularımız; fiziksel dengemiz ve hareketlerimizin normal halinden farklı olup olmadığı gibi algılara sahiptir. Hepsinden daha az bilinçli olarak, bir sağlık duygumuz mevcuttur. Bilinçli olarak sağlıklı hissetmek istisnai bir durumdur, ancak sağlıklı olmadığımızda, kendimizi hasta, susuz veya yorgun hissettiğimizde bunu hissederiz. Bu duygu mimariyle de ilgilidir çünkü birçok binada kendimizi pek iyi hissedemeyiz; hatta bazıları bizi gerçekten hasta etmektedir (Day, 2004, s. 74). İyileşme amacıyla yaratılan bir hastanenin bu durumda mekânsal olarak odağına iyilik halini desteklemeyi alması haliyle oldukça önemli bir husustur.

Bu sebeple hem konutta hem de sağlık yapılarında benzer şekilde, tanıdıklık hissi yaratan ve mümkünse bu tanıdıklığı doğadan kaynaklanan tercihlerde bulunmak gerekmektedir. Bu durum konut için teknik olarak çoğunlukla tercih ile şekillenmiş olsa da, sağlık yapılarında işlev alanları ve gereklilikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu sebeple hastane mekanlarında aidiyet hissini destekleyebilecek işlev alanlarında azami düzeyde korunması gereken bir karakterdedir.

5. Hastane Dönüşümünde “Ev” Kavramı

Günümüz hastane iç mekanları kullanıcı odağında, aidiyet hissini pekiştirilerek iyileştirici ortamların yaratılması odağında gelişim göstermektedir. Hastaneler genellikle soğuk ve oldukça steril bir atmosfere sahip olmalarıyla tanınırken, konutlar; sıcaklık, rahatlık ve kişisel ifade gibi evsel niteliklerle doludur ve bu niteliklerin hastane iç mekanlarına entegre

edilmesi, hastalar ve sağlık personeli üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir. Hastaların, ziyaretçilerin ve sağlık personelinin insancıl, rahatlatıcı ve destekleyici bir ortamda tedavi olmaları/ çalışma ortamına sahip olmaları oldukça temel bir gereksinimdir.

İyileştirme; tıbbi, psikolojik ve ruhsal şifa, hastalara içsel bir adım atabilmeleri için dışsal bir şeyin getirildiği süreçleri içermektedir. Mekanın iyileştirici olması ise; mekana ilişkin bileşenlerin bütünsel anlamda duyarlılığına ihtiyaç duymaktadır. Mekan atmosferinin bir bütün olarak oluşturulmasını sağlamak, mekanı yaşanabilir hale getirmektedir. Atmosfer inşası; ışık kalitesi, renk, doku gibi alıştığımız detayların yanı sıra, yansıyan renkli ışık gibi detaylar ile ruh halinin yaratılmasıdır. Form, biçim, ışık, renk, doku hepsi tek bir atmosfer bütünü oluşturmak için birbirleriyle iletişim kurarak örülmektedir. Doğal ortamlarla temas halinde olmak veya etkileşimde bulunmak ise genel ruh sağlığını iyileştirmektedir (Day, 2004, s. 62,63).

Çünkü mimarlık, yer ve projeyi, geçmiş bağlamı ve gelecekteki kullanıcıların yaşamını ilişki içine sokmakla ilgilidir. Tasarımcı daha önce gelmiş olanları -çevresel bağlamı- ve gelecek olanları -kullanıcıları- bir araya getirmelidir. Tasarım ve yapım süreci aracılığıyla malzemeleri sanatsal olarak bir araya getirmeli, yerlerin bağlı olduğu organik süreci; yeni, bilinçli ve ilgili bir şekilde birleştirmelidir (Day, 2004, s. 156).

Yapı tipi fark etmeksizin, tasarımcı “proje neyi söylemeli/anlatmalı?” sorusunu sormaktadır. Peki hangi aktiviteleri içermelidir? Organizasyonda yer alacak işlevler elbette projenin neyi söylemek istediği ile ilişkilidir. Bir sonraki basamakta ise bu ikili ilişkinin nasıl olacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Sağlık yapıları tasarımı da tasarımcı da benzer süreç ile karşılaşmaktadır. Başlangıçta tartışılan bu sorulara ilişkin süreç ise derinleşerek karmaşık ilişkiler bütününe dair sonsuz sayıda soru oluşturmakta ve çözüm arayışına tekrar ve tekrar optimum düzeyde yanıtlar aranmaktadır. Hastane tasarımı çoğunlukla teknik bir mesele gibi görünse de, kullanıcıların gereksinimlerini karşılayarak iyileşmelerine katkıda bulunma olanağı ile teknik detayların çok daha ötesinde bir ruha ihtiyaç duymaktadır. Kısacası ilk olarak tasarımcının kendine sorduğu “proje neyi söylemeli/anlatmalı?” sorusu

oldukça önemli bir karşılığa ihtiyaç duymaktadır. Çünkü anlatılan veya söylenen “şey” kullanıcıda “iten veya çeken şey” haline kolaylıkla dönüşebilme ihtimaline sahiptir.

Bu noktada, hastane alıştığımız soğuklukta, tüm detayların profesyonelce düşünüldüğü steril ve kalabalığa çatı oluşturacak bir boşluğu mu temsil edecek yoksa etrafımızı saran, steril olduğundan şüphe etmediğimiz kalabalığa rağmen herkese kucak açan bir “yer”e mi dönüşecek? Bu ruhu desteklemek adına her bir etkinlik/işlev mekanı hangi ruh hallerine sahip olmalıdır? Her bir ruh hali (dolayısıyla faaliyet) nerede ve nasıl kendini evinde hissedecektir ve hatta bunca teknik detay arasında sağlık mekanlarında karşılık bulacaktır?

Ruh, dilekten fikre, planlamadan inşaat tasarımına ve binanın inşasından iskana kadar her adımda aşamalı olarak bir binaya dönüşebilir. Her aşama bir öncekini geliştirir, derinleştirir ve genişletir. Bu aşamalar sanatsal olandan pratik olana doğru sıralanmaz, ancak bu yönler baştan sona ayrılmaz bir şekilde, mimarlar görevlerini tamamlayıp ruhunu daha da büyütecek olan yaşam için bir kabuk bırakana kadar sürekli bir maddeye dönüşme süreci oluşturur (Day, 2004, s. 159). Binaların yaydığı ruh ise; içlerindeki ve çevrelerindeki faaliyetleri renklendirir ki bu faaliyetler; çevreleri üzerinde binaların kendisinden daha büyük etkiye sahiptir. İnşaat ve bitiş malzemeleri binaların veya mekanların ne söylediğini etkilemektedir. Ancak kullanıcı olarak aslında bunlara bakmayız, “şeyleri” tekil olarak algılamayız. Onları içimize çekeriz (Day, 2004, s. 161). Şeylerin bütünü bize resimsel bir sahnedeki çok, mimari ve mekansal bir atmosfer sağlamaktadır.

Doğal malzeme görünümünde veya içeriğinde olmasına karşın, duyularımızla deneyimlediğimizde aynı hisleri tekrar yaşamamıza izin vermeyen “şeyler” mekanın işlevi ne olursa olsun yabancı hissettirmektedir. Duyusal deneyimin azlığı maalesef ne bedeni ne de ruhu besleyememektedir. Tüm malzemelerin kendine özgü nitelikleri mevcuttur. Bu durum yapı tipinden oldukça bağımsızdır. Ahşap sıcaktır, ağaç uzun süre önce kesilmiş olsa da yaşam kokar; tuğla hala dokunulduğunda ve gözle bakıldığında tuğla ocağının sıcaklığını taşır; çelik serttir, soğuktur, onu yuvarlayan veya

presleyen sert, güçlü endüstriyel makinelerin izlerini taşımaktadır. Plastik, yapıldığı yabancı moleküler teknolojiden bir şeyler taşımaktadır ve yaşam alanının dışında durur ve betonarme gibi görünür hiçbir yapısal kurala bağlı değildir. Materyaller bu nitelikleri sayesinde konuşmaktadır. Bu sebeple boyanmamış ahşaptan soğuk hissi veren bir oda ya da betondan sıcak, yumuşak, ulaşılabilir bir oda yapmak oldukça zordur (Day, 2004, s. 169).

Aslında hastane tasarımında “ev” kavramı tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Aşına olduğumuz, ait hissettiğimiz parçaların bütününe ilişkin bizde uyandırdığı etkide. Bu parçaların önemsiz olduğunun vurgulanması anlamına gelmemektedir. Aksine bütünü oluşturacak her parçanın benzer nitelikte ve birbiri ile uyumlu olması gerekliliğini ifade etmektedir. Günümüzde evlerimizde endüstriyel malzemeler kullanmamıza karşın, bütün olarak endüstrinin içerisinde yer aldığımız duygusunu verecek bir bütünden kaçınıyoruz. Ya da bir müzede olduğumuz hissi yaratacak kırılmalı ve dokunmaktan kaçınılması gerektiğine ilişkin bir duyguya kapılacağımız yaşama mekanları yerine, bizi rahat hissettirecek ve konforlu alanlar yaratmaya çalışıyoruz. Başka bir deyişle, belki de çok pahalı, çok parlak, çok renkli, çok kırılmalı vb. niteliklerden konutta kaçındığımız gibi hastane iç mekanlarında da kaçınmamız anlamına gelmektedir. Mekanın işlevinden bağımsız olarak, kullanıcının sahip olduğu tanıdıklık, aidiyet hissini pekiştirecek önemli bir etkidir. Yapılı çevrede ise elbette bu bir tartışma konusu oluşturmakla beraber, proje neyi söylemeli ana fikri kullanıcıda steril soğuk bir mekandır cevabı vermekten çoğu zaman çok da uzaklaşmamaktadır (**Görsel 1**).

Görsel 1: Rayan Healthcare Infra isimli kliniğin bekleme alanı mekan atmosferi, Tamil Nadu, Hindistan (Erişim Tarihi: 06.08.2023, <https://www.rayanhealthinfra.com/hospital-interior-design/>).

Günümüz tasarımında istediğimiz malzemeyi kullanmakta ve yaratmayı amaçladığımız atmosferi oluşturmakta özgürüz. Sağlık mekanlarında bu durum teknik anlamda kılavuz, yönetmelik ve kanunlarla sınırlandırılmış olsa da, gereksinimleri karşılayabilecek çok sayıda geleneksel ve yeni teknoloji malzeme mevcuttur. Bu sebeple hastane mekanlarında tasarımcıya sunulan sınırlı özgürlük (ki sınırlı ifadesi olumsuz etki yaratsa da olumlu ve steril bir ortamın inşası için azami yaklaşımı ifade etmektedir.) tasarım için oldukça geniş bir alanı tanımlamaktadır. Kullanılan malzemenin uygunluğu ise, malzemelerin mekana uygunluğu ile ilişkilidir. Mekana dair ilk soru olan, neyi söyleyeceği cevabıyla paralel olarak malzemelerin uygunluğu tartışılmaktadır. Bazı binaların harmanlanması, bazılarının kendilerini biraz daha göstermesi, bazılarının ise yine daha kentsel, çağdaş ve dışa dönük bir karaktere sahip olması gerekir ki benzer biçimde iç mekanda da benzer yaklaşıma sahiptir.

Belirtilen nitelikler; bitiş malzemeleri, mobilya ve donatı, havalandırma, aydınlatmadır. Day (2004) bu niteliklerin en önemlilerinden birinin evsel nitelik kapsamında aydınlatma olduğunu belirtmektedir. Gündüz

ve gecenin (zamanın) doğal yollardan tayin edilebilmesi, dışarıdaki hayatla kurulan bağ ve izole bir kapsülde nefes almadığının bilinci, mevsimlere ve günlük değişimlere şahitlik etmek gibi hayatımızda fark etmeden şahit olduğumuz son derece önemsiz görünen detaylar şaşırtıcı derecede fark yaratabilmektedir. Işık bir mekana/odaya hayat vermektedir. Doğal ışık almayan odalar mekanlar fiziksel, zihinsel ve sosyal sağlık üzerinde çok rahatsız edici etkilere sahip olabilmektedir. Bu koşullardaki laboratuvar farelerinin birbirlerine saldırdığı ya da kendilerine zarar verdiği araştırmalarla kanıtlanmıştır. Gün ışığından yoksun yaşam (gece vardiyasında çalışmak gibi) kanser riskinin artmasıyla da bağlantılıdır (Day, 2004; Science, 2003). Gündelik yaşamımızın bir parçası olan doğal ışık, sağlık mekanları için de son derece gereklidir. İç mekanda kullanılan diğer yapısal ve bitiş elemanları da yansımalar, atmosfer ve duyuşsal zenginlik oluşturulması göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Sağlık yapıları tasarımına ilişkin standartları bu bağlamda incelemek, gerekliliklerin ortaya konulması için önemli bir araçtır. Bu bağlamda National Health System (NHS) ve Facility Guidelines Institute (FGI)'e ait sağlık yapıları kriterlerine ilişkin kılavuzlar içerisinde konutu karşılayan “house, abode, dwelling unit” kavramları yerine evi karşılayan “home” kavramına yer verildiği görülmektedir. Tanımlanan “ev” kavramı; daha çok mekânsal atmosferi ve çevreyi tanımlayan niteliktedir. Ayrıca aidiyet kavramını karşılayan “belonging” kavramı da belirtilen kaynaklarda yer almaktadır (HBN00-01, 2014), (FGI, 2022).

Bu anlamda NHS’de evsel hissin artırılmasına ilişkin belirtilen maddeler;

- Giriş alanında ve bekleme alanlarında evsel hissin desteklenmesi için (kurumsal olmayan bir his) bitkilerden faydalanılmalıdır. Bu yolla antisosyal bir atmosferden kaçınılmasına destek verilebilir.
- Bekleme salonları ve sosyal alanlarda oturma düzeni, tek başına oturanların yanı sıra küçük gruplara da izin vermelidir.

- Hasta odaları iç mekanında kullanıcıya güven veren ve özenli bir görünüm sunacak tasarım yaklaşımları kullanılmalıdır. Ev gibi aydınlık, havadar, temiz ve düzenli.
- Hasta odaları doğa ve insan etkileşimi sağlamalıdır.
- Hasta odalarında insana mahremiyetin yanında arkadaşlık ve aile içi sosyalleşmeyi destekleyecek bir ortam oluşturulmalıdır.
- Hasta odalarında uyarım ve dikkatin hastalıktan uzaklaştırılması için sanattan faydalanılmalıdır.
- Hasta odalarında birden fazla yatak yer alıyorsa, hastalar, ziyaretçiler ve hasta bakıcılar için yatak içinde bölgeler oluşturmak, her birinin daha fazla sahiplenme ve aidiyet duygusu hissetmesine yardımcı olmaktadır.
- Doğrudan güneş ışığından kaçınılmalı veya mekan gölgelendirilmelidir. Güneş ışığından kaçınamayan yataktaki hastalar için, direk ışık rahatsız edici ve tahriş edici olabilmektedir. Panjur ve perdelerin yatak başında kontrol edilmesi hayal kırıklığını azaltmaya yardımcı olmaktadır ve bağımsızlık hissini geri kazandırmaktadır (HBN00-01, 2014) sınırlılıklarına sahiptir.

FGI’da evsel hissin artırılmasına ilişkin belirlenen standartların NHS’ye kıyasla çok daha fazla teknik detayın yer aldığı bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Ev hissi ve aidiyet ile alakalı kriterlerden çoğunlukla rehabilitasyona dair işlev alanlarında faydalandığı anlaşılmaktadır. FGI’nın yayımladığı “Guidelines for Design and Construction of Hospitals” kaynağında yer alan standart ve öneriler aşağıdaki gibidir.

- Rehabilitasyon hastanelerinde hastaların hem ev ortamlarına nasıl uyum sağlayacaklarını hem de fiziksel engelli durumlarında yaşayabilmeleri için ev ortamlarını nasıl uyarlayacaklarını öğrenmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, günlük yaşam aktivitelerini öğretmek için sağlanan tesisler, bir ev gibi tasarlanmalıdır.

- Rehabilitasyon hastanelerinde ev benzeri bir atmosfer, mobilya düzeni ve hasta yatağı ile oda pencerelerine yönelim gibi hususlar hastanın ihtiyaçlarını yansıtmalıdır.
- Pediatrik hasta odalarında aile desteği (örn. hijyen, uyku ve kişisel eşyalar) için gerekli malzeme ve eşyalar bulunmalıdır.
- Hasta gözlem odalarında doğaya ve gün ışığına erişim sağlanması tavsiye edilmektedir.

Kısacası konut özelinde, aidiyet kurmamıza olanak sağlayan ve evde gibi olma hissini güven, deneyimlenmiş ve aşına olduğumuz “şeyler”in sunulduğu, dış ve iç mekan bağlamında yaşamın ritminden kopmadığımız nitelikler sağlık yapılarında oldukça ihtiyaç duyduğumuz özelliklerdir. Ancak bu yaklaşım “ev” e dair her şeyin, kapsamın içerisine dahil olduğu anlamına gelmemektedir. Daha çok bağlamın sınırlarında, yeni uygulamalara ve denemelere ihtiyacımız olduğu sonucunu doğurmaktadır. Duyularımızı hatta mümkünse bütünü kullanmamıza olanak sağlayacak, yaşama dair deneyimlerimizi artıracak mekanların hastane mekanlarında biçimlenmiş olması mevcut hastane yargısını toplumsal anlamda kırma yolunda oldukça önemli bir adımdır.

6. Sonuç ve Tartışma

Mimarlar, mimarlıktaki mühendislik unsurlarıyla ilgilenirken bilime bağımlı olsalar da, mimarlık öncelikle bilimsel verilerle ilgilenen bir disiplin değildir. Bu nedenle, bugüne kadar, binaların tasarımdan arındırılması hala esas olarak mimarın bireysel deneyimine ve mimarlık tarihine referansına dayanan sanatsal bir süreçtir. Farklı kullanıcıların genel algısı araştırmanın odak noktası olduğunda, mimari faktörler üzerine araştırma yapmak zorlaşmaktadır. Bu zorluklar, sanatsal sunumun tüm ya da çoğu tüketicisine uygulanabilir gen analizleri yapmak amacıyla, bir resim, heykel ya da müzik parçasının yorumcu ya da dinleyicide belirgin bir psikolojik etkiye yol açan faktörlerini tanımlamak gibi diğer sanat disiplinlerindeki araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Fricke, Halswick, Langler, & Martin, 2019, s. 28). Bu sebeple mekan da, kullanıcısı düşünülmeden, ihtiyaçları doğru analiz

edilmeden dört duvardan ibaret bir barınma işlevini karşılamamaktadır. Yapıya ilişkin malzemelerin, mobilya ve donatıların tamamlanmış olması hatta işlevi karşılar durumunda bir mekan bile, çoğunlukla yalnızca sunması beklenen hizmetin karşılığını maddesel olarak sunmaktadır. Deneyimler, duyular, estetik algı, doğa ile ilişki gibi yaşamın içerisindeki çoklu etkileşim etkenleri maddeden çok daha sonra gelmektedir. Hatta bazen hiç düşünülmezler bile.

Day (2004) tasarıma dair çıktılarını, toplumsal olarak kullanılan “güzelleştirme” ifadesi ile ele almaktadır. Eğlence ve dinlence mekanlarını güzelleştirmek için para harcanabileceği, ancak çalışma mekanlarının veya pratik faaliyetlerin her şeyden önce faydacı düşüncelerle şekillendirilmesi gerektiği fikrine alışmış durumda olduğumuzu belirtmektedir. Bunun anlamı, çalışma hayatımızın yarısı mümkün olduğunca verimli ama sanatsal olmayan bir şekilde geçirilirse, diğer yarısının sanatsal ve verimsiz olmakta özgür olacağımız anlamındadır. Pratik olma ve estetiğin birbiriyle çeliştiği varsayımı ancak tanımlar daraltıldığında geçerlidir: pratiklik parasal olana, estetik ise hoşgörülü kendini ifade etmeye indirgenmektedir. Ancak estetik ve sağlık arasında var olan ilişkiyi fark ettiğimizde, fayda ve güzellik arasındaki bu kopukluğun eski kafalılığın bir sonucu olduğu kadar sağlıksız da olduğu görülebilmektedir (s. 31, 32).

Beğenilenin, öznel tercihlerin kullanıcı için iyi mi, kötü mü ya da uygun mu değil mi olduğu konusu her mekan tipinde olduğu gibi elbette sağlık yapıları için de sorgulanabilir. İç mekan tasarımı konusunda özellikle konut özelinde, kendimiz ile ilişkilendirmek istediğimiz ve özgünleştirmeye son yıllarda büyük bir hassasiyet geliştirdiğimiz söylenebilmektedir. Hastane gibi kamuya açık yapı tiplerinde ise; hem bir takım ortaklıklar hem de ayrışan beklentiler söz konusudur. Ancak aidiyet hissini farklı katmanlarda karşılamaya çalışmamız bir tesadüften ötedir. Aslında bu durum Day (2004)’ün de belirttiği üzere, mekana ilişkin hislerin ve olumlu olumsuz duyguların; kişisel, kültürel ve evrensel katmanlarının bulunmasından süregelen bir durumdur. Tasarımcıya bu noktada düşen önemli misyon ise, ister konut ister hastane tasarımı konusunda olsun her yapının bir ruhu olduğunu hatırlamaktır. İç mekan ile tanımlı alanlar da benzer ruha bürünür

ve kullanıcıda içsel mekanlar yaratmaktadır. Bu ruh mimari ile başlar ancak kullanım ile gelişmektedir.

Çünkü ev, geçmişle geleceğimizi birleştiren; fiziki çevremiz, sosyal, kültürel ve duygusal dünyamız arasında bağlar kurmamıza yardımcı olan, bize yön gösteren, şekil veren, bütünleştirici bir araçtır (İmamoğlu & İmamoğlu, 1996, s. 4). Evler bireylerin en rahat ettikleri, tamamen kendilerine ve ailelerine ait bir yer, başlı başına bir dünyadır. Benzer mekanlarda evde hissedilen rahatlık, sorumluluk yükleme bilinci ve sahiplenme biçim ve düzeyine ulaşılması çok güçtür (Saile, 1985). Bu koşulda tasarımcının yolu çalışmanın odağına oluşturan “aidiyet” ve “yer” kavramlarını merkezine alan evsel niteliğe çıkartmaktadır. Hastane iç mekan tasarımında kullanıcıyla bağ kurmasına imkan tanımak ve olumlu hislerin pekiştirilmesi için;

- Duyuların kullanımına imkan tanıyacak nitelikte, yalnızca görsel uygulamalardan kaçınılarak tasarım yapılmalıdır.
- Sosyal, kültürel ve duygusal olarak dünya ile bağ kurmayı desteklemelidir.
- Güven telkin ederek, kurum hakkında olumlu bir imaj yaratılmasına katkıda bulunulmalıdır.
- Mekan bir bütün olarak ele alınmalı ve atmosferi; soğuk, dahil olunmaması gereken bir karakter yerine sıcak ve ait hissettirecek bir “yer” olarak tasarlanmalıdır.
- Gün ışığından azami ölçüde faydalanılmalıdır. Ancak direk güneş ışığı alımından kaçınılarak kontrollü sistemlerden faydalanılmalıdır.
- Yapının konumlandırılması ve açıklıkları belirlenirken manzara yönü ve doğa ile etkileşim göz önünde bulundurulmalıdır.
- Özellikle giriş ve bekleme gibi genel mekanlarda uygun bitkilerden faydalanılmalıdır.
- Hem bireyselleşme hem de sosyalleşme için alanlar oluşturulmalıdır.
- Hasta odalarında kişisel eşyaların depolanması, mekan içerisinde yer alabilecek biçimde (hijyen kuralları kapsamındaki kişisel eşyalar) mobilya ve donatıya yer verilmelidir.

İyileşme yalnızca kendi içimizde gerçekleşebilen bir süreçtir, ancak bu süreç bizim dışımızdaki şeyler ve eylemler tarafından tetiklenebilmekte ve desteklenebilmektedir (Day, 2004, s. 203). Çoğunlukla hastane denildiğinde oldukça steril olması gereken, çok hassas bir mekan insanların aklına gelmektedir. Birçok tesis enfeksiyona karşı aşırı hassasiyeti olan hastalara bakmaktadır (örneğin, uzun süreli granülositopenisi olan bağışıklık sistemi baskılanmış hastalar, özellikle kemik iliği alıcıları ve kemoterapi alan ve ciddi granülositopenik olan hematolojik maligniteleri olan hastalar). Ancak genel olarak, bu tesisler bu tür hastalara bakmadığı sürece toplum hastanelerinde koruyucu ortamlara ihtiyaç duyulmamaktadır. Yine de hastanın bakım ortamındaki sık dokunulan yüzeyler temizlik ve dezenfeksiyonu kolaylaştıracak şekilde planlanmalı ve tasarlanmalıdır (FGI, 2022).

Çalışma içeriği özellikle hastane mekanları ve konut kavramı ile ev niteliği kapsamında ele almıştır. Ancak sağlık yapıları iç mekan tasarımı bir uzmanlık alanıdır. Sağlık tasarımı konusu ise oldukça geniş bir bütünü tarif etmektedir. Her bir parametre ve mekan işlevi farklı gereksinimlere sahiptir. Bu sebeple çalışmada işlev alanları bir bütün olarak ele alınmış ve özellikle “ev” kavramı ile dönüşümüne odaklanılmıştır. Geleceğin sağlık yapılarının insan ile kurduğu ilişkinin arttırılmasına ve daha hümanist mekanlar yaratılmasına katkı sunulması amaçlanmaktadır. Belirtilen kapsamda iyileştirme mekanları kavramına ilişkin araştırmalar, topluma sunduğu faydalı sonuçları ile her geçen gün gelişim göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ambrose, G., Harris, P., & Stone, S. (2010). *Görsel Mimarlık Sözlüğü - The Visual Dictionary of Architecture*. İstanbul: Literatür.
- Bektaş, C. (1996). *Türk Evi, Birinci Basım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgin, İ. (1996). Modernleşme. (Sey, Y. (ed.) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme içinde* (pp. 472-490). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Creswell, T. (2002). Introduction: Theorizing Place. In G. Verstraete, T. Cresswell, Eds., & B. Rodopi, *In Mobilizing Place, Placing Mobility: The Politics of Representation in a Globalized World; Place, Sex and Race* (pp. 11-32). Amsterdam, The Netherlands: Brill.
- Day, C. (2004). *Places of the Soul - Architecture and Environmental Design as a Healing Art*. Oxford: Elsevier.
- Erman, T. (2010). Kent ve Gecekondu. In Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. (Şiriner, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (pp. 227-265). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- FGI. (2022). *Guidelines for Design and Construction of Hospitals*. St. Louis: The Facility Guidelines Institute.
- Giuliani, M. (2003). Theory of Attachment and Place Attachment. In M. Bonnes, & T. Lee, *In Psychological Theories for Environmental Issues* (pp. 137-170). Abingdon, UK: Routledge.
- HBN00-01. (2014). *Health Building Note 00-01 General Design Guidance for Healthcare Buildings*. London: UK Government.
- İmamoğlu, E. O., & İmamoğlu, V. (1996). *İnsan, Evi ve Çevresi: Ankara'da Bir Toplu Konut Araştırması*. Ankara: ODTÜ Basım, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.
- Kolektif. (1974). *Konut Kurultayı*. Ankara: Nüve Matbaası.

- Kömürcüoğlu, M. (2019). *Türkiye'de Şehir ve Toplum Tarih, Teori ve Temel Meseleler*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Low, S. (2003). Embodied Space(s): Anthropological Theories of Body, Space, and Culture. *Space Cult*, 6,, 9-18.
- Orhan Yılmaz, E., & Mutdoğan, A. S. (2022). Konutun Dönüşümünü Tüketim ve Medya Odağında Okumak. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC Volume:12 Issue:4*, 954 - 967.
- Özer Baş, G. (2020). Yaşlı Bireylerin Konut Erişimine Yönelik Beklentileri . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Erişilebilirlik Özel Sayısı Cilt:1* , 145-164.
- Pulat Gökmen, G. (2011). Türkiye’de Apartmanlaşma Süreci ve Konut Kültürü. *Güney Mimarlık Dergisi*, 12-16.
- Saile, D. G. (1985). The Ritual Establishment of Home. In I. Altman, & C. M. Werner, *Home Environments* (pp. 287-309). New York: Plenum Press.
- Şekerci, A., & Kavas, K. R. (2019). ‘Aidiyet’ Kavramının Mimari Tasarım Süreci Üzerinden Okunması: Carlo Scarpa - Reading the COnccept of "Belonging Through Architectural Design Process: Carlo Scarpa. In S. Kolukırık, & E. (. Gün, *Global Transformation and Diffirentiations International Migration, Urbanization and Belongig - Congress Book* (pp. 161-190). Antalya: Inglobe.
- Türkdoğan, O. (2015). *Gecekondu ve İnsan İstanbul Varoş Kültürü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ülger, E. (2016). Mimarlık Fenomenolojisi ve Mekan Kavramı Üzerine Fenomenolojik-Hermeneutik Bir İnceleme: Heidegger Mimarlara Ne Der? *Felsefe Dünyası*, 63, 116 - 154.
- Vural, Z. B., & Sağıroğlu Demirci, Ö. (2022). Modern Mimarlık Mirası Bağlamında Konut Mimarisi ve Türkiye’deki Yüksek Katlı Konut

Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 7(2), 751-772.

Yasa Yaman, Z. (2011). Bauhaus ve Söylemleştirilen İç Mekan Anlayışı: Yeni Yaşam, Yeni Dekorasyon, Yeni Mobilya. In A. Artun, & E. (. Aliçavuşoğlu, *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı* (pp. 201-240). İstanbul: İletişim Yayınları.

BÖLÜM 2

KONUT İÇ MEKAN TASARIMLARINDA YENİ DANIŞMAN: DİJİTAL İÇERİK ÜRETİCİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORHAN YILMAZ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261312>

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Artvin, Türkiye. orhanesraa@gmail.com ,orcid: 0000-0001-7213-2318

1. GİRİŞ

Günümüzde internet ve sosyal medyanın hızlı gelişimi, insanların yaşam tarzlarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Evler, bireylerin yaşam alanlarıdır ve bu alanların biçimlendirilmesi, bireylerin değerleri, ihtiyaçları ve dış etkilerle şekillenir. Başka bir deyişle ev, bireylerin kişisel tarzlarını ifade edebilecekleri, rahat ettikleri ve kendilerini yansıtabildikleri özel alanlardır. Bachelard'ın (1996, s.32) da dediği gibi; ...evimiz bizim ilk evrenimizdir. Ev, gerçek bir kozmostur...

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, pek çok alan kendi içerisinde döneminin koşullarından etkilenerek değişime uğramıştır. Bu alanlardan birisi de iç mekan tasarımı ve iç mimarlık eğitimi olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da Beaux Arts ekolü ile süsleme sanatları olarak gelişen iç mekan tasarımı eğitimi, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise iç dekorasyon adı ile yapılanmıştır. İç mekan eğitimi, 20. yüzyılın başlarında uzmanlaşmanın etkisiyle iç mekan eğitimi özelleşmeye ve bölünmeye başlayan tasarım meslek gruplarının bir uzantısı olarak olgunlaşmaya başlamıştır. Günümüzde toplumsal hayatta yaşanan yapısal değişimler ve kişilerin bireysel isteklerinin, niteliklerinin ön plana çıkması, iç mimarlık eğitim anlayışını daha önemli kılmıştır (Ağaoğlu Çobanlar & Kaptan, 2022, s.140-141). Bunun yanı sıra, internetin küresel boyutta tüm insanlığa ışık hızı ile ulaşması, iletişimi kolaylaştırması iç mekan tasarımı üzerinde de etkili olmuştur. İlgili alandan mezun tasarımcılar ile tasarım firmaları; hedef kitlesine daha hızlı ve etkili şekilde iletişim kurmanın yollarını geliştirerek geniş bir yaratıcılık alanı sağlamıştır (Görsel 1).

Görsel 1: (Saat yönünde) Doğtaş, Bellona ve İstikbal mobilya firmalarının artırılmış gerçeklik ile kullanıcılar için geliştirilen uygulamaya yönelik afişler (URL 1)

Medya, konut iç mekan tasarımı konusunda ilham verici trendler ve içerikler önererek ev sahiplerine yaratıcı fikirler sunar. Ev dekorasyonu ile ilgili bloglar, sosyal medya platformları ve çevrimiçi içerikler; kullanıcıların farklı stilleri keşfetmeleri, renk paletleri ve mobilya düzenlemeleri, mekan organizasyonu hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olur. İnternet medyasının günlük yaşama olan etkisinin, insanların evlerini nasıl düzenledikleri, dekorasyon tercihleri ve ev eşyası seçimleri üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.

Medya, teknoloji ve dijital içerik üreticilerinin etkisiyle günümüzde konut iç mekan tasarımları işlevsellik, estetik gibi değerlerin fazlasını barındırmaktadır. Ayata (2003, s. 54) konut iç mekanlarından özellikle salon kullanımının statü yarışının yapıldığı sahne olarak da okunabileceğini belirtmiştir. Ayata'nın söyleminden hareketle bir sahne olarak kurgulanan konut iç mekan tasarımları hem dijital içerik üreticilerinin tasarım süreçlerine getirdiği yaratıcı yaklaşımlar ve kolay uygulanabilirlik ile mekanları deneyim alanına çevirmiş hem de evin kullanıcısının tasarım sürecine dahil olmasına aracı olmuştur.

Geleneksel iç mekan tasarım anlayışına yeni bir perspektifle yaklaşan dijital içerikler, mekanın tasarım sürecinde kullanıcısının da dahil olabileceği uygulamalarla mekanlar üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ek olarak, teknolojide yaşanan gelişimlerin iç mekanlara entegre edilebilir oluşu, kullanıcı ve dijital içerik üreticileri arasında küresel boyutta bir iletişim kurarak yeni iş birliklerinin oluşturulmasına yol açmaktadır. Bu çalışma; ilgili alandaki araştırmacılar, dijital içerik üreticileri ve evi deneyimleyenler için farklı bir perspektiften bakan değerli bir kaynak olmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma konusu üzerine ulusal ve uluslararası literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taramasının ardından iç mekan tasarımında dijital içerik üreticileri hakkında kuramsal tartışma oluşturulmuştur. Ardından kuramsal çerçevede ortaya koyulan tartışmayı geliştirmek adına, konut iç mekan tasarımına yönelik oluşturulan dijital içerik üreticilerinin paylaşımları ve sosyal medya platformları referans alınarak; insanların evlerini nasıl düzenledikleri araştırılmıştır. Bu araştırma, random yöntemiyle seçilen örneklemeler ile desteklenmiştir. Random yöntemi, olasılığa dayalı bir örneklemedir. Bu yöntemde, evrendeki her elemanın ilgili araştırmada seçilme olasılığının sıfırdan büyük olduğu bir örneklemdir (Kish, 1965). Çalışmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından tartışmaya açılmıştır.

3. YENİ MEDYA ÜZERİNE

Toplumsal, kültürel, teknolojik, ekonomik ve siyasi değişimlere ek olarak bilgisayar ve internetin küreselleşmesi modern çağda mekan ve zaman algısında köklü değişime neden olmuştur. Siber ağlar düzeni üzerine inşa edilen dijital iletişim, küresel boyutta haberleşme ve iletişime olanak sağlamış ve medyaya yeni bir boyut kazandırmıştır. İnternet kullanımı ile başlayan küreselleşme, sosyal medya platformlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla

giderek güçlenmiştir. Bir başka deyişle, geleneksel medyayı yeniden yapılandıran dijital küresel iletişimin kurulmasını sağlamıştır. İnternetin doğası gereği zamansız ve mekansız kullanıma olanak sağlayarak sınırsız iletişimi ve erişimi kurmuş ve McLuhan'ın betimlemiş olduğu global bir köy oluşturmuştur (Biçel, 2013, s.121).

Crary (2015, s.83); televizyon ile zaman ve insan faaliyetlerinin her yerde yeniden düzenlenmesinin tarihte pek benzeri olmadığını söylemektedir. Yüz milyonlarca insanın, her gün her gece saatlerce az çok hareketsiz sayılacak biçimde, ışık saçan nesnelere dibinde vakit geçirmeye başladığını aktarmaktadır. Crary'nin ileri sürdüğü bu görüş, McLuhan'ın betimlemiş olduğu global köyü destekler niteliktedir. Geleneksel medya araçlarından birisi olan televizyon, toplum üzerinde etkili olarak gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmeyi başarmıştır. İnternetin zamansız ve mekansız oluşu ise, küresel iletişime olanak sağlamıştır.

Bizimki, yepyeni bir 'aynı andalık' dünyası. zaman durdu, mekan yok oldu. Artık hepimiz global bir köyde yaşıyoruz... Her şey eşzamanlı oluyor. Akustik döneme geri döndük. Okuryazarlığın ardından bağlarımızı kopardığımız ilkel algıları ve kabile duygularını tekrar yapılandırmaya başladık (...) Elektronik devreler insanları birbirleriyle derinlemesine kaynaştırıyor. Bilgi, tepemizden aşağıya ansızın ve sürekli olarak yağıyor. Biz bilgi edinmeye devam ederken, yeni bilgi eskisinin yerini hızla almayı sürdürüyor (...) Anlık iletişim, çevre ve deneyim faktörlerinin hepsinin bir arada ve aktif bir iletişim halinde var olmasını sağladığı için, bizim adım adım ilerlememiz artık mümkün değil (McLuhan & Quentin 2012, s.63).

Geleneksel medyada kullanıcı tüketici pozisyonunda iken, yeni medya ile kullanıcı üretici konumuna evrilmiştir. Aytekin (2012, s.102) yeni medya olarak tanımlanan dijital dönüşüme bağlı olarak toplumun geleneksel medyada döneminde içerik tüketenden ziyade içerik üretene doğru dönüştüğü dile getirmiştir. Özetle; yeni medya ve sosyal medya platformlarının

gelenekselden ayrıldığı en belirgin özellik, kullanıcısının özgün içerikler üretebilmesine olanak sunması ve kişinin kendisinin kullanıp, yönetmesidir.

Medya ve internette yaşanan gelişimler sadece iletişimin teknik ve yöntemlerini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda bilginin yayılma hızını çok büyük boyutlara taşımıştır. Günümüzde bilgi, yeni bir ölçekte ve hızla faaliyet göstermektedir. Sussman (1989, s.61); Kongre Kütüphanesi'nde bulunan kitapların tümünün, bir buzdolabından büyük olmayan bilgisayarda toplanabileceğini ifade etmiştir. Tüm bu gelişmelerin ardından 1996 yılında Nokia firması tarafından ilk akıllı cep telefonu piyasaya sürülmüştür (BBC News, 2021). Ardından sosyal medya platformlarının gündelik yaşama dahil oluşu, medya merkezli bir ağ toplumunun temelini attığı söylenebilir. Colomina (2016, s.109) 2000 yılında Büyük Britanya'da insanların okul arkadaşlarını bulmaları için başlatılan ilk başarılı sosyal ağ olan Friends Reunited, kurulduğu yıl üç bin kullanıcıya sahipken bir yıl sonra iki buçuk milyon kullanıcıya ulaştığını aktarmaktadır. Buna ek olarak; 2005 yılında YouTube platformunun kendini yayımla sloganıyla sunulduğunu, 2009 yılında ortaya çıkan WhatsApp uygulamasının en popüler mesajlaşma uygulaması olduğunu ve 2010'da kullanıma sunulan Instagram uygulamanın ise 2014 yılında 300 milyon aktif kullanıcıya sahip olduğunu ifade etmektedir.

Dijital devrim olarak adlandırılan bu yenilikler, bilginin yayılmasını kolaylaştırması ve bilgiyi kamusallaştırmasının yanı sıra, erişim sağlanan her şeye yorum yapabilme olanağı da sunmuştur. Başka bir deyişle günümüzde isteyen herkes; yazılı ve/veya sözlü metinler, içerikler, videolar, fotoğraflar üreterek bunları tüm dünyanın erişim sağlayabileceği platformlarda insanlara sunabilmektedir. Böylelikle, sınırsız, zamansız, mekansız ve herkese her şeye açık bir iletişim dönemi gündelik yaşamda yerini almıştır.

4. DİJİTAL İÇERİK ÜRETİCİLERİ HAKKINDA

İnternet ve internet kullanımına bağlı yaşanan yenilikler ve sosyal medya platformlarının toplumsal hayat üzerinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Günümüzde, çevrimiçi ortamlarda yapılan faaliyetler ekonomiye de yeni boyut getirerek dijital emek kavramını ve yeni üretim biçimlerini gündeme taşımaktadır. Dijital emek ve dijital medya kavramları; klasik anlamda tanımlı bir zaman ve mekanda somut emek içeren üretim aracından, bir iletişim aracından çok daha fazlasını barındıran sosyal medya platformlarına kar, değer üreten üretim araçlarına evrilmiştir (Duman & Özdoıyan, 2018, s. 79). Bu perspektiften bakıldığında, emeğin dijitalleştiğini söylemek mümkündür.

Teknolojide yaşanan değişimlerin paralelinde meslek ve eğitim alanlarında yaşanan değişimlere kısaca değinilmiştir. Bu değişimlerde etkilenmeyen temel unsurlardan birinin tartışmasız emek olduğu düşünülmektedir. Emeğin içeriği ve tanımı üzerine yeni yaklaşımlar ve tanımlar üretilmesine karşın önemi eksilmemiştir. Emek harcanan mecra çevrimiçi ortamlara taşınmış, zaman kavramını göz ardı ederek üretilen içerikler ile değer kazanmaya başlamıştır.

İnternet ortamında yayınlamak üzere içerik üreten kişiler dijital içerik üreticisi olarak tanımlanmaktadır ve bu kişiler mesleki bilgileri, ilgi alanları, hobileri vb. ilgilendikleri alanlar özelinde içerikler üretmektedir (Uweta). Youtuber, blogger, e-ticaret uzmanları, sosyal medya uzmanları, influencer gibi çeşitli şekilde adlandırılan dijital içerik üreticileri ilgi alanlarına yönelik çeşitli platformlarda içerikler üreterek hedef kitleye ulaşmanın yaratıcı yollarını aramaktadır.

Dijital içerik üreticileri tarafından sunulan yaratıcı, farklı, pratik, komik, faydalı gibi çeşitli alt kategorilerde sınıflandırılacak içerikler diğer kullanıcılar tarafından tüketilmektedir. Kendisini geliştirmek ya da yapılan üretimleri takip etmek adına sürekli çevrimiçi olan dijital içerik üreticileri var olmaya çalıştıkları internet ortamında aynı zamanda birer tüketici konumundadır. Dijital içerik üreticileri ne kadar çok tüketilen içeriğe sahip olur ve kullanıcı sayısında nicel bir artış yaşarsa içerik üretimlerindeki artış da paralellik göstermektedir (Duman & Özdoğru, 2018, s. 80).

Yeni medya olanakları, tüm toplumsal düzeyde iletişimi ve katılımı yeniden yapılandırmaktadır. Bu sayede; paylaşma, izleme, bütünleşme ve katılmaya yönelik yeni bir tür bağımlılık anlayışını giderek derinleştirmektedir (Yalçınkaya, 2014, s.258). Günümüzde, yeni medya insanların fikirlerini söylediği, anını paylaştığı, bilgi edindiği sınırsız mekanlar yaratmıştır. Kitleler tarafından tüketilen sayısız içerikler, ilgili alandaki insanların kolektif bir ruhla paylaşımlarda bulunarak başkalarına temas etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda üretilen içerikler, çevrimiçi oluşturulan platformlarda çevrimdışı olanla kurduğu ilişki ve etkileşim aracılığıyla insanları hem ilgili platformda birleştirmiş hem de üretilen içerikler ile etkileşim yaratmıştır.

5. KONUT İÇ MEKAN TASARIMLARINA YÖNELİK DİJİTAL İÇERİK: KENDİN YAP

Konut iç mekan tasarımına yönelik dijital içerik üreticilerinin, tasarım sürecine olan katkıları merak uyandırmıştır. Geleneksel medyada kullanıcı sadece tüketici olarak yer alırken, yeni medyada hem tüketici hem üretici olarak yer almıştır. Benzer ilişkinin konut iç mekan tasarım süreçleri içinde geçerli olduğu düşünülmektedir. Geleneksel tasarım yaklaşımlarında, talep eden tüketici/müşteri konumundadır. İlgili alanda uzman kişiye giderek

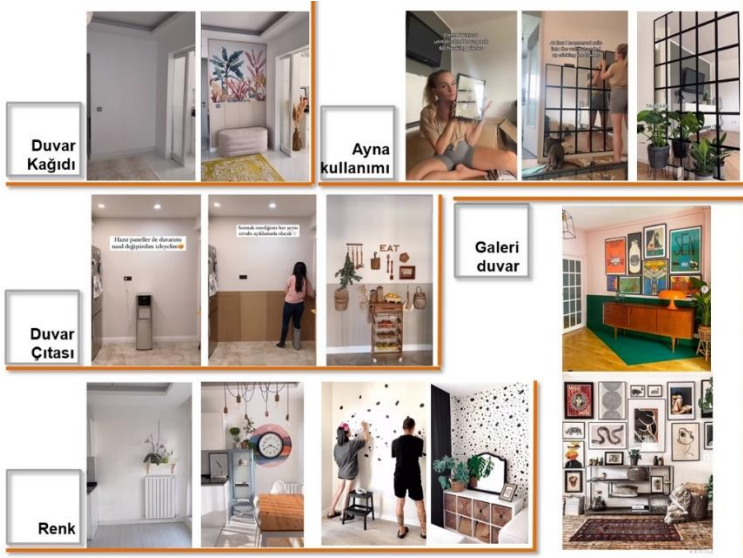
tasarım sürecini başlatır ve tasarımcı, usta, pazarlamacı gibi farklı disiplinlerde çalışan kişiler ile iş birliği yaparak bu süreci tamamlamaktadır. Yeni medya ile talep eden tüketici aynı zamanda üretici konumundadır. Başka bir söylemle kullanıcı, iç mekan tasarımına yönelik yapacağı uygulama için öncelikli olarak sosyal medya platformlarındaki içerikleri tüketmektedir. Bu tüketim aşamasında ise, tasarlama sürecine yönelik ilk adımı atarak sürece dahil olmaktadır. Ardından, uygulama ayağında ise üretici konumunda aktif yer almaktadır.

Sosyal medya, toplumsal hayatta oldukça etkili olmasının yanı sıra pek çok alanda da değişimlere neden olmuştur. Yeni iletişim aracı olan sosyal medya, tüm dünya üzerindeki insanları, herkesin ilgi alanını kapsayan ortak platformlarda toplanmasını sağlamaktadır. Bunlardan birisi olan mekan tasarımları; tasarım, uygulama, estetik gibi farklı alt başlıklarda değişim yaşamıştır. Bu araştırma özelinde; konut iç mekan tasarımında danışman olarak içerik üreticilerinin paylaşımları ele alınmıştır. Mekan tasarımı üzerine üretilen içeriklerden, insanların herhangi bir profesyonel kişiden fiziki destek almadan evde kendisi ya da yakın çevresi ile yapabileceği pratik uygulamalara yönelik fakat estetik değere de sahip olan yönlendirmeler barındıran paylaşımlardan viral olanlar ele alınmıştır. Bu paylaşımların kitleler tarafından beğeni toplamasıyla birlikte, konut iç mekanlarında benzer uygulamalarının yaygınlaşması dikkat çekmiştir.

Dijital içerik üreticilerinin getirdiği yaratıcı perspektifler ve iç mekan tasarımına olan etkileri, benzer konu ya da temanın gruplandırılması için sosyal medyada kullanılan hashtag olarak adlandırılan başlık etiketleri üzerinden incelenmiştir. # sembolü ile başlayan ve boşluksuz olarak istenilen konu ile kullanılan hashtag, kullanıcıların ilgi duydukları konuları takip etme, aynı konuda paylaşımda bulunan insanlarla iletişim kurmaya olanak

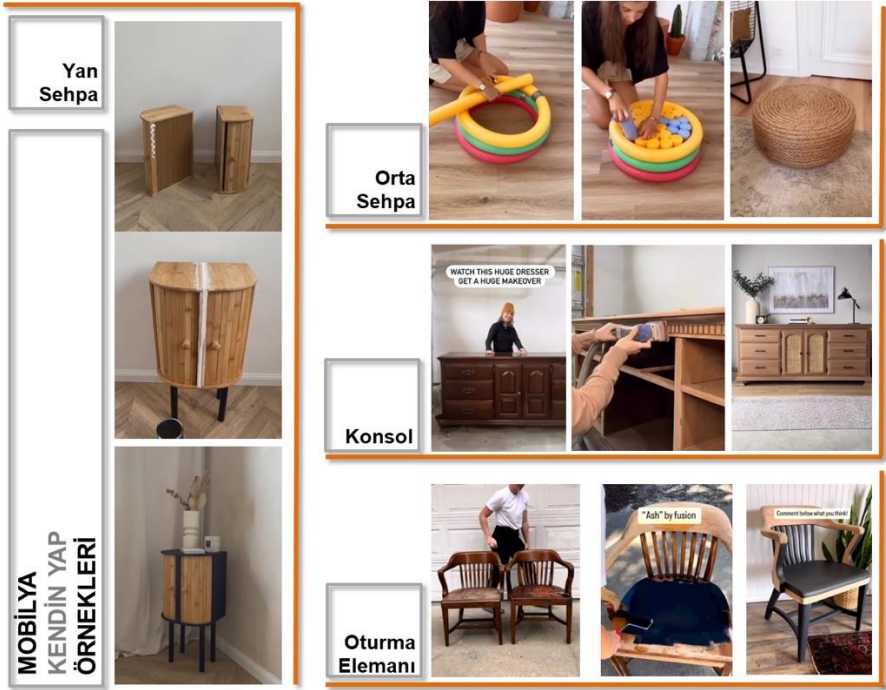
sağlamaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında; #kendinyap, #diy , #diydecor, #diyideas, #diylove, #diyinspiration gibi evinde düzenleme yapmak isteyen herkese farklı sunum tekniklerini kullanarak yaratıcı çözümler sunan, pratik uygulamalar barındıran hashtaglar seçilmiştir. Bu hastaglar arasından rastgele örneklem yöntemi kullanılarak konu ile ilgili paylaşımlar incelenmiştir.

Sosyal medyada sıklıkla paylaşılan iç mekan tasarımına yönelik içerikler arasından; duvar dekorasyonu, mobilya yenileme, tema ve renk uyumuna yönelik örneklere yer verilmiştir. Sosyal medyada yer alan duvar dekorasyon fikirleri, duvarların farklı renklerde kullanılmasından fazlasını içermektedir. Duvar kağıtları, ayna kullanımları, ahşap paneller, resim ve fotoğraf galeri duvar uygulamaları buna örnek oluşturmaktadır. Böylelikle duvar sadece bölücü ya da taşıyıcı görevini üstlenmenin ötesine geçerek, mekanın atmosferine etki eden ve mekanla bütün olarak düşünülüp kurgulanan bir tasarım nesnesine dönüşmektedir (Görsel 2).

Görsel 2: Instagram'dan seçilen duvar tasarım örnekleri (Araştırmacı tarafından tablolaştırılmıştır)

Kendin yap (DIY) başlık etiketi ile paylaşılan içerikler, dijital medya içerik üreticilerin tasarım ürününü adım adım nasıl yapılabileceğini anlatan metin, görsel ya da video ile kitlelerle paylaşılmaktadır. İlgili konuda arama yapan kullanıcılara rehberlik niteliğini üstlenen bu paylaşımlar aynı zamanda eğitici bir görevde üstlenmektedir. Özellikle mobilya kendin yap uygulamaları yalnızca uygun maliyetler ile gerçekleştirilen bütçe dostu uygulamaları içermez. Aynı zamanda, geri dönüşüm ve sürdürülebilirliğe teşvik etmesi bakımından da önemlidir. Bunun yanı sıra uygulanan tasarım sonrası, kullanıcıların ilgili sosyal medya platformunda yaptığı paylaşım, insanların etkileşiminin artmasına sebep olmaktadır.

Görsel 3: Instagram'dan seçilen mobilya dönüşüm örnekleri (Araştırmacı tarafından tablolaştırılmıştır)

Yeni bilgi kaynağı olarak tanımlanan internet, yeni medya anlayışında değişimin son temsilcisi görülebilir. Yeni medyada internetin kullanımı ile somut bir ortamda bulunma zorunluluğu ortadan kalmıştır. Mekan tasarımlarında usta ile işbirliği yapma, tasarım danışmanlığı gibi ilişkiler medyanın gelişmesiyle birlikte yeni iletişim ortamı olan sosyal medya platformlarındaki dinamikleri etkilemiştir.

Kitleler ile zamansız ve mekansız iletişime olanak sağlayan teknolojik değişimler; tasarımın üretim, tüketim, eğitim, uygulama gibi pek çok alanına yansımıştır. Gelişen medya ve iletişim araçları, geleneksel eğitim ve öğrenme yöntemlerinin yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla konut iç mekan tasarım ve uygulamaları da gelişen medya ile birlikte zaman ve mekan sınırlaması olmayan bir boyutta kendisine yer bulmuştur. Geleneksel öğrenim yöntemleri medya ile değişim göstermiş ve online aktarımlar ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak; iç mekan tasarımlarına yönelik kendin yap başlık etiketi altında yapılan dijital içerikler, sınırsız bir zaman ve boyutta kitlelere ulaşarak nasıl yapılabileceğini anlatan dijital içeriklerin aktarımında önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırmada, dijital içerik üreticilerinin kullanıcı deneyim odaklı paylaşımları ve iç mekan tasarımına yönelik tasarım uygulamalarında kullanıcıların katılım sağlamasına olanak sağlayan dijital içerikler ele alınmıştır. Teknolojinin günden güne ivmelendiği ve internete hemen hemen her mekanda ve her zaman erişim sağlanabilen günümüzde, dijital içeriklerin kitleler üzerindeki etkisi, kullanıcıların mekanları üzerindeki etkisini ve söz konusu içeriğe bağlı yaşanan etkileşimi üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle dijital içerik üreticilerinin tasarım süreçlerindeki yaratıcılık,

esinlenme, iletişim ve kolektif çalışma süreçlerinin medyada nasıl karşılık bulduğuna değinilmiştir.

İç mekan tasarımına yönelik gerçekleştirilen dijital içerikler kendin yap (DIY) başlık etiketiyle kitlelere oldukça hızlı ulaşarak, benzer ilgi alanındaki insanların topluluk oluşturmalarına ve etkin iletişim sunmasına olanak sunmaktadır. Bu noktada evrensel iletişim aracı olarak tanımlayabileceğimiz medya, kitlelere ulaşarak kartopu etkisi yaratmaktadır. Bu etkileri bazı alt başlıklar ile özetlemek mümkündür:

Geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik: Kendin yap başlık etiketi ile kullanılmayan, eskiyen vb. donatılar ya da mekanlar dönüştürülerek yeniden kullanıma yönelik örnekler sunmaktadır. Böylelikle çevre dostu bir yaklaşımla, sürdürülebilir yaşama örnek olmaktadır.

Yaratıcılık: Kendin yap projeleri, kitlelere farklı açıdan bakmaya teşvik ederek yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişmesine katkı sağlayabilir. Dijital içerikler, iç mekan tasarımına yönelik ilham verici tasarım fikirleri, renk kullanımları, donatı düzenlemeleri, depolama çözümleri, mekanı efektif kullanma önerileri gibi pek çok konuda ilham kaynağı olmaktadır.

Ekonomik yaklaşım: Bazı kendin yap projeleri evde olan ya da kolay temin edilebilen ekonomik malzemeler kullanılan uygulamaları içermektedir. Böylelikle, gerçekleşecek olan tasarım uygulamasının uygun maliyetli, bütçe dostu çözümler ile gerçekleşmesine ortam hazırlamaktadır.

Kılavuzluk: Dijital içerik üreticileri, sosyal medya için hazırladıkları kendin yap projelerinin nasıl yapıldığını anlatan tasarım adımlarını detaylı olarak aktarmaktadır. İçerik üreticilerinin adım adım yapmış olduğu resimli, yazılı, videolu açıklamalar, insanlara benzer tasarımın nasıl uygulanacağı konusunda el kılavuzu niteliğinde rehberlik etmektedir.

Aidiyet: Kendin yap tasarım projeleri, mekanın kullanıcılarını tasarım ve uygulama aşamasına dahil ederek kullanıcıların mekanla bağını kuvvetlendirmesine aracı olduğu düşünülmektedir. Dijital içerik üreticilerinin paylaştığı herhangi bir tasarım projesinin uygulama aşamasında, kullanıcı kendi zevk ve ihtiyaçlarına yönelik değişimler gerçekleştirebilir. Dolayısıyla kullanıcıların mekanları kişiselleşerek aidiyet duygusu gelişebilir.

Etkileşim: Dijital içerik üretici paylaştıkları içerikler ile kitlelere ulaşmaktadır. Benzer durum kullanıcı için de geçerlidir. Kullanıcıların benzer konularda arama yapması sonucunda hem ilgili alandaki dijital içerik üreticilerine hem de aynı alanda arayışta olan kullanıcılara ulaşarak tasarım topluluğunun oluşmasını sağlamaktadır. Bu tasarım topluluklarında yer alan uygulamalar, fikir önerileri, paylaşımlar, yorumlar insanların evrensel boyutta etkileşimini arttırmaktadır.

Sonuç olarak; iç mekan tasarımına yönelik paylaşılan kendin yap proje içerikleri, kullanıcılarına kendi mekanlarını nasıl tasarlayacağını reçetesini sunarak, ilham verici fikirler önermektedir. Kullanıcılarının yeni danışmanı olarak da görebileceğimiz dijital içerik üreticileri; mekanların etkin kullanımından aydınlatmaya, mobilyadan pratik kullanıma, geri dönüşümden sergileme alanına gibi pek çok kategoride ücretsiz danışmanlık hizmeti sunduğu düşünülebilir. Medyaya olan ilginin akademik literatüre yansması farklı alanlarda olmasına karşın mekan ile etkileşimine yönelik literatüre oldukça sınırlı yansıdığı görülmektedir. Bu çalışma ile medyanın konut tasarımı etkisine örnekler üzerinden dikkat çekmek amaçlanmıştır. Araştırmanın, medya ve internetin evrensel etkisi odağında konut tasarımına olan etkisi üzerinden okuyarak yapılacak olan yeni akademik çalışmalara yardımcı olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu Çoban, G., Kaptan, B. H. B. (2022). Uzaktan Eğitim Sürecinde İç Mekan ve Mobilya Tarihi II ve Perspektif Dersi Kapsamında Öğrenme Çıktıları ve Öğrenci Motivasyon Değerlendirmesi: ESTÜ İç Mimarlık Örneği, *Sanat & Tasarım Dergisi*, 12(1), s.137-152.
- Ayata, S. (2003). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. *Kültür Fragmanları Türkiye’de Gündelik Hayat* (Haz. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber).İstanbul: Metis Yayınları s.37-56
- Aytekin, Ç. (2012). Yeni Medyada Sosyal Ağ Uygulaması Olarak Twitter ve Fikir Madenciliği, *Yeni Medya Ve...*, ed. Deniz Yengin, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, s. 102-122
- Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası* (A. Derman, Çev.), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- BBC News, (2021). İlk Akıllı Telefon: Nokia 9000 Communicator Piyasayı Alt Üst Edeli 25 Yıl Oldu (15 Ağustos). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58205952#:~:text=Teknoloji-,%C4%B0lk%20ak%C4%B1ll%C4%B1%20telefon%3A%20Nokia%209000%20Communicator%20piyasay%C4%B1,%C3%BCst%20edeli%2025%20y%C4%B1ll%20oldu&text=Nokia%209000%20Communicator%20modeli%20cep,1996'da%20bug%C3%BCn%20piyasaya%20s%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC>. Erişim: 19.08.2023
- Biçel, Ç. (2013). *Dijital Çağda Bir Hafıza Mekanı Olarak Sosyal Medya*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Colomina, B. (2016). *Sosyal Medya Çağında Özel ve Kamu*. J. Graham ve M. Wigley (Ed.), *2000+ Mimarlık Teorisinin Acil Sorunları içinde* Janus Yayıncılık, s. 109-121.
- Crary, J. (2015). *7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu*. İstanbul: Metis Yayınları

Duman, K., Özdoğru, G. (2018). Dijital Emek ve Kullanıcı İçeriğinin Metalaşması: Katılımcı Sözlük Yazarları Üzerine İnceleme, Erciyes İletişim Dergisi, 5/4, s. 75-99

Kish, L. (1965). Survey Sampling. New York: John Wiley Inc.

McLuhan M., Quentin F. (2012). Medya Mesajı, Medya Masajıdır, McLuhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu, haz. Jerome Agel, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri

McLuhan, M., Powers, B. R. (2020). Global Köy, Çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala Yayıncılık

Sussman, L. (1989). The Information Revolution: Human Ideas and Electrical Impulses. Encounter, Sayı 73, 60-65.

URL 1: Sırasıyla (saat yönünde)
<https://twitter.com/Dogtas/status/1085871494876549121>
<https://www.bellona.com.tr/kategori/evinde-gor>
<https://www.istikbal.com.tr/sayfa/evinde-gor>

Uweta. Dijital İçerik Üreticisi Nedir? Dijital İçerik Nasıl Üretilir?
<https://www.uweta.com/dijital-icerik-ureticisi-nedir-dijital-icerik-nasil-uretilir/#:~:text=Dijital%20i%C3%A7erik%20%C3%BCreticisi%20%C2%0Ainternet%20ortam%C4%B1nda,alanlara%20dijital%20i%C3%A7erik%20%C3%BCretimi%20yapabilmektedir.> Erişim: 15.08.2023

Yalçınkaya, Y. (2014). Medya Mesajı, Medya Mesajıdır: McLuhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu kitap tanıtım-değerlendirme, Türk Kütüphaneciliği, 28/2, s. 255-258

BÖLÜM 3

MUTFAĞIN TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZ MUTFAKLARININ İÇ MİMARİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Eymen TATLIHAYAT¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261337>

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksek Okulu, Tasarım Bölümü, İç Mekan Tasarımı Programı, eymen.tatlihayat@cbu.edu.tr ,
Orcid: 0000-0001-7378-7965

GİRİŞ

Doğal süreç içerisinde canlılar, kendilerini doğal ve çevresel etkilerden korumak, kendilerini güvende hissetmek için barınma mekanları oluşturmak adına çalışmışlardır. Bu düzen içinde, barınma ihtiyacının da temel ihtiyaçlardan olduğu gözlemlenmiştir (Soysal, 1997). İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmek adına konut denilen korunaklar oluşturmuşlardır. Yaşamlarını içinde sürdürdükleri bu mekanlar zamanla, yaşayışlarına göre şekillenerek gelişim göstermiştir (Dostoğlu, 2000).

İnsan var olduğu ilk günden bugüne kadar gerek fiziksel gerek zihinsel değişime uğramış, yaşadıkları konutlar da bu paralellikte değişim göstermiştir (Aksu, 1987). Oluşturulan yapılar topluma, coğrafyaya, günün teknolojisine göre değişik oluşumlar göstermiştir (Özcan, 1995).

İnsanlar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek adına beslenmeye ihtiyaç duymaktadır. Eski çağlarda yaşamları için gerekli besini çevrelerinde bulunan bitki ve hayvan oluşumlarından sağlamışlardır (Akın vd., 2015). Ateşin bulunması ile birlikte beslenme şekli ve mutfak anlayışının gelişimi bir dönüm noktası yaşamıştır. İnsanlar ateş sayesinde dayanıklılığı artırılmış toprak kaplar yapmaya ve bu kaplarda yemeklerini pişirmeye başlamıştır (Küçükaslan, 2011).

Önceleri tek odalı mekanlarda yaşayan insanlar zamanla çok odalı mekanlarda yaşamaya başlamış ve bunun sonucunda ateş ayrı bir mekana taşınmıştır. Böylece mutfak mekanının gelişim süreci başlamıştır (Ünügür, 1997).

Sürekli değişen ve gelişen hayat şartları, yaşayış şeklini, ihtiyaçları da değiştirmiştir. Önceleri sadece barınmak ve beslenmek gibi temel ihtiyaçları karşılamaya çalışan insanlar, günümüzde bu temel ihtiyaçları karşılamının yanında, psikolojik, estetik ve ergonomik bazı gereksinimlere de ihtiyaç duymaktadır. Bu durum gelişen teknoloji ile birlikte, içinde yaşadığımız konutların her bir mekanının durmaksızın değişim ve gelişim göstermesini

beraberinde getirmiştir. Bu mekanlardan biri de insanların beslenme ihtiyacını karşılamak adına kullandıkları mutfaklar olmuştur.

MUTFAĞIN TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ

Arapçada ‘matbah’ kelimesinden dilimize geçmiş bir kelime olan mutfak, yemeklerin pişirildiği yer ve yemek yenilen mekan olarak nitelendirilmektedir (Akın vd., 2015).

İnsanlar Eski Taş Çağında mağara zeminlerinde açtıkları çukurlarda yiyeceklerini depolamış ve çeşitli yöntemler kullanarak muhafaza etmişlerdir. Orta Taş Çağı’nda ateşin bulunması ile birlikte çeşitli pişirme araçları ve yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. Yeni Taş Çağı’na gelindiğinde ise yerleşik hayata geçilmeye başlanmıştır. Yerleşik düzene geçmek insanlık tarihi için büyük bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde şehirler ve köyler oluşturulmaya başlanarak, tarım ve avcılıkta ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemde oluşturulan yerleşim bölgelerinden birisi de bugün Konya il sınırları içinde bulunan Çatalhöyük’tür. Çatalhöyük’te bulunan yapılarda merkez odanın içerisinde ocakların ve fırınların olduğu, diğer odalarda ise depo ve tahıl çukurları gözlemlenmiştir (Gürsoy, 2004).

Daha sonra Bakır Çağı, Tunç Çağı dönemlerinde mutfak kavramı sürekli gelişim göstermiştir. Mutfak kültürü ve mutfak mekanı Sümerler ve Mısır Uygarlığı’nda da durmaksızın ilerleme kaydetmiştir. Antik Yunan Uygarlığı’nda yapı içlerinde mutfaklar ve misafirler için ayrı yemek odaları oluşturulduğu ve yemeklerin çoğunlukla masalarda yenildiği gözlemlenmiştir.

Orta Çağ’a gelindiğinde ise konutların ekseriyetle tek odadan oluştuğu görülmektedir. Mekanın merkezinde konumlandırılmış ateş, yemekleri pişirmenin yanında mekana ısı ve ışık kaynağı olarak da hizmet etmiştir. Bundan farklı olarak üst sınıf ailelerin konutlarında ise mutfak ve yemek odaları diğer odalardan ayrı bir mekan olarak kurgulanmıştır (Eroğlu, 2000).

18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi’nin etkisiyle fabrikasyon olarak hızlı bir şekilde üretim sağlanması konut mutfaklarını da etkilemiştir. Mutfak kullanımını kolaylaştıran ve mutfak

işlerini daha pratik şekilde gerçekleşmesini sağlamak adına mutfak dolabı tasarımları oluşturulmaya başlanmıştır. “Hoosier Kabin/Dolabı” (Hoosier Cabinet) olarak adlandırılan bu ürün mutfakta ihtiyaç duyulan araç gereçleri ve birimleri bir arada kabin olarak toplamıştır (Görsel 1). Bu dolapların kullanılmaya başlanmasıyla mutfakta verim önemseneğe başlanmış ve “Verimli Mutfak” (Efficiency Kitchen) kavramı oluşmaya başlamıştır. Bu ürünler günümüzde kullanılan mutfak modüllerinin temelini oluşturmuştur (Eroğlu, 2000).

Görsel 1. Hoosier Kabin/Dolabı (URL 1).

Sanayi Devrimi ve yaşanan endüstrileşme sonrasında Alman Bauhaus Okulu gerçekleştirdiği tasarımlarla mutfak sektörünün gelişimine katkı sunmuştur. Bu dönemde tasarlanan Am Horn Evi verimli mutfak kavramını karşılayan ilk örneklerden biri olmuştur (Lupton, Miller, 1992), (Görsel 2).

Görsel 2. Am Horn Evi Mutfağı (URL 2).

Sanayi Devrimi sonrasında kırsal bölgelerden kentlere doğru yaşanan göç sonucunda konutların iç mekan kurguları değişim göstermeye devam etmiştir. Gelişen üst sınıfla birlikte çok mekânlı konutlar oluşturulmuş ve mutfak ayrı bir mekan olarak konut içindeki gelişimini sürdürmeye devam etmiştir (Hacıbaloglu, 1989).

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise yaşanan teknolojik gelişmeler ve fabrikalarda çalışacak insan ihtiyacı, kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasını beraberinde getirmiştir. Bu durum o dönemde kadının mutfaka ayırdığı zamanın azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle oluşturulan mutfak tasarımları insanların işini azaltmak, kolaylaştırmak ve zaman tasarrufu sağlamak adına gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1926 yılında tasarımı gerçekleştirilen Frankfurt mutfağı bu tasarımların ilk örneklerinden biri olmuştur (Kinchin, 2011), (Görsel 3).

1926'da Margarete Schütte-Lihotzky tarafından tasarlanan Frankfurt mutfağı mekanda gerçekleştirilen iş akışına göre oluşturulmuştur. Mutfak temel fonksiyonların yanında farklı fonksiyonları da yerine getirecek şekilde tasarlanmıştır (Noever, 1992).

Görsel 3. Frankfurt Mutfağı (URL 3).

1950’li yıllara gelindiğinde mutfaklarda fonksiyonellik kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Yaşanan Dünya Savaşları sonrası modernleşme çabaları, hızlı sanayileşme hareketleri, kadınların iş hayatında daha fazla yer almaya başlaması gibi etkenler mutfak tasarımlarını da etkilemiştir. Çalışarak geçirilen zamanın evde geçirilen zamanı azaltmaya başlaması ile birlikte yemek yeme eylemleri de mutfak içinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu sayede mutfakta vakit geçirme esnasında diğer aile bireyleri ile iletişimde kalınabilmesi amaçlanmıştır.

1960 ve 1970 ‘li yıllara gelindiğinde ise yemek yeme için ayrılan alan daha geniş bir hale getirilerek daha kullanışlı kılınmış ve aile bireylerinin mutfakta birlikte geçirdikleri zaman daha da artmıştır. Mutfaklar yaşam alanı ile birleştirilmeye başlanmış ve açık mutfak kavramı oluşmaya başlamıştır.

Açık mutfak kavramı mutfağı yabancı kişilere karşı görünür kıldığı için 1980’lerden itibaren mutfak mekanının gelişimi bir boyut daha atlamıştır. Mutfaklar sadece yemek pişirilen ve yemek yenen mekanlar olmaktan çıkarak, bir araya gelinerek vakit geçirilen yaşam alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Bunun sonucunda mutfaklar kişilerin zevkleri ve beğenileri doğrultusunda tasarlanan mekanlar olmaya başlamıştır.

21. yüzyıla gelindiğinde ise çok hızlı bir şekilde değişim ve gelişim gösteren teknoloji, mutfak tasarım ve kullanımına da yansımıştır. Gerek mutfak dolaplarında kullanılan modüller, elektronik ürünler gerek mekânsal tasarım ve çözümler hızla gelişim göstermiştir. Dolaplarda kullanılan mekanizmalar, gelişen teknoloji ile birlikte daha fonksiyonel kullanım sunmaya başlamıştır. Günümüzde mutfak kavramı bir sektöre dönüştüğü için firmalar arasında oluşan rekabet mutfak tasarımını her gün bir adım ileriye taşıyarak, kullanıcılar için fonksiyonelliğin yanında kişisel beğenilere uygun seçenekler sunmaktadır (Kavut, 2004).

KONUT MUTFAĞI TASARIMINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN TASARIM KRİTERLERİ

Mutfak, konut içindeki diğer mekanlardan farklı olarak daha fazla sayıda işlevi yerine getirmektedir. Depolama, yemek hazırlama, pişirme, yeme içme gibi eylemler için ayrı ayrı çalışma alanları oluşturulmalı ve bu alanların birbiriyle olan etkileşimi doğru bir şekilde tasarlanmalıdır. Çalışma alanları olan depolama, temizleme ve hazırlama bölümlerinin yerleşim şekli, birbiriyle etkileşimi, bir üçgen meydana getirmektedir. Bu üçgenin kenarları çalışma alanları arasındaki mesafeye karşılık gelmekte ve belirlenen referans aralıklarında olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Yazıcıoğlu, 2010).

Mutfak tasarımı gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri bulunmaktadır. Bunlar ergonomi, antropometri, işlevsellik/fonksiyonellik ve estetik kavramlarıdır.

1- Ergonomi

Ergonomi, insan anatomik boyutlarını, insan psikolojisini, insan fizyolojisini dikkate alarak, insanın makinelerle, kullandıkları araç gereçlerle ve çevre ile olan ilişkisini inceleyen çalışma alanıdır. Ergonomi bu ilişki çerçevesinde ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili olarak da çözüm üretilmesini sağlamaktadır (Aytaç, Kaya, 2019).

Mutfak mekanı içerisinde farklı aktivite alanlarını barındırmaktadır. Bu aktivitelerin gerçekleştirilmesi sırasında işlerin rahat bir şekilde ilerlemesi,

daha az çaba ile daha verimli sonuçlar elde edilebilmesi ve zamandan tasarruf edilebilmesi adına ergonomik ilkelere uyulması gerekmektedir.

Mutfak tasarımı gerçekleştirilirken ergonomik ilkelere uyulması ve tasarımın bu doğrultuda gerçekleştirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Tezgah boyutları, dolap boyutları, birimler arasındaki mesafeler, birimlerin birbirlerine göre yerleşimi gibi konular, mutfağın kullanım esnasındaki verimini etkileyen unsurlardır.

Mutfakta kullanıcının rahat bir şekilde hareket edebilmesi, mutfağı daha verimli kullanabilmesi adına donatı elemanlarının yükseklik, genişlik, derinlik ölçüleri ve aktivite birimleri arasındaki mesafeler belirli standartlara bağlanmıştır. Ortalama insan boyutlarını dikkate alarak hesaplanan ve belirlenen bu standartlara, NKBA Standartları, Neufert Standartları, Parker Morris Standartları, Türkiye İmar ve İskân Bakanlığı Standartları örnektir (Uyar 2014).

2- Antropometri

Antropometrinin sözcük anlamı insan ölçütüdür. İnsanın vücut ölçüleri, vücut formları ve kuvveti gibi nitelikleri antropometrik değerleri oluşturmaktadır. İnsanın anatomik yapısı, antropometrik özellikleri kullanacağı araç gereçlere ve içinde yaşayacağı mekanlara etki etmektedir. Antropometrik ölçüler ortalama ölçüler olarak kabul edilse de cinsiyete, yaşa, soya ve ırklara göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle mekan tasarımı gerçekleştirilirken standart antropometrik ölçülerin yanında kullanıcı ölçülerini de dikkate almak gerekmektedir (Akın, 2013).

Mutfak tasarımı gerçekleştirilirken antropometrik ölçülerin dikkate alınarak gerçekleştirilmesi, kullanılan mekanın ve araç gereçlerin bu doğrultuda tasarlanması, kullanıcının konforunu artırarak mutfaktaki verimliliğe olumlu etki sağlayacaktır.

3- İşlevsellik ve Fonksiyonellik

İşlevsellik ve fonksiyonellik kavramları tasarımı gerçekleştirilen mekan için büyük önem arz etmektedir. Tasarımı gerçekleştirilen mekanın yalnızca

estetik ve görsel kaygılar doğrultusunda değil aynı zamanda işlevsellik ve fonksiyonellik kavramları doğrultusunda oluşturulması gerekmektedir. Mutfak tasarımı da kullanıcıya uygun, ona verimli bir şekilde hizmet eder nitelikte, eylemlerin kolay ve sorunsuz şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlar nitelikte olması gerekmektedir.

4- Estetik

Estetik kelimesi, duyum, duygu, algı gibi anlamlar taşımaktadır. Bir mekanın onu izleyen üzerinde oluşturduğu etki o mekanın estetik etkisidir. İnsanların beğenileri veya hoşnutsuzlukları estetik değerler üzerinden gerçekleşmektedir. (Timuçin, 2005). Bu nedenle bir mekan tasarımı gerçekleştirilirken işlevselliğe verilen önem kadar o mekanın estetik olarak da ele alınmış olması önem arz etmektedir.

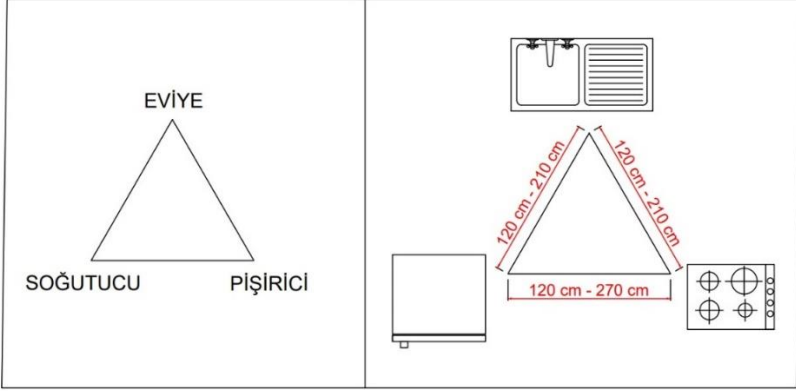
İnsanlar genellikle beğeni duyduğu mekanlarda vakit geçirmek istemektedirler. Mutfakta geçirilmek zorunda olunan zaman göz önünde bulundurulduğunda, kullanıcının beğeni duyup içinde bulunmaktan mutluluk duyacağı bir tasarım gerçekleştirmek esas olmalıdır.

MUTFAK ÇALIŞMA ÜÇGENİ

Konut mutfağının tasarım kurgusu çalışma üçgeninin belirlenmesi ile şekillenmektedir. Mutfakta farklı aktivite alanları bulunmaktadır. Bunlardan en sık kullanılanları depolama, yıkama/hazırlama ve pişirme eylemlerinin geçtiği alanlardır. Bu üç eylemin birbirleri ile olan ilişkisi bir üçgen oluşturmaktadır. Buzdolabı, eviye ve ocak arasında kurgulanan bu üçgen diğer eylem alanları ve araç gereçlerin konumunda belirleyici rol oynamaktadır (Görsel 4).

Oluşturulan çalışma üçgeni bu aktivite alanlarında geçirilen zamanı azaltmak ve kullanıcı konforunu yükseltmeye yönelik olarak kurgulanmaktadır. Bu nedenle kullanıcının daha kolay bir şekilde hareket etmesini sağlayacak bu üçgen belirli referans ölçülerine bağlı oluşturulmaktadır. Bu üç aktivite elemanları arasındaki mesafe minimum 120

cm ve maksimum 270 cm uzunluk değerleri arasında olmalıdır (Yazıcıoğlu, 2010).

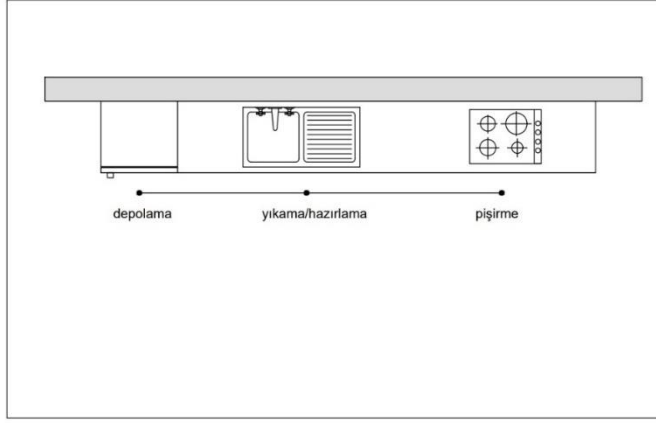
Görsel 4. Mutfak Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

KONUT MUTFAĞI PLAN TİPLERİ

Konut mutfağı tasarımında çoğunlukla kullanılan altı adet plan tipi bulunmaktadır. Bunlar; I tipi mutfak, L tipi mutfak, U tipi mutfak, Yarımada tipi mutfak, Paralel mutfak ve Ada mutfak olarak adlandırılmaktadır. Bu mutfak tiplerinin her birinin kendine özgü tasarım özellikleri bulunmaktadır. Mutfak tasarımı gerçekleştirilirken konut içerisinde mutfak için ayrılan alana bu plan tiplerinden uygun olan üzerinden tasarım oluşturulmaya başlanmaktadır (Yazıcıoğlu 2010).

1. I Tipi Mutfaklar

Tüm çalışma alanlarının tek bir duvar yüzeyinde çözümlendiği mutfak tipidir (Görsel 5). Depolama, yıkama ve pişirme eylemleri tek yüzeyde yan yana sıralanarak gerçekleştirilmektedir (Görsel 6). Bu nedenle bir çalışma üçgeni oluşturulamamaktadır. Bu mutfak tipinde buzdolabı, eviye ve ocak arasında en az 60 cm mesafe bırakılması gerekmektedir. I tipi mutfakların bir avantajı ise bütün birimler tek duvar yüzeyinde çözümlendiği için tesisat altyapısı daha kolay ve daha az maliyetle uygulanabilmektedir (Ağat, 1991).

Görsel 5. I Tipi Mutfak Yerleşimi (Tatlıhayat 2023).

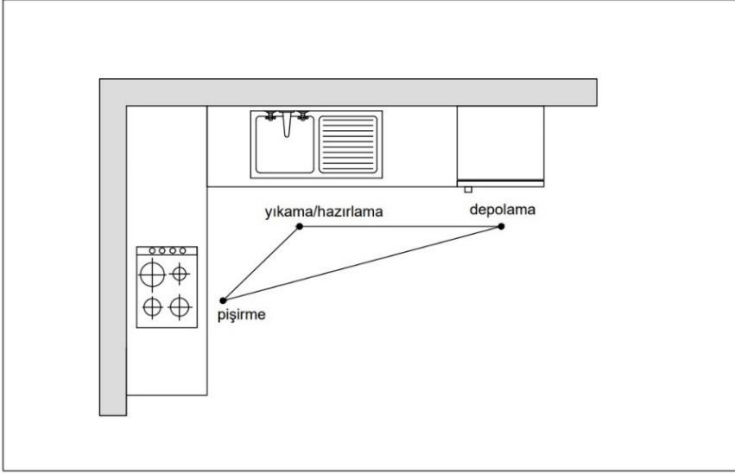
Görsel 6. I Tipi Mutfak Tasarım Örneği (Tatlıhayat 2023).

2. L Tipi Mutfaklar

Tüm çalışma alanlarının birbirini dik kesen iki duvar yüzeyinde çözümlendiği mutfak tipidir. Depolama, yıkama ve pişirme eylemlerinin birbirine göre konumları bir çalışma üçgeni meydana getirmektedir (Görsel 7). Mutfak mekanı içerisinde çalışma üçgeninden geriye kalan boş alan ise

yemek masasının konumlandırılabilceği bir alan olarak değerlendirilebilmektedir (Ağat, 1991), (Görsel 8).

L mutfak tipinde mutfak tezgah dolapları ve üst dolapları köşelerde birleşim gerçekleştirdiğinden bu bölgelere erişim zorluğu yaşanmaması adına geliştirilen mekanik sistem çözümlerinin kullanılması, köşe dolapların kullanımını kolaylaştıracak bir unsur olacaktır.

Görsel 7. L Tipi Mutfak Yerleşimi ve Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

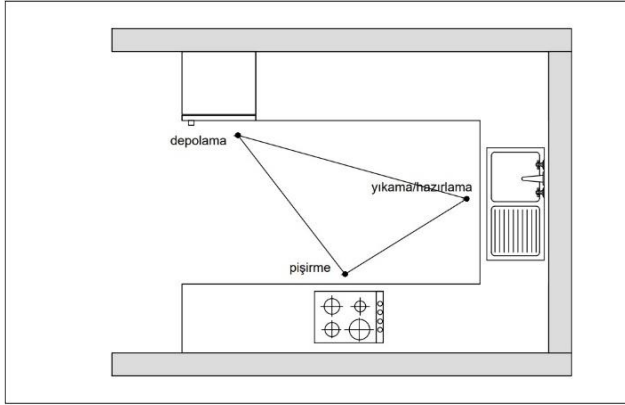

Görsel 8. L Tipi Mutfak Tasarım Örneği (Tatlıhayat 2023).

3. U Tipi Mutfaklar

Tüm çalışma alanlarının mutfağın üç duvar yüzeyinde çözümlendiği mutfak tipidir. Daha çok geniş mutfaklarda tercih edilen bu mutfak tipinde depolama, yıkama ve pişirme eylemlerinin konumları çalışma üçgeni oluşturmaktadır (Görsel 9). Mutfağın üç duvar yüzeyinde de tezgah oluşturulması kullanıcıya geniş bir çalışma alanı sunmaktadır (Yazıcıoğlu 2010), (Görsel 10).

U tipi mutfaklarda L tipi mutfaklarda olduğu gibi tezgahların köşe birleşimleri erişime zor bölgeler oluşturduğu için bu bölümlerde mekanik sistem çözümlerinin kullanılması gerekmektedir.

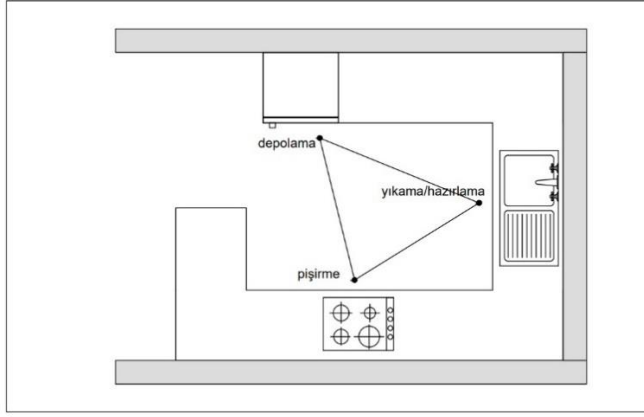
Görsel 9. U Tipi Mutfak Yerleşimi ve Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

Görsel 10. U Tipi Mutfak Tasarım Örneği (URL 4).

4. Yarımada Tipi Mutfaklar

U tipi mutfak yerleşiminde mekanın ortasına doğru bir tezgah yüzeyinin daha eklenmesiyle oluşturulan mutfak tipidir (Görsel 11). Eklenen bu yeni tezgah yüzeyi hem çalışma alanı olarak kullanılabilir hem de yemek yeme bölümü olarak kullanılabilir. Bu mutfak tipinin uygulanabilmesi için geniş bir mutfak alanını ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle konutlarda sık kullanılan bir mutfak tipi değildir (Yazıcıoğlu 2010), (Görsel 12).

Görsel 11. Yarımada Tipi Mutfak Yerleşimi ve Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

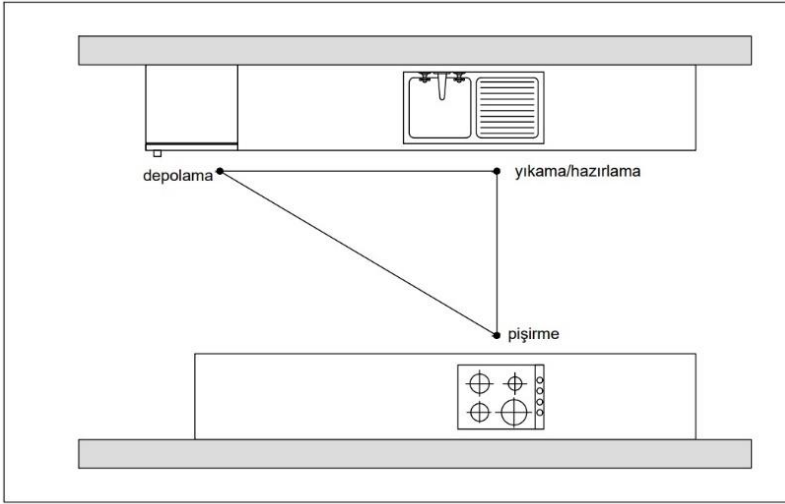

Görsel 12. Yarımada Tipi Mutfak Tasarım Örneği (URL 5).

5. Paralel Tip Mutfaklar

Bu mutfak tipinde çalışma alanları karşılıklı iki duvar yüzeyinde birbirine paralel olacak şekilde çözümlenmektedir (Görsel 13). Karşılıklı iki duvar yüzeyinde bulunan mutfak dolapları arada bir geçiş alanı oluşturduğu için koridor tipi mutfak olarak da adlandırılmaktadır. Çalışma üçgeni bu mutfak tipinde de oluşturulabilmektedir. İki kişinin birbirini engellemeden çalışmasına fırsat veren bir plan yapısına sahiptir (Yazıcıoğlu 2010), (Görsel 14).

Paralel tip mutfakların kullanımında yaşanabilecek olumsuzluk ise çalışma esnasında sürekli geriye dönüşler yapılması gerekliliğidir. Bu durum kullanıcı için yorucu olabilmektedir.

Görsel 13. Paralel Tip Mutfak Yerleşimi ve Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

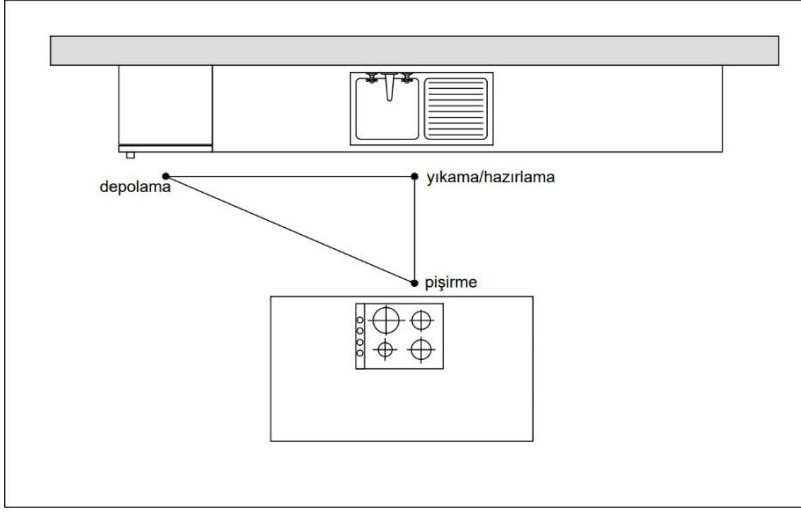

Görsel 14. Paralel Tip Mutfak Tasarım Örneği (Tatlıhayat 2023).

6. Ada Tipi Mutfaklar

Çalışma alanında gerçekleştirilen eylemlerin bir kısmının mutfağın ortasında oluşturulan bir tezgah bünyesinde çözümlendiği mutfak tipidir (Görsel 15). Ada tezgahın etrafında diğer tezgahlarla arasında yeterli genişlikte sirkülasyon alanı bulunması gerekmektedir. Bu nedenle bu mutfak tipinin kullanımı için geniş bir mutfak alanına ihtiyaç duyulmaktadır (Yazıcıoğlu 2010).

Ada kendi içinde pişirme, yıkama gibi fonksiyonları barındırabilmektedir. Bu nedenle bu bölümde sıhhi tesisat, elektrik tesisatı, gaz tesisatı ve havalandırma tesisatı gibi alt yapıların çözümlenmesi için zemine ve tavana müdahale etmek gerekmektedir (Görsel 16).

Görsel 15. Ada Tipi Mutfak Yerleşimi ve Çalışma Üçgeni (Tatlıhayat 2023).

Görsel 16. Ada Tipi Mutfak Tasarım Örneği (Tatlıhayat 2023).

SONUÇ

İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi, barınma ve beslenme gibi bir takım temel ihtiyaçları karşılamalarına bağlı olmuştur. İnsan dünya üstünde var olduğu günden bugüne dek fizyolojik ve psikolojik olarak sürekli değişim ve gelişim göstermiştir. Bunun sonucunda, barınmak için oluşturduğu mekanlar da zaman içinde sürekli gelişim göstermiştir.

Gelişen teknoloji ve dönemin koşulları insanların yaşam şekillerini ve içinde buldukları mekanları geliştirmelerini zorunlu hale getirmiştir. Günümüzde artık kabaca temel ihtiyacı karşılamak insanlar için yeterli gelmemektedir. Teknolojik imkanlardan istifade etme, psikolojik ve estetik gereksinimler, ergonomik kolaylıklar insan hayatında gerçekleştirilmesi gereken ihtiyaçlar arasında yer almaya başlamıştır.

Gelişen teknolojik imkanlar konut içerisinde özellikle mutfakları oldukça etkilemektedir. Depolama, hazırlama, pişirme ve yeme gibi birçok işlev mutfak mekanında çözülmektedir. Her bir işlev, beraberinde birtakım birimleri ve teknolojik ürün kullanımını gerektirmektedir. Gelişen teknoloji yalnızca elektronik mutfak aletlerinde değil, mutfak depolama birimleri olan dolaplarda da fonksiyonel ve ergonomik çözümler sunmaktadır. Bu durum mutfakta geçirilen zamanı daha verimli kullanılması, gerçekleştirilmesi gereken işleri daha az çaba ile gerçekleştirilebilmesi ve kullanıcının konforunun artırılması adına oldukça önem arz etmektedir. Gerçekleştirilen yenilikler sayesinde ölü alanlar daha verimli kullanılabilmekte, çalışma esnasında gerçekleştirilen hareketler daha az güç sarf ederek gerçekleştirilebilmekte, ünitelerde kullanılan mekanizmalar daha rahat ve kolay erişime imkan vermektedir.

Günümüzde mutfak kavramı bir sektör halini almış durumdadır. Bu nedenle mutfaklara ergonomik anlamda verilen önem kadar estetik anlamda da oldukça önem verilmektedir. İnsanların işlerini kolaylaştıracak ergonomik çözümlerin yanı sıra firmalar, herkesin beğeni ve bütçe farklılıklarına cevap verecek şekilde malzeme seçenekleri oluşturmaktadır. Bu durum sayesinde insanlar, içinde vakit geçirmek zorunda oldukları bu mekanları kendi kişisel beğenilerine ve bütçelerine uygun olacak şekilde oluşturabilmektedirler.

Mutfak kavramının zaman içinde insanın yaşayış şekline ve ihtiyaç kriterlerine göre sürekli değişim gösterdiği görülmektedir. Bu değişim içinde bulunduğumuz dönemde birkaç yıllık periyotlar içinde dahi açık bir şekilde anlaşılabilir. Sektörde her geçen gün malzeme yenilikleri, mekanizma yenilikleri, tasarımsal anlamda tarz değişimleri gerçekleşmektedir.

Günümüzde artık teknolojinin verdiği imkanlar sayesinde mutfak kavramı, “Akıllı Mutfak” kavramına doğru evrilmektedir. Örneğin artık ayrı bir ocak kullanılmadan tezgah yüzeyleri ocak olarak kullanılabilir. Dokunmatik olarak veya sesli komut vererek ünitelerin kapaklarına çaba sarf edilmeden kolayca müdahale edilebilmektedir. Akıllı telefonlarla kontrol edilebilen mutfak teknolojik aletleri ve dolap üniteleri konut mutfaklarında her geçen gün daha fazla yer almaktadır. Bu durum geçmişte olduğu gibi günümüz mutfaklarının da gelecek zaman içinde durmaksızın değişim ve gelişim göstereceğini bizlere açık bir şekilde göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağat, N. (1991). Konut Mutfağı Tasarımı, İnşaat Dergisi, Yasa Yayıncılık, Sanat ve Kültür Hizmetleri AŞ. 1991/2, İstanbul
- Akın, G., Özkoçak, V., Gültekin, T. (2015). Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi. Antropoloji dergisi, 0(30).
- Akın, G. (2013). Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Antropomotrinin Önemi. Antropoloji, (26).
- Aksu, A. (1987). “1950 – 1975 Dönemi Sosyal Yapı Değişiminin Konut Tasarımına Etkisi – Ankara Kavaklıdere Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aytaç, S. ve Kaya, Ö. (2019). Ergonominin Çalışma Yaşamındaki Önemi. KARATAHTA/İş Yazıları Dergisi Sayı : 14.
- Dostoğlu, T. N. (2000). Bursa’da Farklı Konut Alanlarında Çevresel Anlam. Yapı Dergisi, 221.
- Eroğlu, Ş. (2000). Mutfak Tasarımında Kadınlar Ve Kadın Mimarlar. Arredamento Dekorasyon Dergisi, 200.
- Gürsoy, D. (2004). Tarihin Süzgecinde Mutfak Kültürümüz. Oğlak Yayınları. (4. baskı), İstanbul.
- Hacıbaloğlu, M. (1989). Geleneksel Türk Evi ve Çağımıza Ulaşamamasının Nedenleri. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, Ankara.
- Kavut, İ. E. (2004). Konut Mutfağı Tasarımında Teknolojinin Etkileri (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kinchin, J. (2011). Counter Space: Design and the Modern Kitchen, Museum of Modern Art, New York.
- Küçükaslan, N. (2011). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Mutfak Hizmetleri Yönetimi. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Lupton, E. ve Miller, J. A. (1992). *The Process of Elimination: The Bathroom, The Kitchen and The Aesthetics of Waste*. New York: Princeton Architectural Press.
- Noever, P. (1992). *Die Frankfurter Küche von Margarete Schütte-Lihotzky*, Berlin : Ernst & Sohn.
- Özcan, Z. (1995). “İç-Batı ve Güney-Batı Anadolu Geleneksel Mimarisinden Örneklerle Tarihsel Süreçte Kültürün Mekanı Biçimlendirmedeki Rolü”. VII. Uluslar arası Yapı ve Yaşam Fuarı & Kongresi, Bursa.
- Soysal, M. (1997). *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşmenin Öyküsü*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Timuçin, A. (2005) *Estetik*, Bulut Yayınları, İstanbul.
- Uyar, P. (2014). *Toplu Konutlarda Mutfak Mekanının 1950’lerden Günümüze Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Ünügür, M. (1997). “Mutfak Ve Ergonomik Çözümlemesi”. *Yapı Dergisi*, Sayı: 188.
- Yazıcıoğlu, D. A. (2010). *Mutfak Tasarım Süreci : Analiz, Karar, Planlama*. Liretatür Yayıncılık.
- URL 1 <https://www.historicnewengland.org/favorite-things-a-hoosier-cabinet-at-castle-tucker/> (E.T. 20.06.2023)
- URL 2 <https://www.houzz.co.uk/photos/bauhaus-haus-am-horn-weimar-midcentury-kitchen-berlin-phvw-vp~50938113> (E.T. 21.06.2023)
- URL3 <https://collections.vam.ac.uk/item/O121079/frankfurt-kitchen-kitchen-schutte-lihotzky-margarete/frankfurt-kitchen-kitchen-sch%C3%BCtte-lihotzky-margarete/> (E.T. 22.06.2023)
- URL 4 <https://telkitchens.in/what-are-the-different-designs-of-u-shaped-modular-kitchens/> (E.T. 15.07.2023)

URL 5 <http://www.stockcabinetexpress.com/blog/benefits-of-designing-a-g-shaped-kitchen-in-your-home/> (E.T. 15.07.2023)

Üç Boyutlu Görsel Kaynakları: Eymen Tatlıhayat kişisel arşiv (2023)

Teknik Çizim Kaynakları: Eymen Tatlıhayat kişisel arşiv (2023)

BÖLÜM 4

YAŞLI KONUTLARINDA KULLANILAN GERONTEKNOLOJİK ÜRÜNLERE YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ÖZER BAŞ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261371>

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, Manisa, Türkiye. gizemozer.bas@cbu.edu.tr, orcid: 0000-0002-4565-1726

1. GİRİŞ

Her bireyin yaşamının bir parçası olan yaşlılık dönemi; fiziksel, bedensel gerilemeleri beraberinde getirmektedir. Doğadaki tüm canlılarda yaşlanmada beklenen bu gerilemeler ile yaşam kalitesinde azalmalar yaşanmaktadır. Bu noktada yaşlı bireylerin kimi zaman desteğe ihtiyaç duyması kaçınılmaz hale gelmektedir. Özellikle belirli bir yaştan sonra iş hayatından çekilme ve sosyal hayata katılımın sınırlanması ile konut içindeki hayat, yaşam süresi içinde en önemli alanı kaplamaya başlamaktadır. Bu sebeple yaşlı bireyin konutunun içindeki yaşam alanı da daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda tüm ürünlerde olduğu gibi günümüzdeki teknolojilerin konut içinde yaşlılar yönelik kullanımı da paralel şekilde artmaktadır. Gerontoloji (yaşlılık bilimi) ve teknolojinin bir araya geldiği geronteknoloji kavramı da tam olarak bu konuya yönelik olarak yaşlı bireylerin sosyal, bilişsel, fiziksel, psikolojik hayatını desteklemeye yardımcı ürün ve hizmetler sunmaktadır.

Teknolojinin gündelik hayattaki etkisi düşünüldüğünde, bunun herkesin yaşamına girdiği ve etkilediği gibi ileri yaş grubunu da etkilemesi normal bir durumdur. Bu kapsamda teknoloji barındıran yaşlılara yönelik bu ürün ve hizmetleri yakından incelemek ve sınıflandırma amaçlanmaktadır. Yaşlılar için üretilen konuta yönelik geronteknoloji kavramını aktarabilmek için yaşlanma ve gerontoloji kavramları da tanımlanmalıdır. Bu bağlamda öncelikle geronteknolojinin altlığını oluşturan yaşlı ve yaşlanmanın günümüzdeki karşılığını ve toplumsal etkileri irdelemek gerekmektedir.

2. YAŞLANMA

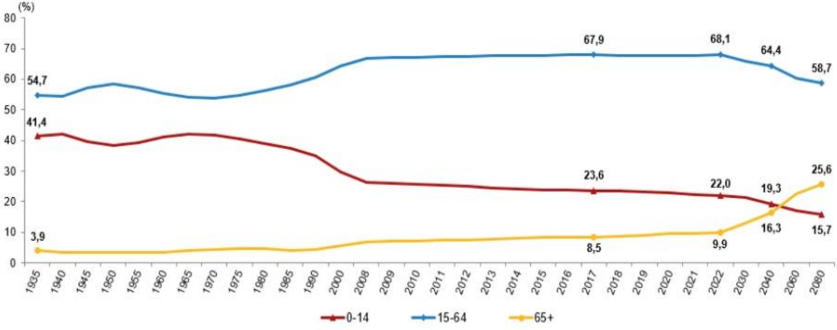
Değişen yaşam ve çalışma koşulları, sağlık hizmetleri, toplumsaltoplumsal bir gerçeklik olmasına sebebiyet vermektedir (Plaza, Martin, Martin & Medrano 2011) Bu durum da dünya genelinde nüfusun ve özellikle yaşlı nüfusun artmasına sebep olmaktadır.

Ülkemizde yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve üzeri yaştaki nüfus, 2017 yılında 6 milyon 895 bin 385 kişi iken son beş yılda %22,6 artarak 2022

yılında 8 milyon 451 bin 669 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2017 yılında %8,5 iken, 2022 yılında %9,9'a yükselmiştir.

Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (Grafik 1).

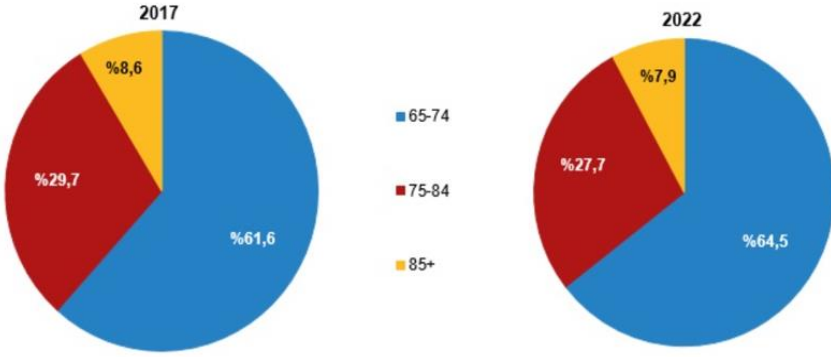
Yaş grubuna göre nüfus oranı, 1935-2080

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000
 TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2022
 TÜİK, 2018 Nüfus Projeksiyonları, 2030-2080

Grafik 1. Yaşlı nüfus oranları ve nüfus projeksiyonları (TÜİK, 2023).

Yaşlı nüfus yaş grubu dağılımına göre incelendiğinde, 2017 yılında yaşlı nüfusun %61,6'sının 65-74 yaş grubunda, %29,7'sinin 75-84 yaş grubunda ve %8,6'sının 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülürken, 2022 yılında %64,5'inin 65-74 yaş grubunda, %27,7'sinin 75-84 yaş grubunda ve %7,9'unun 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2. Yaş grubuna göre yaşlı nüfus oranı, 2017 ve 2022 yılları (TÜİK, 2023).

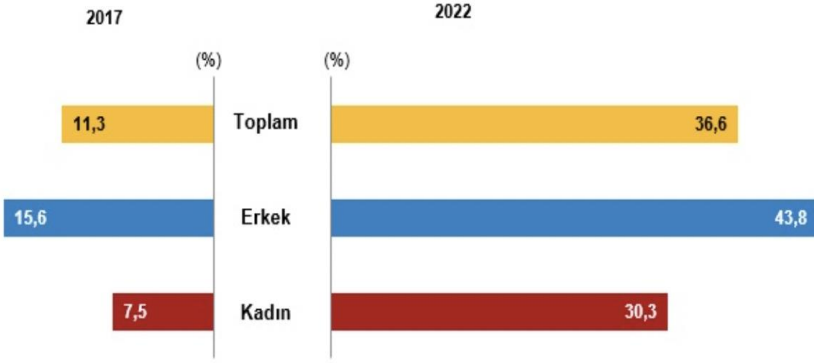
Her geçen gün artan yaşlı nüfus için devletlerin sosyal hizmetleri, sağlık hizmetleri ve bakım ile ilgili beklentileri sağlaması zorlaşmaktadır. Ayrıca, yetişkin bireyler mümkün olduğunca kendi konutunda yaşamak “yerinde yaşlanmak” istemektedir. Dolayısıyla evde bakım verme görevi genellikle resmi olmayan bakıcılar (genellikle kadınlar) tarafından verilmekte ve bu durum çoklu roller nedeniyle strese neden olmaktadır. Bu nedenle, yaşlıların teknolojiyi kullanmaları ile daha sağlıklı ve bağımsız bir yaşam sürmeleri mümkün olacağı gibi bakıcılar ile ilgili olumsuz konular da azalabilecektir (Kalınkara vd. 2016).

3. GERONTEKNOLOJİ

Geronteknoloji, yaşlı bireylerin yaşam ve sosyal hayata katılımlarını sağlık, konfor ve güven şartları altında arttırmayı hedefleyen elektronik veya dijital ürün ve hizmetleri ifade eden bir kavramdır (Bouma, Fozard & Bouwhuis, 2007).

Sosyal hayattaki genel kanı yaşlıların teknolojiye yakın olmadığı yaklaşımı olsa da yakın zamanlardaki çalışmalar bu durumun değişmeye başladığını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verileri de yaşlıların teknoloji kullanımının artmaya başladığını göstermektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre, İnternet kullanan 65-74 yaş grubundaki bireylerin oranı 2017 yılında %11,3 iken bu oran 2022 yılında %36,6'ya yükselmiştir. İnternet kullanan yaşlı erkeklerin oranı 2022 yılında %43,8 iken yaşlı kadınların oranı %30,3 oldu.

Grafik 3. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (TÜİK, 2023).

Bu kapsamda yalnızca bu istatistik verileri değil aynı zamanda akademik alanda son yıllarda yapılan çalışmalar da yaşlı bireylerin evlerinde teknolojiyi daha fazla kullandığını ve daha aşina olduğunu ifade etmektedir.

4. YAŞLI KONUTUNDA GERONTEKNOLOJİK ÜRÜNLER

Konuta yönelik geronteknolojik ürünler kendi kendine yetebilen yeterlilik düzeyi bağımsız yaşlılar için evlerde kullanılan ürün ve hizmetleri kapsamaktadır. Ancak bir grup geronteknolojik ürün sağlık için kullanıma yönelik olduğundan bu ürünleri ikincil bir grupta ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilki ev ve günlük yaşamda yaşlı bireyin hayatını ergonomik olarak destekleyen ürünler olarak aynı başlık altında gruplanmıştır. Yine konutta yaşlı bireyler için kullanılan ancak yaşlının sağlığını kendi evinde kontrol etmek üzerinde tasarlanan geronteknolojik ürünler ise sağlık başlığı altında incelenmektedir.

Bahsi geçen ürün ve hizmetlerin dışında konut içinde mutfak ve banyolarda kullanılan yaşlılara yönelik iç mekan donatıları ve ürünleri çok sayıdadır ancak greonteknolojik ürünler bazında incelendiğinden teknolojik olmayanlar çalışma kapsamında dahil edilmemiştir.

Yaşlılara yönelik sunulacak hizmetler, sağlık bilgi teknolojilerinin eş zamanlı gelişimiyle birlikte, güncel yaklaşımları beraberinde getirmeyi gerektirmektedir. Evde destekleyici teknolojilerin kullanılması; artan yaşlı bakım talepleri ve bunun gibi sorunlar karşısında anahtar bir çözüm olarak görülmektedir ve bu durum da çeşitli teknolojilerin kullanımını hızlandıran faktörlerden birini oluşturmaktadır (Aksu ve Fadıoğlu, 2010).

4.1. Ev ve Günlük Yaşam için Geronteknolojik Ürünler

Yaşlılıkla beraber gelen yeti eksilmelerinin konut içinde desteklenmesi için özellikle son yıllarda tasarlanan ve üretilen teknoloji odaklı ürün ve hizmetler farklı konu ve işlevlerde destek verebilmektedir. Bunları birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

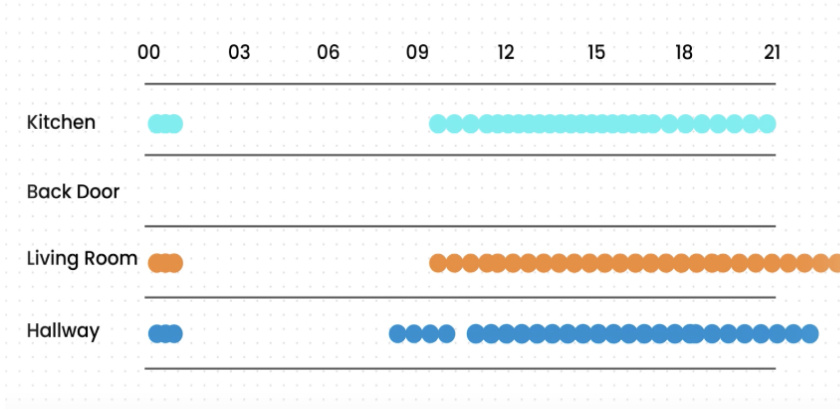
Ev izleme sistemleri (Home monitoring systems):

Teknolojik altyapılar ile ev içerisinde yaşlı bireyin takibi ve hareketlerinin tanımlanarak sınıflandırılması üzerine uygulamalar geliştirilmiştir (Alwan ve ark., 2006). Yaşamını yalnız devam ettiren yaşlı bireyler için konutun içinde takibi sağlayan ev izleme sistemleri kullanıcı ihtiyaç ve taleplerine göre farklı tiplerde kullanılmaktadır. Kimi modeller konutun içini yalnızca evin genel takibi için kullanılmaktadır (Görsel 1).

Görsel 1. Konutta priz ve kapılar için bağlanan sistem örneği (URL 1)

Takip sistemlerinde kullanıcıların evin takibini yaparken mahremiyete de önem verdiği bu tipteki sistemlerde kamera ve mikrofon bulunmamaktadır. Bunlar özellikle evinde kamera ve mikrofon bulundurmamak istemeyen kullanıcılara yönelik olarak üretilen sistemlerdir. Bu tip sistemlerde hareket ve oda sıcaklığı sensörü, kapı sensörü, buzdolabı sensörü ve bazı cihazlar için akıllı prizler içerir.

Görsel 2. Priz ve aydınlatmaların uygulamadan takip edilmesi (URL 1)

Sistemler cihazların kullanımı ile ilgili veriler oluşturup bunları takip etmekte, normalin aksi bir durum söz konusu olduğunda mobil uygulama üzerinden bildirim göndermektedir (Görsel 2). Örneğin mutfaktaki su ısıtıcısı prizine takılan bir cihaz ile her gün bu ısıtıcının hangi saatlerde çalıştığı kayda alınır ve yakın saatlerde çalışması beklenir. Buna göre cihazın yakın saatlerde çalışmaması durumunda ikaz verilmektedir. Buna benzer şekilde örneğin oturma odasının aydınlatmasının hangi saatler açık olduğu takip edilerek benzer uyarılar vermektedir.

Ev izleme sistemlerinde bireylerin sağlık durumlarını gözetim altında tutmak için uzaktan algılama sistemleri, görüntülü telefonlar, internet ağları vasıtasıyla güvenli izleme sistemleri geliştirilmektedir (Erkert, 1997).

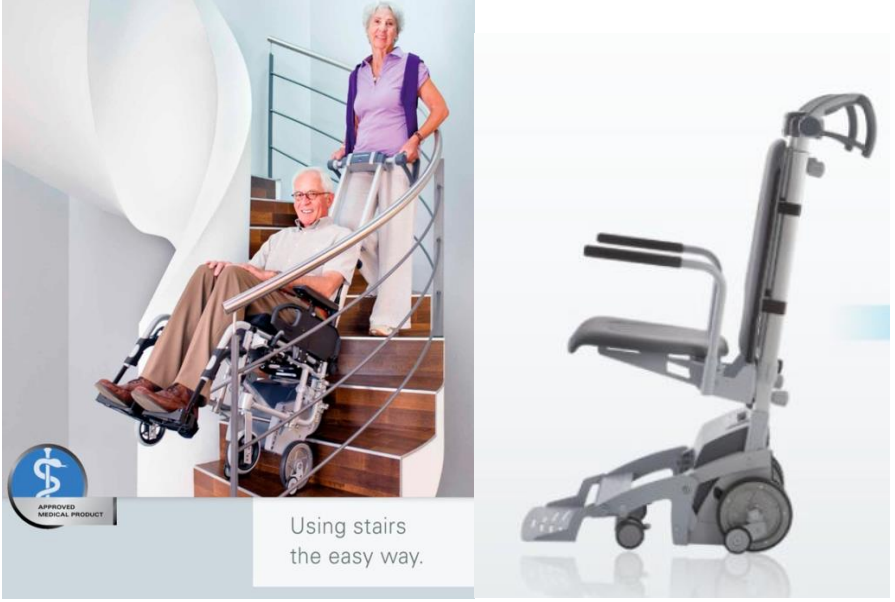

Görsel 3. Kamera ve monitör ile ev izleme sistemi (URL 2)

Uzaktan ev izleme sistemi, bakıcıların yaşlı bir yetişkinin sağlığı ve davranışındaki değişiklikleri tespit etmesine yardımcı olabilir. Hareket sensörleri, kapı sensörleri ve kameralar kullanan bu ev içi sistemler, kişinin faaliyetleri hakkında veri toplar ve değişiklikler veya acil durumlar konusunda uyarılar da yapabilir (URL 3). Bu cihazlar sayesinde yaşlı bireylerin özellikle sıklıkla görülen sorunlarda engel olması veya sorunun çözülmesine yardımcı olmaktadır.

Dikey sirkülasyon araçları:

Konut içinde yaşlı bireyin yaşamını kolaylaştırmak için ergonomik çözümler, teknoloji yardımı ve desteği ile geliştirilmektedir. Özellikle merdiven ile erişimin sağlandığı yerlerde fiziksel olarak zorlanan yaşlılar için merdivenleri kolaylıkla inmesini-çıkmasını sağlayan teknolojik cihazlar üretilmiştir.

Görsel 4. Merdiven taşıyıcıları (URL 4)

Batarya ile şarj edilerek kullanılan merdiven taşıyıcıları bağımsız olarak tüm merdivenlerde dikey yönde ulaşım sağlayan bir sandalye olarak kullanılabilirdiği gibi (Görsel 4) konutun içindeki merdivene sabitlenen bir ray üzerinde ilerleyen bir raya bağlı sandalye ile de sağlanabilir (Görsel 5).

Görsel 5. Merdivene Sabitlenen Taşıyıcı (URL 5)

Bunların dışında çok katlı olan konutların içinde merdiven ile çözülemeyecek dikey sirkülasyon için asansörler üretilmektedir. Döşemenin açılarak normal bir asansörden daha küçük bir kabin ile iki kat arasında erişim sağlanmaktadır (Görsel 6).

Görsel 6. Konut içi asansör (URL 6)

Robot süpürgeler :

Günümüzde robot süpürgeler evlerde yaygın olarak kullanılmakta ve kullanıcılarının hayatını kolaylaştırmaktadır. Tüm kullanıcılar için olduğu gibi robot süpürgeler yaşlıların kullanımında da gündelik işlerin yapılması için destek olmaktadır.

Robot süpürgelerin her ne kadar yaşlılar için kullanışlı olduğu bilirse de tek başına yalnızca gerontolojik bir ürün olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Ancak Danimarka'da yapılan bir çalışmanın çerçevesinde gerontolojik ürün kapsamına girmesi kaçınılmaz olmaktadır. Anja Vestergaard tarafından ortaya çıkarılan robot yalnızca süpürme işlemi için değil aynı zamanda yaşlılara yardımcı olabileceği düşünülen sesli komut, ilaç hatırlatıcı ve bunun gibi özellikler ile desteklenmektedir (Görsel 7).

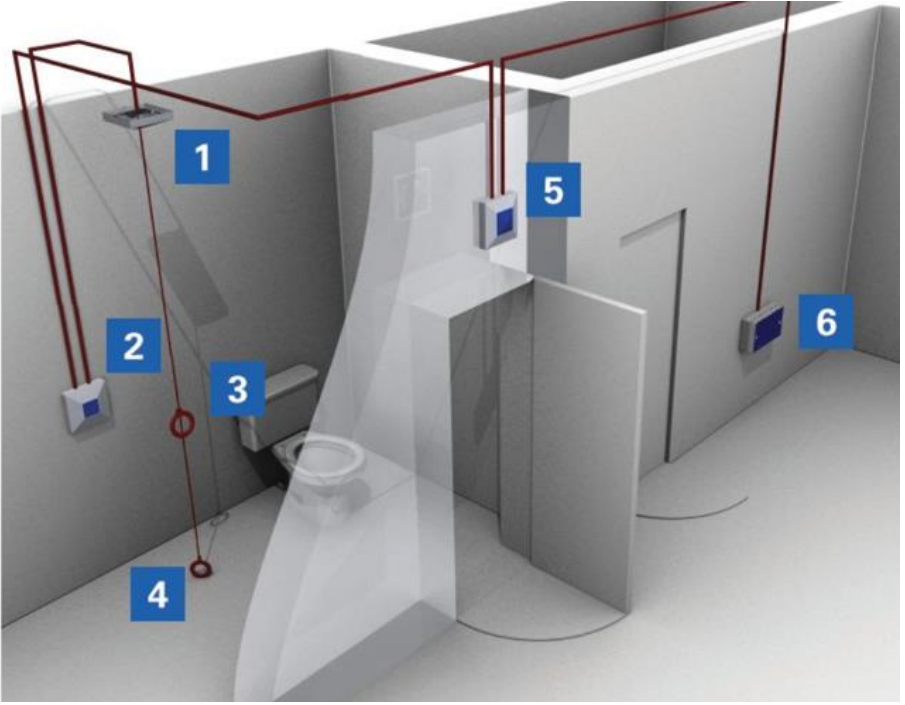
Vestergard'ın ifade ettiğine göre bu cihazların kullanımını ülkede son altı yılda 65 yaş üstü her kişinin bakımı için harcadığı tutarı neredeyse beşte bir oranında azaltmıştır (URL 7).

Görsel 7. Yaşlı bireylere yönelik özelliklerle donatılan robot (URL 7)

Banyo ürünleri yardımcıları:

Konutta ıslak hacimlerin kullanımı diğer mekanlara göre daha zorlayıcıdır. Bu sebeple banyo ve mutfaklar için yaşlılar için çok sayıda ürün ve mekan donatıları geliştirilmiştir.

Görsel 8. Islak hacim için acil durum buton sistemi (URL 8)

Bu ürünler gerontolojinin konusuna girse de geronteknolojinin kapsamına girmediğinden çalışma içinde değerlendirilmemiştir. Ancak acil durum butonlarını ve harekete duyarlı aydınlatma elemanlarının konutların banyo ve tuvaletlerinde kullanılan geronteknolojik ürünler olduğunu ifade etmek mümkündür.

4.2. Sağlık ve Önlem için Geronteknolojik Ürünler

Geronteknolojik ürünler yaşlı bireyin gereksinimine göre çeşitlenebilmektedir. Konu hastalık olduğunda hastalıkların çok geniş bir spektruma sahip olduğu göz önüne alınarak sağlığa yönelik olan geronteknolojik ürünler başka bir çalışma alanını oluşturduğundan dahil edilmemiş, konut içinde sağlık ve önleme yönelik ürünler kapsama dahil edilmiştir .

Özellikle Yaşlılar için hastane ortamında sağlık yönünden çok daha kapsamlı teknolojik ürünler bulunmaktadır. Burada sınırlılık sağlık durumu

fark etmeksizin kendi yaşının kendi kendine evinde kullanabileceği ürünler ve hizmetler ile ilgili düzenlenmiştir.

Kişisel Tıbbi uyarı sistemleri (personal emerging response system):

Tıbbi uyarı sistemleri olarak da bilinen kişisel acil müdahale sistemleri (PERS), yaşlanan ve risk altındaki toplulukların evde ve mobil olarak sürekli izlenmesini sağlarken, kişiler de olmak istedikleri yerde, yani evlerinde tutuyor. (Stokke, 2016). PERS 1970'lerin sonlarında piyasaya sürülmesinden bu yana, çoğu batı toplumunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak yine de PERS araştırmasının kullanımını özetleyen literatür oldukça seyrek.

PERS, bazı özellikleri değişmeden kalmasına rağmen, teknik gelişmenin bir sonucu olarak üç nesil alarm cihazını bünyesinde barındıran teknolojik bir cihaz ve entegre bir hizmettir. Birinci nesil alarm cihazı, acil durumlarda kullanılmak üzere bir anahtar veya çekme kablosu bulunan, evin merkezine yerleştirilmiş bir üniteye sahiptir. İkinci nesilde ayrıca kullanıcının acil durumlarda basabileceği düğmeli bir kolye, kolye/bileklik bulunmaktadır. Bu, kullanıcı ile yanıtlayıcı arasında ana ünite aracılığıyla açık iletişime olanak tanıyarak yanıtlayıcıların uygun bir yanıt vermesini sağlar. Kolyenin menzili normalde evin içinde ve kısmen dışarıdadır. Üçüncü ve en yeni nesil PERS, uzaktan bakım sağlayan bir dizi cihazı (örneğin, otomatik düşme alarmları, yangın alarmları ve kan basıncı cihazları) birleştirme potansiyeline sahiptir (Stokke, 2016). Bu bağlamda aslında sağlık için konutta kullanılan ürünler direkt konut ile ilgili olup dahil almasa da bu sistem eve bağlı olması gereken parçalar ile bu gruba dahil edilebilmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada yaşanan gelişmeler yaş ortalamasının artmasına bu durum da nüfustaki yaşlı oranlarının paralel şekilde yükselmesine sebep olmaktadır. Tüm toplumlarda yaşlıların sayısının belirgin şekilde artması ile yaşlılar uzun bir yaşlılık dönemi geçirmektedir.

Teknolojik gelişmelerin takip edilemeyecek derecede hızlı geliştiği bir dönemde yaşlı nesiller hayat boyu deneyimledikleri yaşam şeklerinden farklı bir

dönem sürdürmekte ve bu duruma ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar. Bu açıdan yaklaşıldığında yaşlı neslin dejavantajlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sebeple yaşlı bireylerin teknoloji ile adaptasyonunun toplumsal açıdan faydalı olabilecektir.

Yaşlanma bilimi olan gerontoloji kavramı ve teknoloji kavramlarının birleşimi olan geronteknoloji bu kapsamda yaşlılar ve güncel teknolojinin kesişimini oluşturmaktadır. Çalışma bu kümeyi tanımlaması açısından önem arz etmektedir.

Günümüz sosyal ve toplumsal değerleri açısından bakıldığında yaşlı bireylerin nüfus oranındaki artışının devletlere getirdiği ekonomik yükler sebebiyle yaşamlarına kendi evlerinde devam etmeleri önemli bir artı değer oluşturmaktadır. Bu noktada yaşlı bireyin hayatını kolaylaştıran geronteknolojik ürünler etkin bir rol oynamaktadır.

Geronteknolojik ürün ve hizmetlerin diğer teknolojik ürünlerden farklı olarak ayrıca toplumsal katkısının olabileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple yaşlı bireyler için özellikle kendi evinde kullandığı teknolojik ürünler hem bireysel hem de dolaylı olarak toplumsal açıdan fayda sağlamaktadır. Bu sebeple Geronteknolojik ürünlerin kullanımı özellikle konutta desteklenmelidir. Ayrıca araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılması, ulaşılabilir hale gelmesi yaşlı bireylerin yaşamına evinde devam etmesine de destek olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aksu, T., & Fadilođlu, Ç. (2010). Yaşlılıkta evde bakıma güncel yaklaşımlar: “Telefon zinciri yöntemi ve kurtarıcı servisler teknolojisi”. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2 (3), 119-125.
- Alwan, M., Kell, S., Dalal, S., Turner, B., Mack, D. C., & Felder, R. (2006). Impact of passive in-home health status monitoring technology in home health: outcome pilot. Proceedings of the 1st Distributed Diagnosis and Home Healthcare (D2H2) Conference Arlington (Kongre Kitabı), Virginia, USA. 2-4 Nisan, 79-82.
- Bouma, H., Fozard J. L., Bouwhuis, D. G. (2007). Gerontechnology in Perspective, 6 (4), ss. 190-216
- Erkert, T. (1997). High- Quality Television Links For Home- Based Support for The Elderly. Journal of Telemedicine and Telecare, Vol. 3, ss. 26–28.
- Kalınkara, V. Başbüyük, G. Ö. Ay, F. (2016). Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kabule Yönelik Tutumları. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 9,1-19.
- Plaza, I., Martin, L., Martin, S. & Medrano, C. (2011). Mobile applications in an aging society:Status and trends.The Journal of Systems and Software,1977-1988.
- Stokke, R. (2016).The Personal Emergency Response System as a Technology Innovation in Primary Health Care Services: An Integrative Review, J Med Internet Res 2016;18(7):e187. 10.2196/jmir.5727
- TÜİK, (2023), Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, İstatistiklerle Yaşlılar 2022, Yayın tarihi: 23 Mart 2023, Sayı: 49667. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fl%C4%B1lar-2022>)

- URL1.https://taking.care/pages/taking-care-safe-home-alert?utm_source=awin_726413_Age+Space+Ltd&utm_medium=affiliate&utm_campaign=awin&awc=19622_1700725226_ec80592d839f2065ffa23feb15b113b6
- URL2.<https://protechsecurity.com/remote-monitoring-for-the-elderly-children-or-anyone-else-in-your-home/>
- URL3.<https://protechsecurity.com/remote-monitoring-for-the-elderly-children-or-anyone-else-in-your-home/>
- URL4.<https://pdf.medicalexpo.com/pdf/alber/scalamobil-s35-scalacombis36-brochure/122616-193247.html>
- URL5.<https://www.nartlift.com/levant-klasik-duz-tip-asansor-463/>
- URL6.<http://www.bolgegrup.com/engelli-asansorleri/>
- URL7.<https://www.theguardian.com/social-care-network/2014/feb/13/denmark-robotic-helpers-transform-care-older-people>
- URL8.<https://www.eaton.com/tr/tr-tr/catalog/voice-communication-and-alarm-systems/vocall-emergency-assist-range.html>

BÖLÜM 5

GELENEKSEL TÜRK EVİNDE BANYO VE TUVALET

MEKANLARI:

GELENEKSEL ALANYA EVLERİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. İpek DEMİR¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261415>

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, Manisa, Türkiye. ipek.demir@cbu.edu.tr , orcid id: 0000-0002-7516-4259

1. GİRİŞ

Geleneksel Türk evinin tipolojisinin oluşmasında coğrafi konum ve kültür en önemli etmenlerdir. Anadolu birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmış bir bölge olması nedeniyle belirgin bir mimari karaktere sahip olmanın yanında kendi içinde farklılıkları olan geleneksel konutlara sahiptir. Akdeniz bölgesinin günümüze büyük oranda korunarak gelmiş geleneksel yapılarını bünyesinde barındıran Antalya ili Alanya ilçesinde, tarih boyunca bir kültür merkezi olmuştur. Kültürü, topografyası ve coğrafyası Geleneksel Alanya evlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.

İnsanoğlu yüzyıllardır hem kişisel temizliğini hem de kullandığı eşyalarının temizliğini farklı yollarla sağlamıştır. Konut içerisinde ise bu temizlik ve hijyen eylemlerinin sağlandığı mekanlara ıslak hacim denilmektedir. Sıhhi tesisat şartları, kullanıcı sayısı ve profili bu mekanların niteliğini etkilese de genel anlamda mutfak, banyo/hamam, tuvalet/hela mekanlarından oluşmaktadır.

Bu çalışma; Geleneksel Türk evinde var olan ıslak hacimlerden banyo ve tuvaletin Geleneksel Alanya evlerindeki yansımaları ve farklılıklarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda öncelikle Geleneksel Türk evi özellikleri ve ıslak hacimlerin durumları ele alınmaktadır. Daha sonra Geleneksel Alanya evlerinde yer alan ıslak hacimlerin durumları anlatılmaktadır.

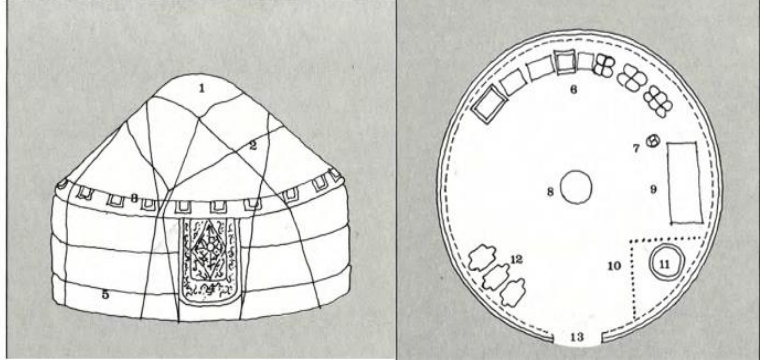
2. GELENEKSEL TÜRK EVİ

Geleneksel Türk evi hem Anadolu'da var olan birikimlerden hem Türklerin göçebe yaşam kültürlerinin getirdiklerinden etkilenmiş ve İslamiyet'in getirdiği kültürel faktörler ile ortaya çıkmış bir olgudur. Türklerin Orta Asya steplerindeki yaşam biçimine bakıldığında göçebe, çadır hayatı sürdüren ve geçimlerini küçükbaş hayvancılık ve avcılıkla sağlayan bir toplum görülmektedir. Yerleştikleri her bölgede mevcut malzemeler ile yuvarlak planlı çadırlar kurarak barınma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Çadır planına (Şekil 1) baktığımız zaman ortada ocak, ocağın etrafında oturma

alanları, dış çeperde hayvanlar, gıda çuvalları, yataklar ve kap kacakların yer aldığı görülmektedir.

"Yaşama Birimi" olarak biçimlenmiş bir Orta Asya çadırının iç düzeni ve genel görünümü.

- 1-Tünlük (kapalı)
- 2-Turluk
- 3-Tödüge
- 4-Kapı Keçesi
- 5-İzgeyikiz
- 6-Sandık
- 7-Elbise ve silah asmak için demir kazık
- 8-Ateş Yeri
- 9-Kerevit
- 10-Ince kumştan yapılan bölme
- 11-Saka
- 12-Kanal üzerine asılan yer ve köşumlar
- 13-Eşik (Kapı)

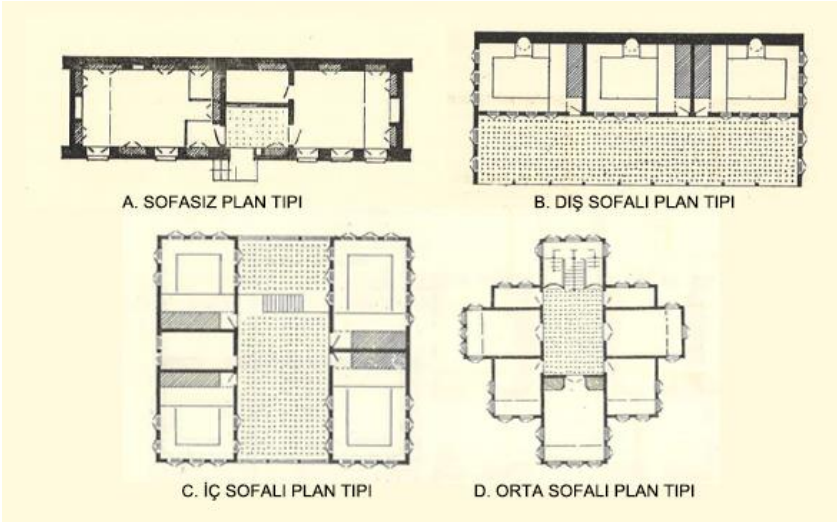
Şekil 1. Çadırın iç düzeni ve genel görünümü (Küçükerman, 1985 s.3)

Prof. Dr. Doğan Kuban'a (1995, s.45) göre Türk hayatlı evinin klasik biçimde bir odanın kullanımı kavramını belirleyen davranış, çadır yaşamından biçimsel ve organizasyonel uzantılar taşımaktadır. Öyle ki 'Çadır' anlamına gelen 'Otağ' kelimesi zamanla 'oda' kelimesini ortaya çıkarmıştır. Çadırın tüm bu karakteristik özellikleri Anadolu'nun zengin kültürü ile bir sentez oluşturarak 'Türk Evi'nin tanımını ortaya çıkarmıştır. Anadolu'da çoğunlukla bulunan ahşap, taş ve kerpiç Türk Evinin ana malzemelerini oluşturmaktadır. Bölgesel olarak yoğunluğu değişse de Türk evini oluşturan özellikler tüm bölgelerde benzerlik göstermektedir.

Orta Asya'dan bu yana doğa ile bütünleşik bir hayat yaşayan Türkler, mimaride de avlu yani bahçe sınırlarını kapalı alanlara oranla daha büyük tutmuşlardır. Çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan Türkler, yapılarında bulunan avluları da hayvanları düşünerek tasarlamışlardır. Bu nedenle avluda, ahır, samanlık gibi mekanlarda yer almaktadır. Tüm işlevler zemin kat düzleminde çözülürken evin günlük yaşam alanı üst katlardadır.

Türkler göçebe yaşamdan bu yana dış mekanda çokça vakit geçirmektedirler. Bu nedenle uzun yıllar varlığını sürdürmüş olan iç mekanlar ile avlu/bahçe arasında geçişi sağlayan Türk evlerinin karakteristik mekanı olan 'hayat' yer almaktadır. Geleneksel Türk evlerinde günümüzde kullanılan koridor mekanı bulunmamaktadır. Koridor yerine odaların kapıları direk hayat

mekanına açılmaktadır. Hayat ise koridor gibi sadece sirkülasyon gereksinimini karşılamamaktadır, aynı zamanda ismine de yansımış olan misafir ağırlama, dinlenme ve gündelik hayatın devam ettiği bir mekandır. İç mekan kavramı ise hayattan odalara girildiğinde başlar. Mekanlar; hayat, sofa, çardak, sergah, divanhane gibi isimlerle de anılmaktadır. Bulunduğu bölgeye göre kapalı veya açık olarak tasarlanmıştır. Geleneksel Türk evinin kategorize edilmesi de Sedat Hakkı Eldem tarafından yine sofalar üzerinden yapılmıştır. Eldem'e (1954, s.24) göre sofasız, iç sofalı, dış sofalı ve orta sofalı (Şekil 2) olmak üzere Türk Evini dört ana başlıkta kategorize etmek mümkündür. Türk evi içten dışa doğru çözümlenen, işlevsel olmayan hiçbir ögenin bulunmadığı bir tipolojidir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde ekonomik veya iklimsel koşullara bağlı olarak uygun olan plan tipi tercih edilse de sofayı merkezci alan plan kurgusu sabittir.

Şekil 2. Plan Tipleri (Eldem, 1954)

Türk evinde kadının ev ve bahçe işleriyle meşgul olan kişi olması ve İslam kültüründen gelen mahremiyet algısıyla zemin kat ve avlunun dışarıyla ilişkisini kesmek adına avlu duvarları 2-2,5 metre yüksekliğinde inşa edilmiştir. Ayrıca zemin katta genellikle yolan bakan cephelerde pencere yerleştirilmemiştir (**Şekil 3**).

Şekil 3. Geleneksel Türk Evi (Kula/MANİSA)

Geleneksel bir Türk evine girildiğinde ilk olarak avluya ulaşılmaktadır. Zemin katta çoğunlukla yaşam alanı bulunmaz ve ahır, samanlık, kiler, ambar gibi mekanlar yer alır. Ahşap bir merdiven yardımıyla üst katta direkt hayat mekanına ulaşılır. Geleneksel Türk evinin yapım tarihleri göz önüne alındığında tesisat teknolojisinin imkanları sebebiyle tuvalet, mutfak gibi ıslak hacimler genellikle avlu içinde çözümlenmiş ve yaşam alanlarının içine dahil edilememiştir. Üst katlarda sadece testilerle su kullanmanın mümkün olduğu abdesthane ve gusülhane gibi mekanlar yer almaktadır.

Günümüzde her bir yaşamsal faaliyet için ayrı bir oda bulunmasına karşın Geleneksel Türk evinde tüm yaşamsal faaliyetler (uyumak, dinlenmek, yemek yemek, yemek pişirmek, ısınmak vb.) kendi başına bir evi temsil eden oda mekanlarında gerçekleşmektedir. Odaya genellikle köşeden girilir. Odanın içerisinde genellikle hayata dik olan duvarda gömme dolap yer almaktadır. Bu dolapların içerisinde yatmak için döşeklerin bulunduğu yüklük ve günümüzdeki banyoların yerini tutan yıkanma yeri olan gusülhane diğer adıyla yunmalık mekanı yer alır (**Şekil 4**). Ayrıca kapların koyulacağı nişler de bulunmaktadır. Gusülhanenin bulunduğu odalarda sıcak su aktarımı

için en uygun noktaya ocak yerleştirilir. Bu ocağın etrafında da dolaplar yer alabilmektedir.

Şekil 4. Urlular Konağı Yüklüğü (Kula/MANİSA)

2.1. Geleneksel Türk Evinde Banyo

Hem Anadolu'nun hem de Türklerin geçmişinde su kültürü önemli yer tutmaktadır. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte bu kültür güncellenerek ölümsüzleşmiş Türk hamam geleneği ortaya çıkmıştır. Türk hamamı sadece bir temizlenme yeri değil, vücut bakımlarının yapıldığı, saçların kesildiği bir güzellik merkezidir. Halk hamamları dışında varlıklı ailelerin evlerinde özel hamamlar bulunmaktaydı (Dileksiz, 1984, akt. Fitoz, 1999 s.156).

Türkler Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte yerleşik yaşama geçmişlerdir. Yerleşik hayatın bir getirisi olarak oluşturmaya başlanılan ilk tip evlerde çadırın izlerini görmek mümkündür. Çadırdan esinlenerek oluşturulan odalarda oturma ve dinlenme eylemlerinin yanında yemek yeme, yemek pişirme, yatma hatta yıkanma eylemleri de gerçekleşmekteydi. Bu noktada çadırdan esinlenerek ortaya çıkan odalarda, halk hamamları ve varlıklı

ailelerin evinde bulunan hamamlar dışında daha küçük ve az kapsamlı olan yıkanma ve abdest almayı sağlayabilecek hacimler bulunmaktaydı.

Dönemin şartlarında ıslak mekanların temiz ve pis su tesisatını kurgulamak inşa aşamasında sorunlar ortaya çıkarmaktaydı. Zeminde çözümün daha kolay olmasına karşın üst katlara su ulaştırmak mümkün olmamıştır. Eve ait herhangi bir su kaynağı (sarnıç, kuyu, çeşme vs.) varsa bu kaynaklardan taşıyarak üst katlara su ulaştırılabilmektedir. Eğer evin su kaynağı yoksa da mahallelerde bulunan ortak çeşme veya sarnıçlardan su ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Pis sular ise ya şehir kanalizasyonlarına ya da pis su çukurlarına atılmıştır.

Oda içerisinde bulunan ocak yardımıyla ısıtılan üst katlara taşınabilen suların kullanıldığı su ile gusül abdesti alınabilen zemini mermer, çinko kaplı gömme dolap içerisinde bulunan mekana ‘gusülhane’ adı verilmektedir (Ünügür, M., Turgut, H. 1990, akt. Fitoz, 1999 s. 158).

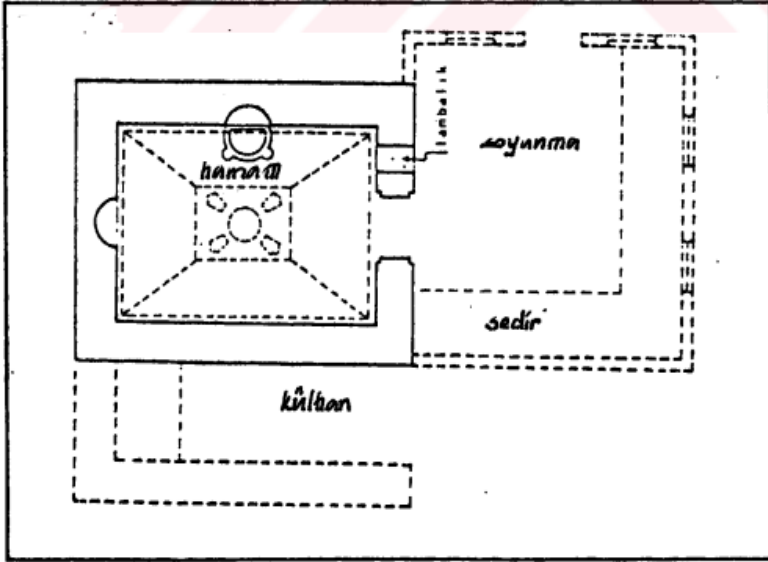

Şekil 5. Çakırağa Konağı Gusülhanesi (Birgi/İZMİR)

Geniş ailelerin bir arada yaşadığı geleneksel Türk evinde her bir odanın küçük aileler için ayrılmış birer ev olduğu düşünüldüğünde gusülhaneler, Türk yaşama şeklinin gereksinimlerinin pratik çözümü olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekilde mahremiyet algısı da sağlanmıştır.

Varlıklı ailelerin evlerinde bulunan özel hamamlarda ise birden fazla kurna varsa bu kurnalardan biri daha işlemeli olarak yapılmıştır. Kimi ev hamamının soyunma odalarının duvarları çinilerle süslenmiştir.

Osmanlı döneminde hususi hamamlardan günümüze çok fazla örnek ulaşamamıştır. Bu tip hamamlar 18.-19. yüzyıllarda tek bir mekan içerisine toplanmış genellikle tuğladan yapılan birkaç metrekairelik hamamlardır (Eyice, 1997, s.421). Bunların yanında umumi hamamlarda olduğu gibi soyunmalık, sıcaklık, ılıkılık ve külhan bölümlerinin yer aldığı daha büyük hamamlar da mevcuttur (Tuluk, 2010, s.63.) (Şekil 6).

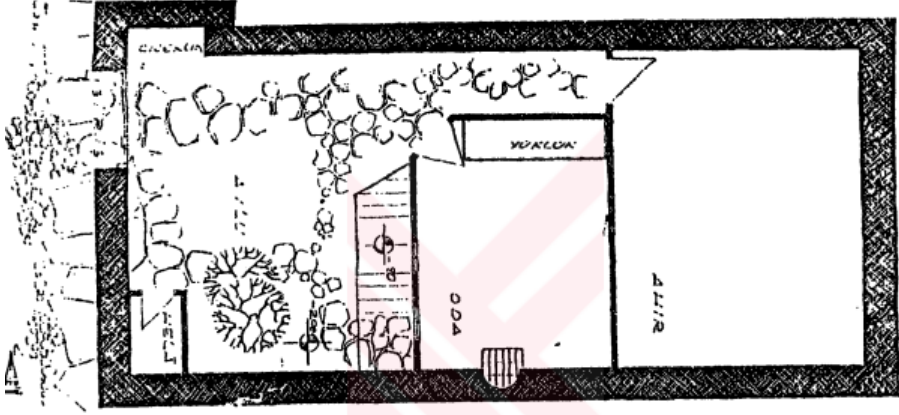

Şekil 6. Türk Evinin bahçesinde bulunan hamam örneği / Safranbolu (Fitoz, 1999, s.162)

2.2. Geleneksel Türk Evinde Tuvalet

Tazyikli su şebekesinin son yüzyılda gelişmesi ve pis suyun uzaklaştırılmasında yaşanan sorunlar nedeniyle Geleneksel Türk Evinde üst katlara ikinci ya da üçüncü katlara banyo, hela inşa etmek zorlaşmaktaydı. Bu nedenle tuvaleti alt katta veya bahçe içinde çözmek gerekiyordu (Alkan, 1992. s.792) (Şekil 7). Konya ve Kütahya bölgelerinde görüldüğü gibi bazen de

doğrudan ev girişinde sundurma altında konumlanan örnekler de mevcuttur. İlerleyen dönemlerde ise küçük boyutlu helaların hayatların köşesinde ya da merdiven sahanlıklarında çözüldüğü örnekler ve cepheden dışarı çıkıntı yapan çeşitleri mevcuttur (Kuban,1995. s.155).

Şekil 7. Türk Evinin bahçesinde bulunan tuvalet örneği / Safranbolu (Fitöz, 1999, s.159)

Türk evinde İslam'ın getirisini olarak tuvaletleri kible yönünde yerleştirmemeye özen gösterilirdi. Genellikle bahçe içerisinde avlu kapısında girdikten sonra sağda veya solda yer alırdı. Bazı dış sofalı örneklerde ise tuvaletler merdiven altında yer almaktaydı (Fitöz, 1999. s.185). 19. yüzyıla kadar Türk evlerinde alaturka tuvalet bulunmaktadır. Daha sonraları batıdan getirilen alafrağa tuvaletler de tercih edilmiştir.

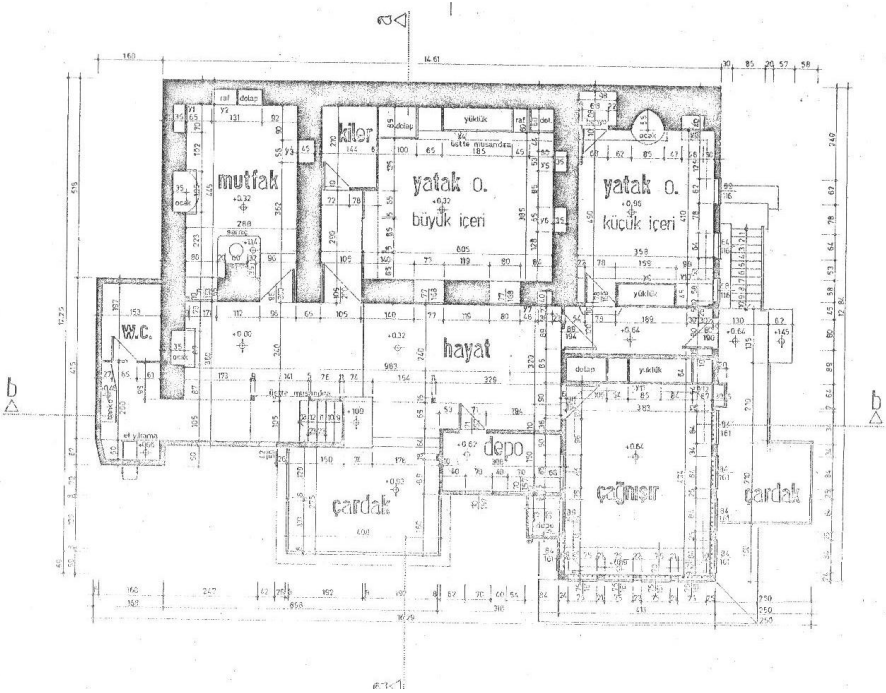
3.GELENEKSEL ALANYA EVLERİNDE BANYO VE TUVALET

Geleneksel Türk Evi her ne kadar 17. ve 18. yüzyıllarda temellerini almış olsa da yöreden yöreye bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Islak mekanların oluşumunda da bu duruma paralellik söz konusudur. Günümüzde hala varlığını sürdüren Geleneksel Alanya Evlerine baktığımızda 19.yy-20.yy'ın başlarında inşa edilmişlerdir (Anonim, 1984. s.43). 1922 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleşen mübadeleye kadar Alanya'da asıl

yapı ustaları Rum cemaatten oluşmaktaydı. Mübadeleden sonra ise Türk Ustalar geleneksel yapı yapma sanatını devam ettirmişlerdir.

Geleneksel Türk evlerinde olduğu gibi Alanya evlerinde de çoğunlukla yapılar iki katlı yapılmakta ve alt katlar genellikle hayvan barınağı, depolama alanları ve sarnıçtan oluşurken üst katlar yaşam alanını oluşturmaktaydı (Hacıkura. 2000, s.34). Alanya Kalesinde yer alan evler genellikle dış sofalı plan tipine sahiptir. Manzaraya hakim noktada baş oda (çağnişir), arka kısımda 'içeri' adı verilen yatak odası ve mutfak mekanları yer almaktadır (Ceylan, 1997, s. 77).

Türk evlerinde genellikle bahçede veya zemin katta bulunan ıslak hacimler geleneksel Alanya evlerinde üst katta hayattan ulaşılan mekanlar şeklindedir. Kimi evlerde ise mutfak ve yatak odalarında karşımıza çıkmaktadır. (Hacıkura, 2000, s.34) (Şekil 8).

Şekil 8. Geleneksel Alanya Evi Plan Örneği (Şener, 1984, s.137)

Alanya Kalesi'nde, surlar içinde yaşayan halk, 1960'lara kadar, yüzyıllar boyu suyunu sarnıçlarda depoladığı yağmur sularından temin etmiştir. Bu nedenle her evde bir sarnıç yer almıştır. Sarnıç evde mutfağın altına denk gelen yerde yer alır. Mutfağa açılan sarnıç ağzından su çekilir. Sarnıcın suyu ise çatıdaki yağmur suyunu boru ile toplayan bir sistemle temin edilir. O dönemlerde suyun üst katlara sarnıç sayesinde rahat ulaşımı ile geleneksel Alanya evlerinde ıslak hacimlerin üst katlara taşınabildiği düşünülmektedir.

Geleneksel Alanya evlerinde ıslak hacimlere bakıldığında üç unsur görülmektedir: abdestlik, hela ve banyo.

- **Abdestlik:** Geleneksel Alanya evlerinde abdestlik, hayatın sonunda yer alan bir mekândır. Bulaşık yıkama, meyve-sebze yıkama ve abdest alma gibi işlerde kullanılır. Abdestlikler genellikle yerden 65 cm yüksekliğinde ve 40-50 cm genişliğinde ahşap tezgah ve yine ahşaptan yapılmış tezgah içine yerleştirilmiş lavabolardan oluşmaktadır (**Şekil 9**) (Cimrin, 1996, s.134-135).

Şekil 9. Abdestlikte yer alan ahşap lavabo-Şadi Efendiler Evi (Türktaş/ALANYA) (Cimrin, 1996, s.136)

Bazı evlerde ise tezgah cephe boyunca devam ederek "L" şeklinde uzanmaktadır ve abdestlikte iki adet lavabo vardır. Yörede “daraba” olarak adlandırılan ahşap bölmeler ile ıslak hacimlerin bulunduğu hayat kısmının dış çeperi kapatılırdı. Darabanın önünde üzerinde çeşitli şekil ve büyüklükte "göz çukurları" bulunmaktadır (Şekil 10) (Cimrin, 1996, s.135).

Şekil 10. Daraba üzerinde yer alan göz delikleri (Emine Cimrin Koçak Kişisel Arşivi)

- **Hela / Tuvalet:** Geleneksel Alanya evlerinde tuvaletler genellikle ya hayatın ucunda ya da hayatta yer alan ocağın arkasında yer almaktadır. Zemin katta tuvalet mekanının altındaki bölümde zemine kazılmış bir foseptik bulunmaktadır. Daha eski zamanlarda tuvaletlerin taban ve duvarlarının tamamen ahşap olduğu ve eliböğründeler ile taşındığı (Şekil 11), zemin katta yer alan foseptik çukurunun ise arazide yanları kapanmadan açık bırakıldığı sözlü kaynaklar tarafından anlatılmaktadır. Zaman geçtikçe foseptik deposunun kenarları tuvaletin bulunduğu birinci kata kadar moloz taş duvarlarla kapatılmış; tuvaletin bulunduğu bölüm ise taş veya

ahşap olarak yapılmaya devam edilmiştir. Zemin katta bulunan foseptik yan duvarında 60 x 60 cm ebadında havalandırma sağlamak ve dolduğunda boşaltmak için havalandırma penceresi bulunmaktadır (Cimrin, 1996, s.135; Hacıkura, 2000 s.208). Ayrıca Geleneksel Alanya evleri ıslak hacimlerinin üst örtüsü ana çatıdan bağımsız kendisine ait tek yöne eğimli çatıdır.

Şekil 11. Eliböğüründe ile taşınan tuvalet örneği (solda), zemin kat taş duvar örülmüş örnek (sağda) (Tophane/ALANYA)

Alanyalı marangozlar, geçmişte Geleneksel Alanya evlerinde kullanılmak üzere uzun yıllara dayanan deneyimleriyle özgün bir tuvalet elemanı geliştirmişlerdir. "Tokurcun" adı verilen ahşap elemanlardan oluşan bu eleman (Şekil 12), çömelirken ayak koymak için kullanılırdı. "Tokurcun"lar yerden 10 cm yüksekliğinde ve yaklaşık 15 x 60 cm boyutlarındadır. Üçgenin diğer tarafı duvara yaslanmış olup, burada duvarın kirlenmesini engelleyen dikey bir ahşap yüzey bulunmaktadır. Tokurcunlu ahşap tuvaletlerin çocukların kullanımı açısından birçok soruna yol açtığı ve bölgede büyük üçgen çukura düşen çocukların olduğu aktarılmaktadır. Bu nedenle tuvaletlerde tokurcunlu tuvaletin yanına ahşap zeminde çocuklar için tokurcunsuz küçük üçgen delik açılmıştır (Cimrin, 1996, s.135).

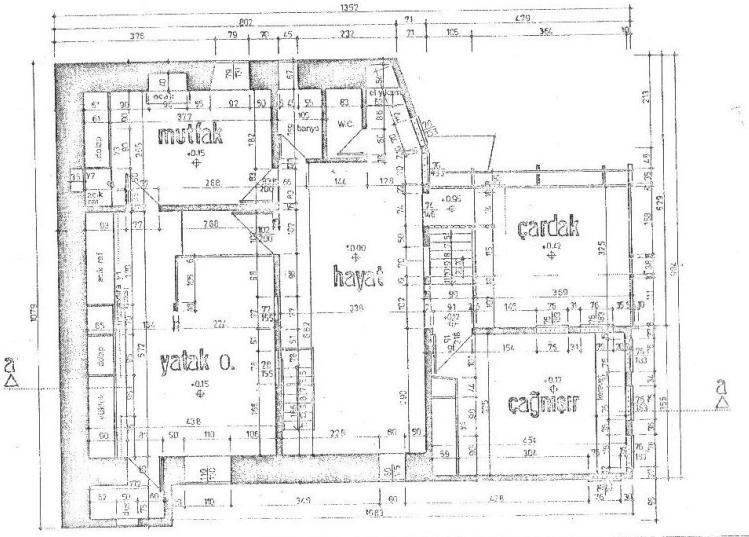

Şekil 12. Tokurcunlu Geleneksel Alanya Tuvaleti-Helvacılar Evi
(Muhtarbaşı/ALANYA) (Cimrin, 1996, s.137)

- **Banyo:** Kimi Geleneksel Alanya evlerinde tuvaletin devamında banyo mekanı (**Şekil 14**) bulunsa da çoğunlukla içeri olarak adlandırılan odalarda bulunan yüklüğün bir kısmı gusülhane olarak tasarlanmıştır (**Şekil 13**).

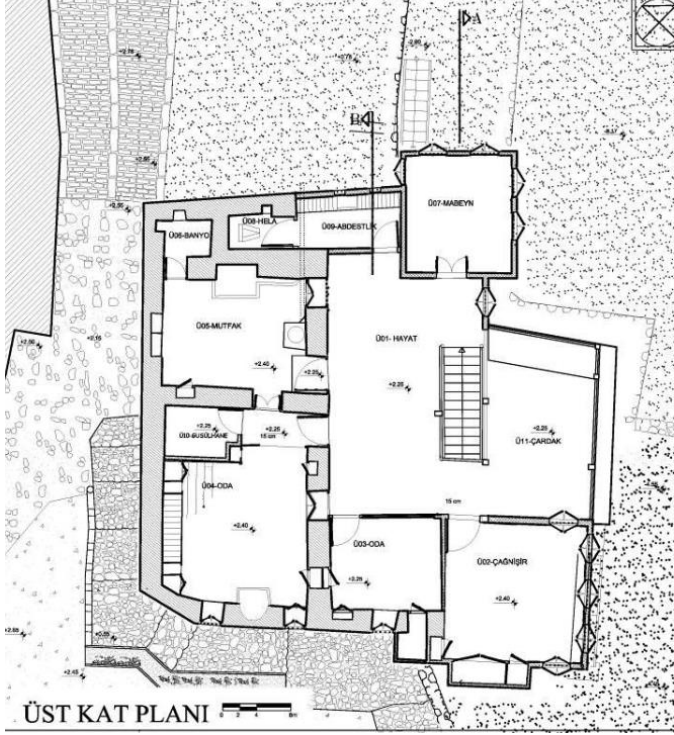

Şekil 13. Günümüze Ulaşmış Geleneksel Alanya Evinin Bir Bölümü
Gusülhane Olan Yüklüğü (Akman, 2019, s.66)

Şekil 14. Tuvalet ve Banyo çözümünün olduğu Geleneksel Alanya Evi Plan
Örneği (Şener, 1984, s.77)

Mekan olarak yapılan banyolara sıcak suyun sağlanabilmesi için ocaklara yakın olacak şekilde konumlanmıştır. Kimi örneklerde banyoya mutfaktan girilebilmektedir (Şekil 15). Bu şekilde hem mutfakta yer alan sarnıçtan su alınabilir hem de mutfak ocağında su ısıtılabilir.

Şekil 15. Mutfaktan geçilen banyo örneği (Emine Cimrin Koçak Kişisel Arşivi)

Geleneksel Alanya evlerinde ıslak hacimlerde ortaya çıkan atık su ise tuvaletlerde ve foseptik çukurunda bulunan havalandırma pencerelerinin sağanak yağmurlarda açılmasıyla üstten giren yağmur sularının alt kattan atıklarla beraber çıkması sağlanmaktaymış. Bölgenin eğimli arazisinden de yararlanılarak her evden çıkan atıkların yollardan ve sokaklardan denize kadar ulaştığı bölgede sözlü kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Eğimli olmayan bölgelerde ise zemin katta havalandırma penceresi dışında zemine birleşik bir delik daha bulunur. Bu delik ise kayrak ya da say taşı denilen düz bir taş ile kapatılmaktadır. Bu taşın gerektiğinde kaldırılarak zaman zaman atıkların

boşaltıldığı ve hatta çıkan atıkların ise bahçe gübrelenmesinde kullanıldığı ifade edilmektedir. Mutfak ve banyodan çıkan atık sular ise tuvalet atıklarıyla karışmadan toprak zeminden emilmektedir (M. Levent Koçak ve E. Cimrin Koçak, Kişisel iletişim, Ağustos 2023).

5.SONUÇ

Bir yapı estetik açıdan ne kadar başarılı olursa olsun, işlevini yerine getiremeyen yapı asla sağlıklı bir yapı değildir. Yüzyıllar boyunca insanoğlu yapı inşasında hep bu dürtüden yola çıkarak hareket etmiştir. Geleneksel Türk evi de işlevini yerine getirecek, coğrafyayla savaşmayan, kültüründen izler taşıyan, ergonomik yapılar olarak inşa edilmiştir.

Geleneksel konut stoğu açısından oldukça zengin bir ülke olan Türkiye, 1950'lerden itibaren sanayileşme çabalarının hızla artmasıyla hızlı bir toplumsal değişime uğramıştır. Değişen üretim ilişkileri, teknolojik yenilikler ve kişilerarası ilişkiler ağında meydana gelen farklılaşmalar fiziksel çevreyi doğrudan etkilemiştir. Bu, şehirlerin içinde veya kentsel alanlara yakın yerlerde bulunan geleneksel evler üzerindeki etkiyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Gereksinimleri ve talepleri hızla değişen geleneksel konut sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için evlerini terk etmeye başladıkları veya evlere niteliksiz müdahalelerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Geleneksel konutların korunması konusuna yönelik bugüne kadar yapılan birçok akademik çalışmada, bu tür evlerin toplumsal değişim sonucu ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve beklentilere cevap veremediği ve bu tür konutlara uyum sağlanmadan bu tür evlerin korunmasının mümkün olmayacağı vurgulanmıştır. Bu tür evler modern gereksinimlere göre geleneksel evlerin korunması ve günümüz sakinlerinin ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde dönüştürülmesi, öncelikle bu tür geleneksel evlere modern ve sağlıklı ıslak hacimler ve sıhhi tesisat sistemlerinin entegrasyonunu gerektirmektedir.

Bu noktada Geleneksel Alanya evlerinde çoğunluktan farklı olarak ıslak hacimlerin üst katlara taşınmış olması bu entegrasyonu kolaylaştırmaktadır. Üst katlarda ıslak hacimin olmasının en önemli sebebi yapının zemin katında bulunan sarnıca ait kapağın üst kat mutfakta olması ve

bu sayede direk üst katlara kolaylıkla suyun ulaşabilmiş olması düşünülmektedir.

Geleneksel Alanya evlerinin ıslak hacimlerinin üst katlarda olması özellikle günümüzde yapı içerisinde, yapı kullanıcılarının sağlıklı yaşamasını sağlayacak konfor şartlarını yerine getirecek müdahaleler yapılırken rahat hareket edilmesini sağlamaktadır. Üst katlarda işlevi dışında mekanları ıslak hacimlere dönüştürmek yerine var olan mekanlar kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, T. A. (1992). Ev ve Ailenin Değişimi Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi- 2 (786-801) Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Akman, N. (2019). Tarihi Alanya Kalesi'nde Su: Elde Edilmesi ve Kullanımı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Alanya.
- Anonim (1984). Alanya Kaleiçi'ndeki Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı Araştırma Grup Başkanlığı.
- Arı, N.G ve Karakök, Ç, M, E (2021), Yeniden İşlevlendirme Uygulamalarında Özgünlük Kayıplarının Araştırılması: Geleneksel Alanya Konutları Örneği, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9 (2021), s.1802-1825 Ceylan, O. (1997). Geleneksel Alanya Evleri, Art Decor, Aralık 1997. S. 76-87.
- Cimrin, E. (1996). Traditional Yayla Houses in The Vicinity of Alanya (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Dileksiz, F. M. (1984). Türk Hamamı. Türkiyemiz, 44(Ekim).
- Eldem, S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Eyice, S. (1997) "Hamam" maddesi içerisinde "I. Tarih ve Mimari", İslam Ansiklopedisi, c: 15; 402-430.
- Fitoz, İ. (1999). Islak Hacimlerin Tarihsel Perspektif İçinde İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hacıkura, N., (2000) Alanya’da Müftüoğlu Evi Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi,

İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuban, D. (1995). Türk “Hayat”lı Evi. İstanbul: Mısırlı Matbaacılık A.Ş.

Küçükerman, Ö. (1985). Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi. İstanbul: Apa Ofset Basımevi Sanayi Ticaret A.Ş.

Şener, H. (1984). Alanya’da Geleneksel Konutlar, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Baskı Atölyesi.

Tuluk, Ö. İ. (2010), Erken 20. Yüzyıl Çorum Evlerinde Banyo Teknolojisi, METU Journal of Faculty of Architecture. 27:2, s.61-82.

Ünügür, M., Turgut,H. (1990) "Çağdaş Türk Konut Tasarımının Kültürel Özünü Ne Olmalıdır?" Türk Halk Mimarisi Sempozyumu. Selçuk Üniversitesi: Konya.

BÖLÜM 6

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ULAŞAN MANİSA KONUTLARI

Öğr. Gör. İpek GÖLÜKCÜ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261459>

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, Manisa, Türkiye. ipek.golukcu@cbu.edu.tr , orcid id: 0000-0002-4066-0340

1. GİRİŞ

Osmanlı Döneminde Şehzade Sancağı gibi önemli görevler üstlenmiş, oldukça nitelikli anıtsal eserlerin verildiği Manisa kentinde tarihi konut stoğu oldukça azdır. Kentin Şehzadeler ve Yunusemre merkez ilçelerinde toplam 22 adet tescilli konut bulunmaktadır. Bunlardan pek azı 19. yüzyıl, çoğu 20. yüzyıla aittir. Doku içinde tescilli olmayan dönem konutları da nadiren bulunmaktadır. Günümüze ulaşan az sayıdaki bu konutların plan şemasının değiştirilmesi, hatalı restorasyon yapılması, bakımsız kalması gibi sorunları bulunmaktadır. Tescilli olan ve olmayan bu konutlar eski Manisa'ya dair veriler aktarabilen oldukça değerli, nadir bulunan yapılardır.

Manisa'nın tarihi konut stoğunun geçmişten günümüze gittikçe azalması var olan konutların bir an önce belgelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Konut bağlamında Manisa'nın kaybolmuş en büyük değeri şehzade ve saray erkanlarının konutlarıdır. Geçmişte bugün Fatih Parkı civarlarında konumlanmış olan Saray-ı Amire ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır.

Oldukça az sayıda olsa da kentte farklı tipte pek çok konutu bir arada görmek mümkündür. 19. yüzyıl öncesinde, başında ve ortasında üretilmiş konutlar bulunmasa da doku içerisinde sakız tipi söveli, kagir, bodrum+1 katlı 19. yüzyıl sonuna ait konutlar, kagir, cumbalı, söveli, iki katlı 20. yüzyıl başına ait konutlar, geniş pencere, geniş saçaklı, geriye çekilmiş, yükseltilmiş giriş nişli 1920-1930'lu yıllara ait konutlar, mozaik sıvalı cepheli, balkonlu, dökme mozaik denizlikli, merdivenli, kagir+betonarme sistemde inşa edilmiş 1950'li yıllara ait konutlar bulunmaktadır. Her tip konuttan az sayıda olması tipolojik bir çalışma yapmayı olanaksız kılmaktadır.

Bu çalışmada Manisa evlerinin süreç içerisindeki durumu, dünden bugüne ulaşan yapılar ve onların dönemleri incelenecektir. Öncelikle literatürden elden edilen veriler doğrultusunda kentin tarihsel gelişimi ve Manisa evleri, ardından saha araştırmaları sonucu bugünkü Manisa evlerine dair yapılan gözlemler paylaşılacaktır.

2. Manisa Kentinin Tarihsel Gelişimi

Manisa bir Türk şehri şeklini almaya Germiyanogulları Beyliği'nden Saruhan Bey'in 1313 yılında Bizans hakimiyetine son vermesi ve Saruhanogulları Beyliği'ni kurmasıyla başlamıştır. Kent, 1390 yılında Yıldırım Bayezid'in Saruhan Beyliği üzerine sefer düzenlemesi ile Osmanlı Devleti idaresine geçmiş, 1402 yılında kısa süreli olarak aynı beyliğin eline geçmiş ardından 1410 yılında şehir ikinci kez alınarak Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Anadolu Eyaleti'ne bağlanan Manisa, şehzadelerin taht şehri olmasıyla birlikte önemli bir merkez haline gelmiştir. 1437-1595 tarihleri arasında kent hem en parlak dönemini yaşamış hem de siyasi ve kültürel anlamda önemli gelişmeler yaşamıştır (Heybeli, 2016). Şehzadelerin Manisa'da bulunması kentin fiziksel görünümünün değişmesine katkıda bulunmuştur. Şehzadelerin yanında bulunan kişiler tarafından yaptırılan anıtsal yapılar zamanla etraflarında yerleşme alanları ve merkezler oluşturmuşlardır (Emecen, 2003). 15. yüzyılda Osmanlı kenti olma sürecine giren şehir, 16. yüzyılda da hızla yapılaşmaya devam etmiş, Edirne, Bursa ve İstanbul şehirleri örnek alınarak kente medrese, cami, çeşme, han ve saray yapılmıştır (Emecen, 1995; Heybeli, 2016). Manisa'nın gelişmesinde 16. yüzyılda şehzadelerin vali olarak atandıkları idari merkezlerden biri olmasıyla birlikte önemli yol güzergahlarının üzerinde bulunmasının ve Batı Anadolu'nun en verimli ovalarından olan Gediz Ovasının kenarında yer almasının payı büyüktür. Spil Dağı eteklerinde kale kenti olarak kurulan Manisa, 16. yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşmıştır (Çetin, 2012, s.95). Kale ve çevresinde başlayan yerleşim, önceleri kuzey yönünde, sonraları ise doğu-batı doğrultusundaki ticaret yoluna paralel bir büyüme göstermiştir (Aktüre, 1975, 106). Bu yönlerde önceleri yerleşme ovaya doğru gelişirken İzmir ve Ulutepe Caddeleri, daha sonraki dönemde Murat ve Mustafa Kemal Paşa Caddeleri kentin omurgası işlevini üstlenmiştir. Geleneksel kent dokusu eğime uygun bir ana aksa bağlı olarak, eğime dik yollar ve onları eğime paralel bağlayan yan ikincil yollar arasında kalan yapı adaları ve konut dizilerinden oluşmaktadır (Bektaş, 2009, 38).

Kent 16. yüzyılın ortalarından itibaren önemini kaybetmeye başlamış, sarayın işlevini yitirmesi de bu süreci hızlandırmıştır (Küskü, 2014, s.652).

Ancak 17.yy.'dan 19.yy. ortasına kadarki dönemde şehir, büyük ve verimli bir alanın kontrol merkezi olarak, 'büyük ticaret şehri' ve 'yerel merkez' olma niteliğini korumuştur (Aktüre, 1975, 109). Kentin bugünkü yoğun anıtsal yapı (cami, külliye, han, bedesten, hamam) stoğunun oldukça büyük bir kısmı bahsedilen dönemden günümüze ulaşmıştır. Ancak fazla sayıdaki anıtsal yapıların aksine Osmanlı döneminden günümüze ulaşan sivil mimarlık örnekleri oldukça azdır. Bunun en büyük sebebi kentin 20. yüzyılda geçirdiği büyük yangındır.

İşgal kuvvetleri tarafından 5 Eylül 1922'de şehir içindeki kışladan planlı olarak başlatılan yangın ertesi gün çarşıya doğru ilerletilmiş ve şehrin çeşitli önemli noktalarında gerçekleşen patlamalar ile büyük bir kısmına yayılmıştır (Köklü, 1998, s. 94). 8 Eylül 1922'de kurtarma birlikleri tarafından kurtarılan kent yangın sonucunda harabeye dönüşmüştür. Anadolu'da konut yapım geleneğinde ahşap malzemenin yoğun olarak kullanılması ve evlerin birbirine yakın olarak inşa edilmesi sebebiyle yangında konut kaybı fazla olmuştur. Yangın öncesi ve sonrası konut sayıları bazı kaynaklarda değişkenlik göstermektedir, ancak yaklaşık olarak denebilir ki; yangın öncesinde kentte bulunan onbirbinden fazla konuttan geriye bin civarında konut kurtulabilmiştir (Aydın, 2019, s. 49-54).

Resim 1. Büyük yangında yanan yerlerin haritası (Ünlüsoy, 1986 s.92)

Yangından kurtulan konutlar kagir yapıım sistemi ile inşa edilmiş, dolayısıyla ahşap konutlara göre yangına daha dayanıklı olan yapılar ve yangının ulaşmadığı noktalardaki yapılar olmalıdır. Ancak yangın sonrası güne ulaşan yapıların hepsi onarılıp günümüze taşınmamıştır, Cumhuriyetin ilanı sonrasında yıkıcı-yapıcı tasarılar ve faaliyetler ile birlikte eski ve zarar görmüş olan bu yapıların çoğu yıkılmış ve yerine yangının ve geçmişin izlerini silen, dönemin yenilikçi, çağdaş anlayışını taşıyan modern yapılar ve kentler tasarlanmıştır. Bu nedenle Manisa Evleri olarak gruplanan yapıların hemen hemen hepsi yangından ve Cumhuriyetin ilanından sonra yapılmış evlerdir (Gölkücü, 2022).

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen ilk imar planı olma özelliği taşıyan, 1923 tarihli Manisa imar planındaki yeni yollar ve yapı adaları eski doku göz ardı edilerek oluşturulmuştur (Aydın, 2019, s. 114). İşgal sürecinde ciddi kayıplara uğrayan kent dokusu, Cumhuriyet rejiminin savunduğu gibi modern bir görünüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Kent 1940'lar itibariyle büyük parkları, sosyal alanları, geniş yolları ve sade, düz hatlı, temiz yapılarıyla modern kent görünümüne ulaşmaya başlamıştır. Havuzlu çarşı, halkevi, spor kulübü, parti binası, kız enstitüsü ve daha nice farklı işlevdeki dönemin sosyal, kültürel durumunu yansıtan yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar, batıdan görülen ve getirilen farklı inşai malzemelerle, asri biçimde inşa edilmişlerdir. Tüm dünyada ve ülkede etkili olan mimari akım etkilerini Manisa'da da göstermiştir.

Manisa'da 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yerleşim alanları ve sınırları bakımından pek bir farklılık oluşmamıştır. Mahalle sayıları Cumhuriyet dönemine kadar artmamış, yalnızca şehrin kuzeyindeki mahalleler tren istasyonuna doğru genişlemiştir. Cumhuriyet döneminde ise mahalleler birleştirilip mahalle sayıları azaltılıp, çoğunun ismi değiştirilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında sanayileşmenin artmasıyla beraber de yeni mahalleler kurulup, şehir büyümeye başlamıştır (Karakuyu, 2007, s. 14-15). 1950-1960'lı yıllarda birden fazla ailenin bir yapı içinde farklı dairelerde yaşadığı kira evleri ve apartman yapıları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılar yeni bir yerleşim bölgesinde değil, Cumhuriyetin ilanından sonra hazırlanan imar planlarına göre dönüşen, eski mahallelerde inşa edilmiştir. Bu

tip yapı örneklerini Şehzadeler ilçesinin farklı mahallelerinde görmek mümkündür.

3. Manisa Konutları

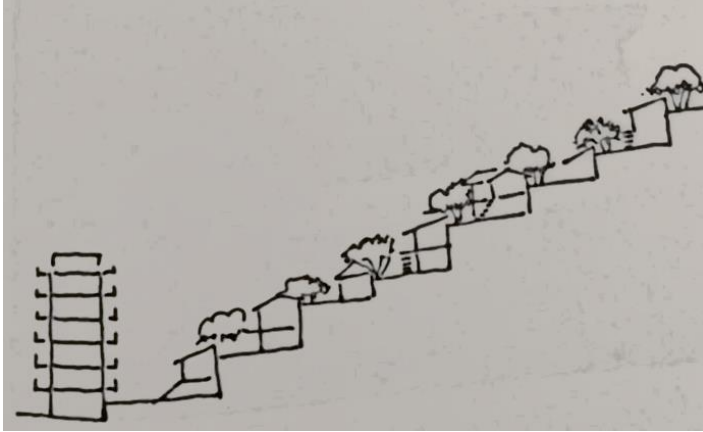
Manisa'nın eski fotoğraflarında görülebilen köşe plastrlı, cumbalı, cihannümalı, sokak boyunca yan yana sıralanan kagir evlerini bugün görmek pek mümkün değildir (Resim 2). Tekil örnekleri görülebilse de bütüncül olarak görülemezler. Tarihi niteliği olan evler doku içerisine yayılmış vaziyette, çok katlı apartmanların yanlarında, sokak aralarında nadiren karşımıza çıkarlar. Yüksek katlı apartmanlar tarihi evlerin uzaktan algılanmalarını güçleştirmiş, sokak aralarında sıkışmış durumda kalmalarına ve elbette evlerin bağlamının yok olmasına neden olmuştur. Yeterli somut verilere sahip olamadığımız bugün de Manisa evlerinden bahsedebilmek için geçmişte yapılmış çalışmaları aktarmak gerekmektedir.

Resim 2. 1900'lü yılların başında Manisa evleri (Aydın, 2017; IRCICA 2013)

Cengiz Bektaş uzun yıllar kendi araştırmaları ve yazları öğrencileri ile yaptığı çalışmalardan elde ettiği verilerle bir kitap hazırlamıştır. Burada Manisa evlerini kentin yükseklik eğrilerine uyumlu olarak yerleşen, küçük de olsa bahçe ya da avlulara sahip olan, birbirinin manzarasını, rüzgarını kesmeyen, temiz suyu, kanalizasyon sistemi kolay çözümlenmiş olan evler olarak tanımlar ve evleri çok büyük bir amfi tiyatronun basamaklarına oturmuş birimlere benzetir. En eski yerleşim yerlerinin yamacın en tepesi olduğunu, ilerleyen yıllarda yamaçtan aşağı, ovaya doğru geliştiğini aktarır (Bektaş, 2009, s.38). Topografyanın kullanımı nedeniyle evler üst sokaktan

tek katlı görünür, bu kottan aşağı kata merdivenle inilir. Evlerin avlularında ağaçlar olur, sebze ve meyveler yetiştirilirdi. Zemin kotunda hizmet/servis birimleri olup, üst katta sofalar yer alır, yüklüklü, yunmaklı odalar sofaya açılırdı. Manisa'daki yamaç evlerinin plan şemaları Batı Anadolu'daki evler gibi yan ve orta sofalıdır. Yan sofalı evlerde I, L ve U sofalı çözümler görülürdü. Dış sofaların açık veya camla kapatıldığı örnekler vardır. Ailenin büyümesine ve sonradan eve mekanlar eklenmesine bağlı olarak sofa şekilleri değişiklik göstermektedir (Bektaş, 2009, s. 44-45). İncelemek için özgünlüğü korunmuş, tip sınıflandırması yapılabilecek evleri seçen yazar, plan şemalarını çıkararak sofa çeşitlerini örneklendirmiştir. Ancak planları çıkarılan evlerin ada, parsel bilgileri verilmediği için evlerin konumları tespit edilemeyip, bugüne ulaşip ulaşamadıkları bilinmemektedir.

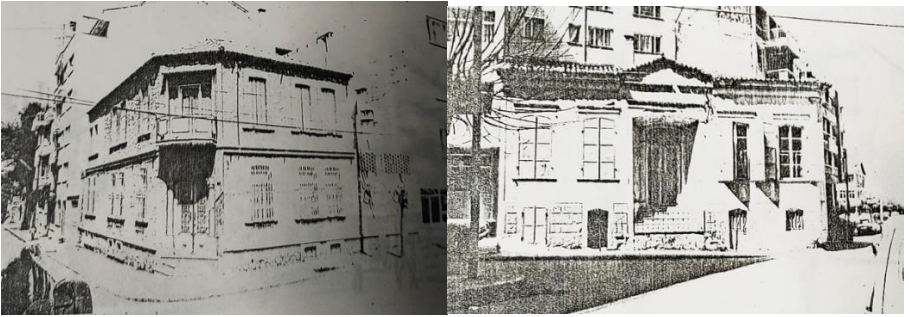

Resim 3. Bektaş'ın Manisa evlerinin topografyaya yerleşimini gösteren kesiti (Bektaş, 2009, s. 39)

Manisa evleri üzerine Yüksek Lisans Tezi hazırlayan Ünlüsoy (1986) çalışmasında Manisa'da korunması gerekli dört bölge belirlemiştir. Bu bölgeler arasında korunmasını önerdiği konut bölgesi şehrin güney kısımları, Dere Mahallesinden Tabakhane Deresine kadar olan kısımdır. Yapılan araştırmalar eski Manisa konutlarının şehrin aşağı kısımlarına göre yukarı (güney) kısımlarda daha yoğun olarak bulunduğunu söylemektedir. Bektaş'ın kitabında bahsettiği "Manisa yamaç evleri" bu bölgedeki evlerdir. Ancak sosyolojik olarak dar kesimlerin oturduğu bu kısımlar geçtiğimiz yıl itibariyle

kentsel dönüşüme girmiş, tümüyle yıkılmıştır. Ünlüsoy o yıllarda rant sonucu hızla artan apartmanların arasında eski evlerin bir tarağın içindeki kırık dişleri andırdığını söylemiştir (s.97), bugün ise bu yapı eksilmesinin ileri boyuta taşındığını ifade etmek mümkündür.

Ünlüsoy'un (1986) yaptığı çalışmada 1980'li yıllarda eski Manisa konutlarının bir kısmının var olduğu görülmektedir. Harita üzerindeki işaretlemelerden evlerin yoğunluğu ve konumlarını görebilmek mümkündür. Gazi Osman Paşa Caddesi ve Erler-İzmir Caddesi civarında konut işaretlemeleri yoğunluktadır. Evlerin yoğunlaştığı bölgelerin tespit edilebilmesi ve günümüze ulaşamayan yapılardan bazılarının da fotoğraflarla belgelenmiş olması nedeniyle çalışma oldukça önemlidir. Yapılan harita bugünkü durumla karşılaştırmalı incelendiğinde o dönemde (Şehzadeler ilçesinde) 75-80 adet olan sivil mimarlık örneklerinden geriye beş adet konut kalmıştır (Ünlüsoy haritasında "konut" yerine "sivil mimarlık örneği" olarak işaretlemeler yapmıştır. Bu işaretlemelere dükkanların dahil olmayıp yalnızca konutların dahil olduğunu düşünmekteyiz çünkü ticaret alanındaki dükkanlar işaretlenmemiştir). Ancak haritada bugün tescilli olan yapılardan bazılarının işaretlenmediği görülmektedir. Bu nedenle tezin hazırlandığı dönemde Manisa'da 75 adet tarihi konut olduğunu ifade etmek mümkün değildir.

Resim 4. Anafartalar Mah. Gazi Osman Paşa Caddesindeki evlerden bazıları (Ünlüsoy, s.154-155)

Ünlüsoy'un işaretlenmediği, bugün tescilli olan yedi adet konut tespit edilmiş, aşağıda o dönem ile bu dönemde var olan yapıların işaretlemeleri harita üzerinde gösterilmiştir (Resim 5). Harita Şehzadeler ilçesini gösterdiği

için Yunussemre ilçesinde kalan Muradiye bölgesindeki evlerin geçmiş ile günümüzdeki durumları karşılaştıramamıştır.

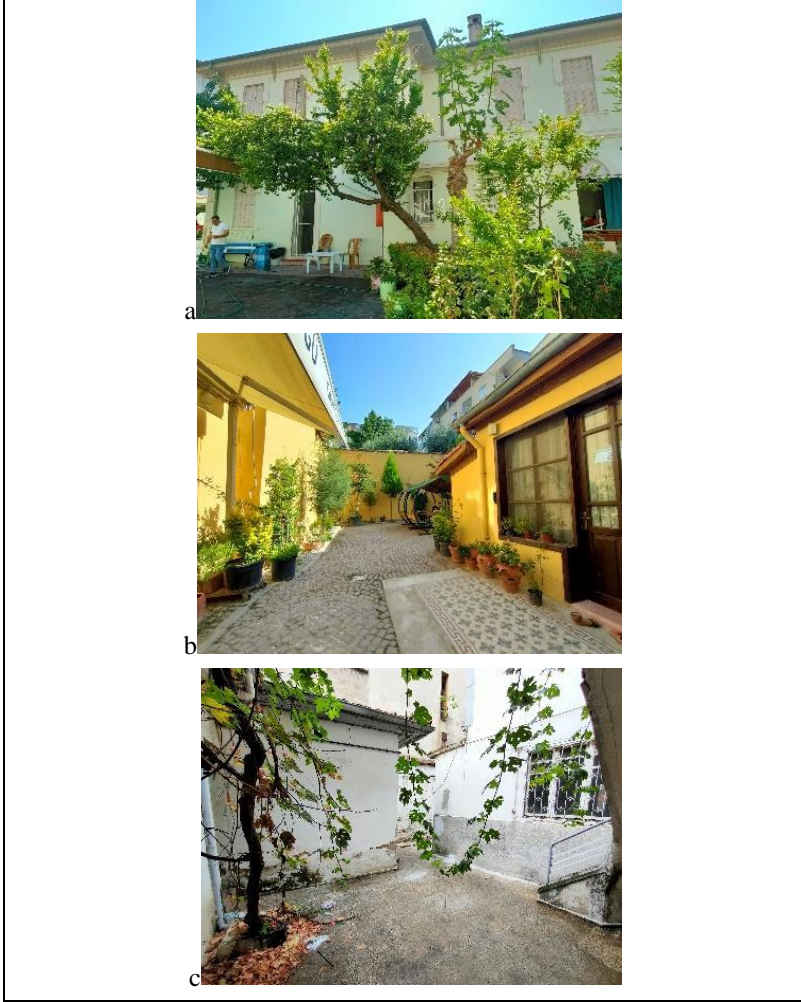

Resim 5. 1980'lerden günümüze Manisa konutlarının yoğunluğu (Ünlüsoy'dan değiştirilerek oluşturulmuştur.)

2.1 Günümüze Ulaşan Manisa Konutları

İlk bölümde aktarıldığı üzere kent işgal dönemindeki yangın ve sonrasında gelen yapıcı-yıkıcı faaliyetler ile konut stoğunun çoğunu yitirmiştir. Geleneksel Manisa evleri ile ilgili yeterli düzeyde veri bulunmamaktadır. Bu nedenle Geleneksel Manisa evleri ile ilgili genel bilgiler vermek ve tipolojik irdeleme yapmak oldukça zordur. Bugün Manisa gibi Osmanlı döneminde sancak merkezi olmuş önemli bir kentin merkezinde 22 adet tescilli konut bulunmaktadır. Bu konutların da ikisi yıkılmış vaziyettedir. Yıkılan konutlar Muradiye’de 904 ve 952 parselde bulunan konutlardır. Muradiye’de bulunan diğer tescilli konutlarında üçte ikisi oldukça atıl durumdadır.

Evlerin çoğunda avlu veya bahçe bulunmaktadır. 22 adet in çoğunluğu Şehzadeler ilçesi, azınlığı da Yunusemre ilçesindedir. Bu konutlar içerisinde 20. yüzyıla ait olan konutlar çoğunluktadır. Karkas sistemde inşa edilmiş yapı bulunmamakta, kagir, kagir+betonarme karma ve betonarme sistemde inşa edilmiş ve koruma altına alınmış yapılar bulunmaktadır. Bodrum+1 katlı, iki katlı ve bodrum+2 katlı evler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde bodrum+1 katlı evler Yunusemre ilçesi Muradiye bölgesinde, iki katlı evler ise Şehzadeler ilçesinde yoğun olarak görülmektedir. Merkez ilçelerde bulunan bu konutlar dışında Şehzadeler ilçesine bağlı olan Karaoğlanlı beldesinde de kırsal mimariye örnek verilebilecek konut örnekleri bulunmaktadır.

Resim 6. Avlulu evlerden örnekler (a. 528 Ada 9 Parsel, b. 363 Ada 12 Parsel, c. 411 Ada 2 Parsel avlusu)

Tescilli konutlar içerisinde tek katlı sakız tipi konut özellikleri gösteren konutlar, cumbalı konutlar ve apartman tipi konutlar vardır. Sakız tipine örnek verilebilecek konutlar Muradiye bölgesinde görülür, bu evlerin geçmişte gayrimüslimlere ait evler olması muhtemeldir.

Resim 7. Muradiye’de bulunan bodrum+1 katlı, atıl durumdaki tescilli yapılar

Manisa genelinde aynı döneme ait az sayıda konut olduğu; konutların çoğu farklı dönemden günümüze ulaşmış olduğu için dönemsel konut analizleri yapmak mümkün olamamaktadır.

Tablo 1. Manisa Merkez Tescilli Konutların Listesi

İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Tescil Tarihi
Şehzadeler	Akincılar	641	35	1988
Şehzadeler	Çarşı	315	18	1988
Şehzadeler	Göktaşlı	589	26	1998
Şehzadeler	Dilşeker	528	6	1988
Şehzadeler	2. Anafartalar	229	32	1988
Şehzadeler	Sakarya	259	6	1993
Şehzadeler	Sakarya	259	1 (Apt.)	2002
Şehzadeler	Ege	363	12	2002
Şehzadeler	Tunca	463	15	2006
Şehzadeler	Tunca	463	13	2006
Şehzadeler	Tunca	463	9	2006
Şehzadeler	Göktaşlı	591	18	2011
Şehzadeler	Göktaşlı	549	5	2011
Şehzadeler	2. Anafartalar	234	36	2012
Şehzadeler	1. Anafartalar	410	39	2017
Şehzadeler	1. Anafartalar	411	2	2017
Şehzadeler	Mimar Sinan	356	8	2017
Yunusemre	Muradiye	Pafta: 11	952	2010
Yunusemre	Muradiye	Pafta: 11	954	2010
Yunusemre	Muradiye	Pafta: 11	904	2010
Yunusemre	Muradiye	Pafta: 5	348	2010
Yunusemre	Muradiye	Pafta:5	288	2010

Yığma sistemde inşa edilmiş, günümüze korunmuş olarak ulaşan oldukça az 19. yüzyıl yapısı vardır. Tren garının karşısında, 2. Anafartalar Mahallesinde bulunan yapılar bunlara örnektir. Bu yapılar sokaktan giriş alan, arkada bahçesi olan, bodrum+1 veya bodrum+2 katlı, tüm katları kagir sistemde inşa edilmiş, pencereleri 1/2 oranında, sövelerle çevrili, geriye çekilmiş giriş nişleri olan, kırma çatılı yapılardır. Tren garının yapıldığı dönemde inşa edilmiş olması muhtemeldir. Muradiye bölgesindeki konutlar da 19. yüzyıl konutları özellikleri göstermesine karşın inşa tarihleri bilinmemektedir.

Tablo 2. Manisa Merkez Tescilli Konut Örnekleri

Tescilli Konut Örnekleri	
	
20. yüzyılın ilk çeyreğine ait konutlar	
	
	
20. yüzyılın ikinci çeyreğine ait konutlar	

Tescilli konutlar arasında 20. yüzyılın ikinci çeyreğine ait olabilecek konut stoğunun fazla olduğu görülür. Dönem tespiti Şehzadeler Belediyesi KUDEB biriminden alınmış tescil fişlerinden ve benzer yapı özelliklerinin karşılaştırmalı tespitinden yapılmıştır. Tescilli olmayıp koruma kararı alınmış emsalleri örnek verilerek tescile önerilebilecek konutlar da bulunmaktadır. Söz konusu konutlar genellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılmışlardır (Resim 8).

Resim 8. Tescili önerilebilecek konutlardan bazıları

20. yüzyılın ilk çeyreğine ait konut sayısı azdır. Bu dönemde üretilmiş konutlarda bodrum+1 katlı kagir konutlar ile iki katlı kapalı çıkmalı konutlar yoğunluk gösterir. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde üretilmiş konutlarda farklı tipte yapılar bir arada görülür. Bir yandan 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait çıkmalı, iki katlı, 1/2 oranında pencereye sahip konutlar inşa etmeye devam

edilmiş, bir yandan da geniş açıklıklı, geniş saçaklı, çıkmasız, Ulusal Mimarlık Akımı özellikleri gösteren konutlar inşa edilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise balkonlu, betonarme taşıyıcılı, kare formda geniş pencerele müstakil evler ile aynı yapıda birden fazla ailenin bulunduğu ayrı girişli iki katlı yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Kira evleri olarak adlandırılacak bu konutların bazıları kapalı, bazıları açık çıkmaya sahiptir. Ancak bir yapının birden fazla kişinin kullanımı için ayrı girişlerle farklı daireler biçiminde tasarlanması durumu bu tarihten önce görülür. Bugün Yazma Eserler Kütüphanesi olarak kullanılan yapı Manisa'nın ilk çok dairesel konutudur (Ünlüsoy, 1986, s.97). Yapı bugünkü ikiz evler mantığında inşa edilmiş yan yana birleşik, simetrik iki cepheden oluşur, iki ayrı girişe sahiptir (Tablo 2-c). İki ayrı ailenin veya kişinin yaşadığı, ayrı giriş yapılmamış, cepheden algılanamayan, yapının plan şeması veya sözlü tarih araştırması sonucu eski yapı sahiplerinden edinilen bilgilerle anlaşılan yapılar da bulunmaktadır. Bunlardan biri bugün Melek Urgancı Anaokulu olarak kullanılan (eski kullanımına göre kaynaklarda Halk Eğitim Binası olarak geçen) yapıdır. Ancak bu yapılar “Kira Evleri” mantığında inşa edilmemiş, aynı aileden insanların ikamet ettiği yapılardır.

1960'lar itibari ile ise ikiden fazla katlı, tek girişli, merdiven holüyle her katta ayrı daireye bağlanan apartman tipi konutlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yapılarda genellikle dairelerin ortak kullanımı için yapılmış depo, çamaşırhane, teras gibi mekanlar ile bahçe yer alır. Manisa'da da nitelikli erken dönem apartman örneklerini görmek mümkündür. Yapılar ilerleyen dönemde üretilmiş niteliksiz konutlar yanında sıkışık kalmış, genellikle bakımsız vaziyettedirler. Bakımsız olmaları özgün malzeme ve cephe düzenlerinin büyük ölçüde korunmasına neden olmuştur.

Değerlendirme ve Öneriler

Yapıların inşa tarihleri net olarak bilinemese de yapım teknolojisi, malzeme kullanımları, cephe tipolojileri ile tescil fişlerine bakıldığında inşa dönemleri hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Bu incelemelere göre Manisa kentinin Osmanlı döneminden ziyade Cumhuriyet dönemi konutları yönünden zengin olduğu görülmüştür.

Osmanlı döneminde oldukça önemli bir konuma ve statüye sahip olan kentin konut sayısının oldukça az olmasının en önemli nedenlerinden biri büyük yangın ve sonrasında gelen imar planı kararları, rant, terk ve bakımsızlıktır. Ünlüsoy 1984'te yaptığı çalışmada 75-80 adet konutu harita üzerinde işaretlemiş, Bektaş (ve Mimarlar Odası) 1994'te yaptığı çalışmada 54 adet evi detaylı incelemiştir. Yıllar geçtikçe azalan Manisa evleri bugün 20'li sayılara düşmüştür. Gün geçtikçe tescilden düşmeleri ve rant nedeniyle yıkılmaları, koruma çalışmaları eksiklikleri nedeniyle sayıları azalmaktadır. Günümüze ulaşan Manisa evlerinin bu son, nadide örneklerini koruyarak geleceğe ulaştırmak büyük önem arz etmektedir. Varlığından haberdar olmayan Manisalılara evleri tanıtmak, sahiplendirmek için çalışmalar yapmak, işlevsiz olan evleri işlevlendirerek, kullanarak yaşatmak gerekmektedir.

19. yüzyıl yapıları kadar değerli Cumhuriyet dönemi yapılarının da ileride 19. yüzyıl konutları durumuna gelip, kentin o dönemine dair iz bırakmadan kaybolmaması adına bu yapılarda tescil ve koruma çalışmaları arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktüre, S. (1975). “17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehrsel Yapının Değişme Süreci”. METU JFA, 1/1, s. 101-128.
- Aydın, M. (2019). Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Döneminde Değişen Kent Dokusunun Süreklilik Bağlamında İncelenmesi: İşgal Öncesi/Sonrası Manisa, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi FBE, Doktora Tezi, İstanbul.
- Bektaş, C. (2009). *Manisa Evleri*. Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları. İstanbul: Euromat Entegre Matbaacılık.
- Çetin, S. (2012). “Geç Osmanlıdan Erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu’da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta Kentleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, METU JFA, 29/2, s. 89-126.
- Emecen, F. (2003). Manisa. İslam Ansiklopedisi (27. Cilt) içinde (577-583). İslam Araştırmaları Merkezi Yayinevi: İstanbul.
- Heybeli, H. (2016). 18. Yüzyıl Sonlarında Manisa Vakıfları (Şer’iyye Sicillerine Göre). Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Gölkücü, İ. (2022). “Manisa Kentindeki Erken Dönem Apartman Örneklerinin İncelenmesi”. Manisa Akademik Araştırmalar Işığında Cilt-4. Berikan Yayinevi: Ankara.
- Karakuyu, M. (2007). “Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4/2, s. 1-20.
- Küskü, S. (2014). Türk Dönemi Manisa Kenti ve Düşündürdükleri. *Turkish Studies Dergisi*, 9/10, s. 633-653.

Ünlüsoy, M. (1986). Tarihsel Kent ve Çevre Dokusunun Gelişimi Yeni Kent Dokusu Açısından Araştırma Eski Dokunun Korunması ve Geliştirilmesi ile İlgili Öneriler. Dokuz Eylül Üniversitesi FBE, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

BÖLÜM 7

MİKRO KONUTLARDA KULLANILAN TEKNOLOJİLER

Dr. Öğr. Üyesi Melih KURNALI¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10261287>

¹ Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Konya, Türkiye. mkurnali@ktun.edu.tr, orcid: 0000-0003-0267-9101

Küreselleşen dünyada doğal tahribat herkes için problemdir. Bugün korunmayan doğa, yarın birçok kaynak sorununu beraberinde getirmektedir. Hızla artan kaynak sorunları ekonomiyi etkilemekte ve kentlerde konut edinme ve yerleşim problemleri ortaya çıkarmaktadır. Yetersiz konut stoğu yüzünden sürekli betonlaşma artmakta, doğal yaşam ve doğa yerleşimlerine, küçük ev hareketi benzeri oluşumlarla özendirilen bireyler kentlerden uzaklaşmaktadır. Pandemi, savaşlar gibi küresel ekonomi ve yaşantıyı etkileyen olaylar, mobil yaşama ve kentten uzaklaşmaya özendirilmektedir. Felsefesinde özgürlük bulunan mobil kompakt yaşam, kullanıcıları kentteki sistematik, örgütlü ve sınırlandırılmış yaşamdan uzaklaşmaya yönlendirmektedir. Sürdürülebilirlik temasıyla doğaya verilen zararın azaltıldığı algısı, kullanıcının tercihini doğrudan etkilemekte, doğru olanın yapıldığı fikri ile sosyo-kültürel bir eyleme dönüştürmektedir. Ülkemizde biraz geriden ancak göreceli olarak dünya ile paralel gerçekleşen kompakt ve mobil yaşam arzusu, mimaride yeni sayılan bir kavramı vurgulamayı zorunlu kılmaktadır. Mikro Mimarlık kavramı yapıları sınıflandırma ve literatürde tanımlamak için kullanılan genel kavramdır. Bu şekilde tüm dünyada yaygınlaşan mikro yapıları anlamak, üzerlerinde çalışmalar yapmak, geliştirmek ve araştırmak da kolaylaşacaktır. Mikro Mimarlık, çok geniş bir ürün yelpazesine sahip olup mekanlaşabilen tüm alanları dahil edebileceğimiz bir kavramdır. Örneğin otobüs durakları, kiosklar ve benzeri kent öğeleri de Mikro Mimarlık alanı içerisinde sayılarak aslında mimariye önemli bir rolü daha vermektedir. Bu rol içindeki yapı ve mekanların tasarımları ise farklı işlevleri uygulanabilir kılmak adına bazı teknolojileri gerekli kılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken ise teknolojinin tüm mikro mekanlar için zorunlu olmadığıdır. Örneğin temelinde doğaya yerleşim ve bütünleşmenin olduğu tiny house hareketinde teknoloji bir zorunluluk değil bir opsiyondur. Doğa ile etkileşimi sekteye uğratacak tüm aygıt ve cihazlardan uzak durulması esasını da kabul eden bu hareket de mekanların doğaya zararını engellemek ve kendini idame ettirebilmesi odağındaki sürdürülebilir yaklaşımlı teknolojiler ile entegre olabilmektedir. Yani teknoloji burada yeni çevre sorunlarını üretici rolde değil mekanın ihtiyaçlarını zararsız çözüme hedefli kullanılmaktadır. Bu yaklaşımla Mikro Mimarlık, mimarlığın deneysel alanı olmasının yanında bir de yeni teknolojilerin çıkış noktasıdır. Bu amaçla

çalışmada mikro mimarlığın konut ürünleri için tasarlanmış, üretilmiş ya da prototip düzeyde olan teknolojiler araştırılmış ve sunulmuştur. Çalışma için 100 adet mikro konut ürünü incelenmiş ve kullanımına başlanan ya da ödül alan teknolojileri olanlar tanıtılmıştır. Bu anlamda çalışmadaki çıkış noktasını Renzo Piano'nun Diogenes yapısı olduğundan bahsetmek zorunludur. Bu yapı birçok teknolojiyi barındıran tekil bir yaşam ünitesidir. Gelecekte mikro konutlarda bizleri nelerin beklediğini görmenin yanı sıra sürdürülebilir teknolojilerin yarınını göstermesi açısından çalışma, önemli bir amaca hizmet etmektedir.

1. GİRİŞ

Mikro konutları, yapıları, küçük evleri (tiny houses) günümüzde yaygınlaştıran konuların başında pandemi ile gelen bireyselleşmenin hızlanması olsa da küresel konular; savaş ve beraberinde gelen ekonomik krizler, görece fiyat avantajlı bu yapıların kullanımı, yaygınlaşması ve üretimini hızlandırmıştır. Küçük evlerin tarihsel gelişimlerini özetlediğimizde kullanıcıları tercihlerinin sebeplerini anlamak kolaylaşmaktadır. 1940 yılında Mimar Jean Prouvé, 64 m²'lik prefabrik konutları ile savaş sonrası konut kıtlığına bir çözüm oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum küçük ev hareketinin başlangıç noktası olarak gösterilmiştir. 1973 yılında Lloyd Kahn ve Bob Easton "Kulübe" adlı kitabı küçük konut tasarımı ve organik mimari için bir kılavuz oluşturur, 1987 yılında ise Lester Walker'ın Tiny Houses: or how to get away from it all" adlı derlemesi fotoğraf ve ölçekli çizimlerle küçük ev projelerini içeren bir kaynak sunmaktadır. Burada bahsedilen olaylar ve yayınlar Avustralya özelinde belirtilmiştir. Ancak küresel anlatım olarak kabul edilmiştir. 1997 ve 1998 yıllarında Tiny House on Wheels (THOW) tasarımcı Jay Shafer'in neredeyse 8,5 m²'lik tasarımının ticarileştirilmesi ile popüler hale gelmiş ve Sarah Susanka'nın 1998 yılındaki en çok satanlara giren 'The Not So Big House' kitabı Küçük Ev Hareketi'nde önemli birer tarihsel basamağı oluşturmuştur (The Tiny House Co and ESC Consulting in partnership with Griffith University, Shelter, Plannery Co, and Tiny Consulting, 2018, s. 4). Gerçekleşen olaylar ve yayınlar, Avustralya gibi bir kıta adasında daha etkili olmuştur. 2005 yılında gerçekleşen Katrina Kasırgası felaketinde, afet konut ihtiyacı için küçük evler Amerikan Federal Acil Durum

Yönetim ajansı tarafından tercih edilmiş ve 2007- 2008 yıllarındaki küresel kriz ve Mortgage endüstrisinin çöküşü evlerini kaybeden bir çok Amerikalı için küçük evleri bir kurtuluş olarak göstermiştir. 2016 yılında Amerika’da Uluslararası Kılavuz ve Standartlar Konseyi, Uluslararası Konut Standartları içerisinde Küçük Evler için güvenlik standartlarını belirlemeye yönelik bir eki onaylayarak, küçük ev kavramını resmi hale getirmiş ve standartlarını belirlemiştir (The Tiny House Co and ESC Consulting in partnership with Griffith University, Shelter, Plannery Co, and Tiny Consulting, 2018, s. 4). Özetin bu kısmının Amerika özelinde oluşturulduğuna dikkat çekmek gereklidir. Çünkü Küçük Evlerin ülkemizdeki gelişimi çok daha farklı ve literatürden bağımsız şekilde gerçekleşmiştir. Literatürümüzdeki Küçük Evlere yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı ve kavramın genel olarak yabancı kaynaklar çevresinde araştırılabildiği görülür. Küçük evler ülkemizde başlangıcı tam olarak saptanamazsa da bungalow adıyla tanınan turistik yapılar ile yaygınlaşmış, pandemi ile başlayan bireyselleşme ile de üretimi ve alım-satımı hızlanmıştır.

Günümüz şartlarında yapı sahibi olmanın her geçen gün zorlaşması, kısıtlı hacimlerin fiyat avantajı, istenen bölgede kurulabilmesi (şehir içi veya şehir dışı) gibi sebeplerle kullanımları artmaktadır. Mikro konut, küçük ev (tiny house), kapsüller ya da kısıtlı hacimler olarak karşımıza çıkan bu kavramlar arasındaki küçük farklar çalışmanın incelediği yapıların çerçevesinin anlaşılmasında gereklidir. Mikro Mimarlığı bu ürünlerin ana başlığı olarak kabul etmek, kavram karmaşasının önüne geçecektir. Bu yapıların konaklama işlevine sahip olanları da mikro konut ana başlığı altında değerlendirilecektir.

Mikro konutlar doğanın ortasında bir yerleşimde konumlanacaklarında su ve elektrik gibi kaynakların sağlanmasında özgün çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Konutların temel hedefi teknoloji üretmek olmasa da elektrik ve su şebekelerinden bağımsız bir konut, sürdürülebilir olmak zorundadır. Bunun dışında mikro konutlar boyutları bakımından da minimum kaynak harcaması yapmaktadır. Mikro konutların ölçülerine ilişkin kesin standartlar bulunmasa da Savaş, 10 m² ile 60 m² arasını mikro konut olarak değerlendirirken Belentepe ise 14 m² ile 20 m² arasını mikro konut olarak sınıflandırmaktadır

(Savaş, 2019, s. 5; Belentepe, 2019, s. 35). Uluslararası Yasa Konseyinin 2018 tarihli Uluslararası Yapı Yasalarında tavan arası hariç zemin alanı 37 m² ve altında olan yapılar Küçük ev olarak tanımlanmıştır (Shearer, Bares, Pieters, Winkle, & Meathrel, 2018, s. 148). Belirtilen ölçülerdeki konutlar, kaynakları kendi üretecek teknolojileri beraberinde getirmektedir. Doğanın ortasına kurulacak bir yapının aynı zamanda ulaşım ve inşaa konularının da zorlayıcı olması sebebiyle yapım ve üretimde de yeni teknolojilere ihtiyaç duyulmaktadır. Prefabrikasyon sıklıkla tercih edilen bir yöntem olsa da daha zorlu coğrafyalarda farklı teknolojilerin tercih edildiği de görülmektedir. Malzeme teknolojileri de bu yapımlarda öne çıkan bir özelliktir. Zorlu koşullar için dayanıklı malzemelerin araştırma ve geliştirmesi gereklidir. Malzemenin dayanıklılığı yanında taşınma ve montajı için hafifliği de önemlidir. Kutup bölgelerinde hızla kurulması gerekli olan gözlem merkezleri bu özelliklere sahip malzemelere ve üretim teknolojilerine ihtiyaç duymaktadır. Hızlı kurulum, ani değişen hava koşullarına karşı alınabilecek önemli bir önlemdir. Aynı şekilde şiddetli hava koşullarına karşı dayanım, yapı ve içerisindekilerin korunmasında hayati önem taşır. Avrupa Alplerinde dağcılık rotalarına kabinler yerleştirilmiştir. Bu yapılar da genel tanım itibari ile kabin olarak isimlendirilmektedir. Birçoğu önceden birleştirilerek helikopter vasıtasıyla konumlandırılmaktadır. Yapıların amacı ise ani değişen koşullara karşı dağcıları korumak ve dinlenme, konaklama noktaları oluşturmaktır. Son yıllardaki örnekleri tasarım yönüyle dikkat çeken ve üretim taşıma ve montaj, inşaa yönünden yeni teknolojileri ile öne çıkan ürünlerdir.

Çalışma, bu teknolojileri üretim, malzeme ve sürdürülebilirlik başlıkları altında değerlendirerek mevcut yapı teknolojisini ve gelecekteki yapı teknolojisini analizi amaçlamaktadır. Bu analizin ilk aşamasında Mikro Mimarlık kavramına değinmek yerinde olacaktır. Benzer çalışmaların içerisinde sıklıkla Mikro Mimarlık tanımına yer vermenin gerekli olduğu görülmüştür. Yeterince tanınmayan ya da farklı başlıklar altında yapılan çalışmaların ortak bir kavram altında toplanması ve bunun içinde değerlendirilmesi, çalışmaların literatürde araştırılmasını ve geliştirilmesini kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda günlük hayatımızda mekansal değeri olan ancak gözden kaçırılmış Mikro Mimarlık ürünlerine de bu gözle bakmamızı

sağlayacak, tasarım değeri katacaktır. Örneğin çevremizde sıklıkla gördüğümüz büfe ve otobüs duraklarının kentlerin birer tasarım değeri olan Mikro Mimarlık ürünleri olarak görmemiz gerekmektedir. Bu ürünlerin kente özgü tasarlanması, Londra telefon kulübeleri gibi birer kültürel turistik değere dönüşmesine ve kenti tanımlamasını sağlayacaktır.

Çalışmanın sonraki kısmında bu yapılar üzerinde kullanılan teknolojiler ve yeniliklerden bahsedilecektir. Mikro Mimarlık ürünlerindeki üretim, malzeme ve sürdürülebilirlik değerleri, literatürden taranarak derlenecek ve yapı teknolojisinin durumu değerlendirilerek, çalışma sonuçlandırılacaktır.

2. MİKRO MİMARLIK

Mikro Mimarlık günümüzde yaygınlaşan ve farklı adlarla anılan yapıların ana başlığıdır. Örneğin, mimari ürünlerden kabinler, kapsüller, tiny house olarak bilinen küçük evler, kulübeler, kiosklar, büfeler, otobüs durakları ve benzeri birçok yapı Mikro Mimarlığın tasarım alanına girmektedir. Literatürde Mikro Mimarlık adı altında yeterince yer bulamayan bu ürünler genelde tek tek, ürün bazında ele alınmaktadır. Özellikle küçük evler, toplumsal bir hareket olarak anılmasından da kaynaklı olarak alanın tekil konusu olarak görülmekte ve başlı başına bir mimarlık alanı olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak Mikro Mimarlık başlığının benzer çalışmalarımızda belirtildiği gibi küçük evler de benzer boyutta ve hacimdeki mekanlar gibi Mikro Mimarlığın birer ürünüdür. Bu çalışmalarda görülen durum, küçük evler ve kabinler arasındaki ayrımın farkına varılmadığı, kabinlerin küçük ev olarak değerlendirilerek, sınıflandırmalarında farklılıkların göz ardı edilebildiğidir. Benzer hacim ve boyutlarda üretilen kabin ve küçük evler arasındaki farklılık ise kullanım özellikleri ve yapım fikrinden kaynaklıdır. Farklı bir ad ve hareketin oluşma sebebi de benzer şekilde küresel trendler ve mevcut oluşumu yeni bir oluşmuş gibi pazarlama tekniklerinden kaynaklanmaktadır. Küçük ev hareketinin arkasında tabi olarak covid-19, ekonomi, bireyselleşme gibi olgular bulunmaktadır. Bunlar dönem dönem farklı oranlarda bu hareketi etkilemiştir.

Mikro Mimarlık tanımlarında, bonsai ağacı metaforunun kullanıldığına rastlanmıştır (Haack & Höpfner, 2010, s. 11). Normal bir ağacın bazı

tekniklerle küçük boyutta sınırlandırılmasını sağlayan bonsai tekniği, aynı özelliklerin minimumda tamamen bulunması anlamında kullanılmıştır. Ancak kısıtlı hacimlerde tüm işlevlerin mekanik düzeyde sağlanabilecek olsa da mimarının vermek istediği mesajlarda farklı ölçü, boyut ve değerleri kullanması gerekmektedir. Bu anlamda metaforun biraz abartılı olduğunu tekrar belirtmek gereklidir. Mikro Mimarlık tanım olarak, mimari bir yapının tüm işlevlerini yerine getirebilen ve ergonomik ölçüleri de dikkate alarak bunu gerçekleştirebilen bir mimarlık olmalıdır. Kullanıcı konforunun minimum seviyelere inmesi, yapının kullanım ömrünü kısaltacaktır.

Genel olarak Mikro Mimarlık kavramına tanımlamak için minimumda yaşam kavramı(existenzminimum) ile ilişkilendirmek gereklidir. Gotik Kiliselerde mistik etkiyi ve insanın tanrı karşısında ne kadar küçük olduğunu hissettirmenin yolu, yüksek tavanlar ile etkileyici ambiyansların oluşturulmasından geçmiştir. İnsan ölçeğinin önemli ölçüde aşılmasının sebepleri bunlardır. Ancak Mikro Mimarlık modernizmin mekanik işlevselliğinin öne çıktığı ve esnek, çok yönlü ürünlerle estetik özelliklerin sağlanmaya çalışıldığı yeni bir modernizm anlayışı ile değerlendirilmelidir. Le Corbusier, Le Cabanon adlı hayatının son yıllarını geçirdiği yapısında, modül ile gelen ergonominin kesin sonuçlarının alternatif bir mekan kurgusuna imkan vermediği iddiasını, sabitlediği mobilyalarında tanımlamıştır. Sabit mobilyalar, değişmez sirkülasyon, tasarımın kesin ve tek doğru sonucu olduğunu iddia eden modül mekanığı için önemli bir gösterebilir. Tasarım ve insan algısının çok yönlü olduğu ve farklı değişkenlerin varlığını kabullendiğimizde, Mikro Mimarlıkta ortaya çıkan farklı sonuçları sınırlandırmayı da kabul etmemiz gereklidir. Çünkü farklı işlevleri birarada tasarlama zorunluluğu birçok ek işlevi mekandan çıkarmayı gerektirmektedir. Esnek donatılar ile farklı işlevleri sunabilen mekanlar, bir işlev sürdürülürken diğerine olanak sağlamamaktadır. Böylece Mikro Mimarlığın çerçevesinin aslında akıllı, esnek, dönüşebilen mekanları içeren ve insan ölçeğinin ve hareketinin minimum değerlerinin altına inmeyen bir mimarlık olduğu tanımına ulaşılmaktadır.

Küçük ev hareketini özetlersek, artan konut fiyatları, kentleşmenin getirdiği sorunlar ve doğaya olan özlem ile başladığı kabul edilen bir

oluşumdur. Bir harekete dönüşümü ise pandemi, savaşlar ve ekonomik sorunların küresel etkisi ve sosyal medya aracılığı ile hızlanmıştır. Bazı ülkelerin ve bazı belediyelerin yapım yönetmeliklerine girmiş olsa da genel kabul gören standartları belirlenmemiştir. Yani bir yapıya küçük ev diyebilmek için gereken kuruluşlarla kabul edilmiş standartlar dizini oluşmamıştır. Ancak Amerikan Yapı Standartları Konseyi tarafından 37 m² ve altındaki yapılar küçük ev olarak tanımlanmış ve güvenli kullanımları için belirli kurallar sunulmuştur. Bu yapıların mobil olanları ise Tiny House on Wheels ve Movable Tiny House olarak adlandırılmıştır. Bu yapıların yaygınlaşması ile mobil yapı teknolojileri ve sürdürülebilir teknolojiler ön plana çıkmış ve deneysel bir zemin oluşturulmuştur. Özetle Mikro Mimarlık, mimarlığın deneysel zemini olarak kullanılmaktadır.

3. MİKRO KONUTLARDA ÜRETİM, MALZEME VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TEKNOLOJİLERİ

Mikro mekanlar, konutlar ya da genel adıyla Mikro Mimarlık boyutları nedeniyle mimari yapıların öncelikli deney alanları olmuştur. İncelenen ürünler, çoğunlukla üniversitelerin teknoloji araştırma-geliştirme faaliyetlerinde, prototip olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin Jain, çalışmasında konut teknolojisi için anahtar roldeki teknolojileri, 3D Monolitik Prekast İnşaat, Tünel Form Teknolojisi, Sismo Yapı Teknolojisi, Prekast Sandviç Panel, Cam- Fiber Takviyeli Alçı Panel (GFRG), Hafif Çelik Çerçevesi Strüktür, Hızlı Zemin Sistemi, Yapısal Yerde Duran Kalıp Teknolojisi olarak tanımlamıştır (Jain, 2020, s. 1551). 2020 yılı için yapılan çalışmada bahsedilen teknolojiler görüldüğü üzere yeni yapım yöntemleri ve dayanıklı malzemeler odağında derlenmiştir.

Bu teknolojiler arasında BIM (Building Information Modeling) yani Yapı Bilgi Modellemesinden bahsetmek gereklidir. Disiplinlerin bir arada çalışmasını sağlayan bir tasarım ortamını oluşturan sistemdir. Geliştirilmekte olan Yapı Bilgi Modellemesi sistemi, tüm yapı üretimlerinde bütünlük çalışmaya olanağı sağlayarak, oluşabilecek hata ve çakışmaları engellemeyi yanı sıra geliştirme ve üretmeye olanak sağlamaktadır. İnşa sürecindeki malzeme, emek ve kaynak kullanımındaki kayıpların önüne geçebilen sistem,

planlama ve inşadaki sürdürülebilirlik ve verimlilik için önemli bir dönüşümdür.

Jain'in çalışmasında bahsettiği diğer teknolojileri özetlersek, prekast beton, fabrika ortamında kalıplara dökülen ve işlendikten sonra inşa alanına taşınan betonarme sistemdir (Jain, 2020, s. 1551). Bu sistem uzun süreli yapı teknolojisinde kullanılmasının yanında çoğunlukla büyük boyutlu inşa faaliyetlerinde tercih edilmektedir. Öngermeli prekast beton sistemi ise daha çok köprü ve viyadük kirişlerinde kullanılmaktadır. Üç boyutlu monolitik prekast yöntemi de fabrika ortamında levhaların üretimini ön gören bir sistemdir. Bu sistemde tasarım üzerinde değişiklikler yapılabilen ve kapılar, pencereler ve benzeri için boşluklar tasarıma göre belirlenebilmektedir. Bununla birlikte yöntem üretim kaybını engellemekte, modüler ve fabrika ortamında olduğundan yüksek dayanımlı ürünlerin oluşturulmasını sağlamaktadır. (Jain, 2020, s. 1551). Tünel form, ülkemizde de kullanılan inşa yöntemlerinden bir tanesidir. Yeni bir teknoloji değildir, ancak geleneksel yapım yöntemlerinin gelişmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilir. Betonarme sistemler için bir kalıp yöntemidir. Sismo yapı teknolojisi, galvanizli çelik telden oluşan üç boyutlu kafestir ve kafesin iki yanında orta kısma dökülecek beton için kalıp görevi de görecek izolasyon panelleri bulunmaktadır (Tezcan, Kaptan, & Erkal, 2005, s. 2). Prekast sandviç panel sistemleri, yine prefabrik yapım teknolojisinde sıklıkla tercih edilen yöntemlerdendir. Mikro konutlar için kullanılan sandviç panelleri benzer şekilde kaplama malzemesi ve içerisinde izolasyonu içermektedir. Prekastta malzeme betonken diğer sandviç panellerde ahşap, kompozit ve benzeri malzemeler olabilmektedir. Mikro konut üretiminde yoğun şekilde kullanılan sandviç paneller inşa alanına getirilip montajı tamamlandıktan sonra ek bir işlem gerektirmemektedir.

Cam elyaf takviyeli alçı (GFRG) istenilen formu alabilen ve geri dönüşümle üretilen alçının, strüktürel olarak stabilitesini arttırmak için cam elyafı ile takviye edildiği malzeme teknolojisidir. Alçı, istenen forma girebilen, akustik özelliği ve yangın güvenliği ile konutlar için hızlı bir çözümdür. Cam elyaf takviyesi günümüzde birçok yapı malzemesi ile kullanılabilir. Beton, polimerler, polyester, kompozit gibi malzemelere

entegre edilmektedir. Hafif çelik çerçeveli strüktürler de prefabrikasyonda sıklıkla kullanılan, genel olarak birden fazla katlı mikro konutlarda tercih edilen strüktürel sistemdir. Tek katlı mikro konutlar strüktürel panellerle oluşturulabilirken birden fazla katta bir iskelet sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Hızlı zemin sistemi, ön üretimli galvanize çelik ile üretilmiş zemin levhalarının inşaa alanında montajını içeren teknolojidir. Büyük ölçekli ve yüksek katlı yapılar için önemli bir teknolojidir. Yapısal Yerde Duran Kalıp Teknolojisi, EPS bloklar ile çelik kafes içine doldurulmuş betondan oluşturulmuş yalıtımlı levha ve panelleri içermektedir (Jain, 2020, s. 1552). Günümüz yapı teknolojisinde mevcut teknolojilere baktığımızda böyle bir özete ulaşabilmekteyiz. Ancak çok daha fazlası araştırılmakta ve geliştirilmektedir. Örneğin Üç boyutlu yazıcılar ile başlayan yeni üretim teknolojileri, yapı üretiminde denenmektedir. Üç boyutlu yazıcılarla konut ve farklı amaçlı yapı üretimleri gerçekleştirilmiştir. Çağdaş üretim yöntemleri arasında tam anlamı ile girmemiş olsa da üç boyutlu yapı üretim metodunun, inşaa yöntemleri arasında gireceği öngörülmektedir. Bu da kendin yap konutlar ve benzeri ürünlerin yaygınlaşmasına sebep olabilecek ve mimarlık, mühendislik gibi mesleklerin anlamlarında değişiklikler olabileceğini göstermektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında malzeme, üretim ve sürdürülebilirlik alanlarında belirlenen projeler üzerinden teknolojilerin anlatımı gerçekleştirilmiştir.

Malzeme

Üç boyutlu yazıcı teknolojileri yalnız yapıyı üretmekle kalmayıp, yapı malzemesi üretiminde de denenmektedir. Seramik üretiminde yeni bir denemenin ürünü olan 3D Baskılı Meraklılıklar Kabini olarak çevirebileceğimiz yapı, teknolojinin üretebileceklerini bir kabin aracılığı ile sorgulamaktadır.

Görsel 1. Üç boyutlu yazıcı ile üretilen seramik karolar ve "Cabin of 3D Printed Curiosities"

(Kaynak: <https://www.dezeen.com/2018/04/12/emerging-objects-3d-printed-backyard-cabin-tiles-succulents-oakland-california/>)

Yapı yeni teknolojinin kullanımının yanında temelde bölgenin konut kıtlığına yönelik tasarlanmıştır (McKnight, 2018). Küçük ev hareketinin bu amaç için ortaya çıktığı fikrini bu gibi ürünlerde devam ettiği görülmektedir. Temelde bu sebeple ortaya çıksa da küçük ev hareketinin yaygınlaşmasını hızlandıran sebeplerin farklılaştığı daha önce de vurgulanmıştır. Üç boyutlu yazıcı teknolojisi malzeme üretim teknolojisinde de kullanılabilir. Seri üretimi artık gerçekleşmeyen bir yapı malzemesinin, ekonomik ve tekil örneklerinin üretilmesinin yolunu da açmaktadır. Teknoloji mimari restorasyon için önemli potansiyeller sunmaktadır. Tahribata uğrayan el işçiliği yapı parçaları, bilgisayar ortamında modellenerek aslına uygun şekilde üretilebilecektir. Böylece tarihi yapıların korunması ve aslına uygun restorasyonunda hassasiyet artacaktır. Mikro Mimarlık alanında denenen teknolojilerin, kullanım alanları sonsuz oranda potansiyeli içinde barındırmaktadır.

Üretim

Üretim teknolojileri günümüzde sürekli olarak bilgisayar destekli sistemlerle yenilenmekte ve gelişmektedir. Geleneksel malzemeler ve üretim yöntemlerinin bilgisayarlı sistemlerle yeniden değerlendirilmesi sonucu, malzememin daha verimli kullanılması yeni teknolojilerin ilk çıktıklarındandır.

Stuttgart Üniversitesi tarafından tasarlanan IBA Timber Prototype House, bir mikro konut üzerinden geleneksel ve sürdürülebilir bir malzeme olan ahşabın, verimli kullanım yollarını araştırmaktadır. Yatay yönlü dizilime göre ahşabın dikey yönde kullanımını öngören tasarım da yüzeyler üzerinde açılan dikey yarıklar, yük gerilimini azaltmaktadır. Aynı zamanda dikey kullanım ve bilgisayar destekli yüzey işlemleri ve yarıklar yalıtıma katkı sağlamaktadır ve yatay geleneksel inşaya göre ölçüler uzadıkça gerçekleşen sehim ve gerilimlerin önüne geçmektedir (Cao, 2023).

Görsel 2. IBA Timber Prototype House

(Kaynak: https://www.archdaily.com/955189/10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all)

Üretim için bir diğer örnek The Hermit Houses yapılarıdır. İsmi Türkçeye çevirdiğimizde keşiş ya da münzevi evi tanımı karşımıza çıkar. Yani bir nevi çilehanelerdir. Tabii modern anlamda felsefi bir anlatı ve yaklaşımı içermeyen bu ad geleneksel kabinlere atıfta bulunmak içindir. Geleneksel kabinler gibi doğanın ortasında, yerleşimden uzak kurulum özelliği sağlamak için 3 boyutlu üretim ve yazılım teknolojisi ile prefabrik yapı teknolojisini bütünleşmiş biçimde kullanmaktadır (Archdaily, 2023). Yapının yazılım destekli prefabrikasyon sistemi kullanılmasıyla kişiye özel tasarım mümkün olmakta ve yapı üretiminin ardında 2 gün içinde inşa edilebilmektedir. Yapının özelleştirilmesinde kullanılan yazılımın ilerleyen zamanda çevrimiçi olarak tüm kullanıcılara sunulması ile hedeflenen ise kendin yap

meraklılarının evlerini tasarlayarak, ihtiyaç duydukları ürün, araç ve malzemeleri sipariş edip üretebilmelerini sağlayabilmektir (Archdaily, 2023). Seri üretimin özelleştirilebilir şekilde dijital bir market üzerinden sunumu ise konut satışında farklı bir gelişim sürecinin gerçekleştiğinin de göstergesi durumundadır.

Görsel 3. The Hermit Houses (Kaynak: <https://www.archdaily.com/955189/10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials/60052c5a63c017e136000671-10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials-image>)

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik teknolojileri günümüzde sıklıkla rastladığımız birtakım sistemlerden oluşmaktadır. Bazıları mevcut konutlarımızda kullanılmaya da başlanmıştır. Tekil sistemlerle ve Mikro Mimarlık prototiplerinde denenilen ürünler, ardından büyük çaplı projelerin ve toplu yaşamın çevresel etkilerini indirgemedeki kullanılmaktadır. Örneğin İstanbul'daki birçok yeni inşa edilen öğrenci yurdunda, yağmur suyu depolama sistemleri faaliyete geçirilmiştir.

Majamaja Wuorio Eco-Cabin bu bağlamda Renzo Piano'nun Diogenes kabinine benzer sistemlere sahip karakteriyle önemli teknolojileri ve konut üretimiyle yaşam alanlarının geleceğini göstermektedir. Tamamen taşınabilir ve olabilecek en izole yaşam alanına bile zarar vermeden kurulması hedefiyle tasarlanan Majamaja Wuorio Ekolojik Kabini patentli ek teknolojiler de içermektedir. Patentli yeşil enerji depolama modülü, kapalı sirkülasyonlu atık

su iyileştirme sistemi ile bir konutun ihtiyacı olan tüm enerjiyi doğaya zarar vermeden elde etmek yapının tasarımındaki en önemli hedefdir. Bu ürün aynı zamanda Fransa içerisinde sürdürülebilir şebeke dışı köy projesinin geliştirme sürecinde aktif roledir (Pintos, 2023). Gelecekte ekolojik bozulmanın hızla artışı bizleri bu teknolojileri kullanmak zorunda bırakacak ve birçok kaynağı kullanmamız ya kısıtlanacak ya da zorlaşacaktır. İklimdeki ciddi değişikliklerin belirginleşmeye başladığı bugünlerde ekoloji ve sürdürülebilirlik araçlarının hızlı etkinleştirilmesi acilen gerekmektedir.

Görsel 4 Majamaja Wuorio Eco-Cabin

(Kaynak: <https://www.archdaily.com/955189/10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials/6005334863c01727af000534-10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials-photo>)

Majamaja güneş panelleri ile elektrik üretmekte ve bir yakıt hücresine sahiptir. Üretilen elektrik yüksek performanslı bataryalarda depolanmakta ve buradan filtre sistemini, ışıkları, buzdolabı ve mikrodalga fırına ek olarak TV ya da klimaya kadar çalıştırabilmektedir. Yapının ısıtma sistemi de çevreye zarar vermeyen doğal gaz ile sağlanmaktadır (Pintos, 2023). 23 m²'lik alan ciddi bir kaynak üretim ve tüketimine zaten ihtiyaç duymamaktadır. Mikro yapılar ölçekleri gereği minimum seviyede kaynak tüketmektedirler. Ancak ev konforu odaklı küçük evler ve turizm amaçlı kurulan mikro yapılardaki tüketim ciddi oranlar gösterebilmektedir. Mekanları mikro ölçekte tutmak ekolojik denge ve doğaya verilecek zararı minimize etme konusunda önemli bir adımdır ancak kaynak tüketimini sınırlandırmak ve bilinçli hale getirmek daha önemli bir adımı oluşturmaktadır.

Teknolojik araştırma ve geliştirmenin sürdürüldüğü bir proje olan W-LAB Mimarlığın Low Tech habitat önerisi nemli, sıcak, kurak iklimler için sürdürülebilir yerleşim alanları oluşturmayı hedeflemektedir. (Franco, 2023). Kullanılması planlanan proje ve sistemler küresel olarak girilebilecek kötü senaryolar için çözüm niteliğinde özellikler taşımaktadır.

Yapılarda ısıtma ve pişirme temelindeki faaliyetler için fosil yakıtlara alternatif olarak geliştirilen güneş enerjili fotovoltaik panel temelli kızılötesi ısıtma sistemi enerji dönüşümündeki kayıpları engelleyerek verimli bir ısıtma sağlamaktadır. Sisteme entegre edilen yalıtım ve havalandırma teknolojileri ile ısı kaybı, soğuma ya da farklı mevsimlerdeki yetersizlik ve fazlalıkların önüne geçilebilmektedir (Leindecker & Kugfarth, 2019, s. 5).

Çağımızda ortaya çıkan toplumsal gelişmelere karşı daha çok pasif düzeyde denebilecek hareketlerin başladığı fark edilmektedir. Bu hareketler küçük ev hareketi gibi sosyal medya ve benzeri yollar ile küreselleşmekte ve yaygınlaşabilmektedir. Benzer şekilde 0 Kilometre Malzemeler hareketi de yaygınlaşmayı beklemektedir. Sürdürülebilirlik açısından önemli bir yaklaşım olan 0 Kilometre hareketi başka bir hareket olan Slow Food hareketinden türemiştir. Hızlı yemek sektörünün küresel malzeme taşıma ve dağıtma süreçleri yerine kurulduğu yer ve bölgeden üretim yapmasının taşımacılıkla gerçekleşen zararları indirgemesini planlamaktadır. Bölgenin ekonomik gelişimini de destekleyecek hareketin mimaride kullanımının karşılığı ise 0 Kilometre Malzeme hareketi olmuştur. Yapı üretiminde bölgesel malzeme kullanımının hedeflenmesi ile malzeme yer değişiminin minimuma indirilmesi planlanmaktadır (Souza, 2021). Bu durumda yerel malzemenin kullanımı geleneksel özellikli mekan ve yapılara dönüşüm de yolunu açabilecektir. Bölgelerin yapı sektörlerinde gelişimlerini sağlayacak, yapıları doğal ve yerel malzeme kullanımı ile özelleştirecektir. Kentler bölgesel özellikler göstererek turistik olarak dikkat çekici hale gelecek ve de tarihi yapıların korunması da bu yol ile kolaylaşacaktır. Çünkü bu yapılar da genel olarak yerel malzemelerle üretilmiştir. Ancak benzer hareketlerde olduğu gibi bu hareketin de yasalaşmak ve devlet önlemleri haline gelmeden bireysel çabalarla doğaya katkıda bulunmasını beklemek pek rasyonel bir yaklaşım olmayacaktır. Çalışmanın bu kısmında bir projeden bahsedilirken bu

hareketlerin tanımlanma sebebi ise Low Tech habitat projesinin de 0 Kilometre Malzeme hareketini benimsemiş olmasıdır. Amerika içindeki nemli, sıcak ve kurak alanlar için tasarlanan yapı kompleksleri formal konumlandırılışları ile de konforlu mikro iklim bölgeleri oluşturmayı hedeflemiştir. Projeyi yalnız Amerika ile sınırlandırmak ise hata olacaktır. Çünkü daha çok küresel iklim krizine yöneliktir ancak malzeme kullanımı açısından prototip üretim yerini baz almaktadır.

4. SONUÇ

Ekolojik ve şebekeden bağımsız köyler Avrupa ülkelerinin plan ve projeleri arasındadır. Ortaya çıkan göçmen krizi ve kaynak ihtiyacı bu tipte sürdürülebilir göçmen adaptasyon kampları için de model olarak önerilmektedir. Benzer uygulama ve denemelerin ülkemizde de gerçekleştirilmesi gerek doğayı koruma gerekse göçmen kontrolü için gerekli görülmektedir. Ülkemizde ve çevre ülkelerde ortaya çıkan koşullarda ekolojik kontrol ve korumanın acilen sağlanması gereklidir. İklimdeki değişimin kendini ciddi olarak göstermesi ve muhtemel su krizleri acilen önlem alınmasını gerektirmektedir. Mikro konutlar ekolojik korumanın deneysel alanlarını oluşturmanın yanında çevresel etkileri minimuma indiren yaşam alanları da sunarak farklı bir mimarlığın, yaşantının ve geleceğin mümkün olabileceğini göstermektedir.

2022 yılında Siegner ve diğerlerinin Tiny House in My Backyard (THIMBY) projesini analizleri ile enerji ve su performansı ölçülmeye çalışılmış ve yapıların süreli ölçümlerde, enerji performans başarısının yüksek verimlilikte gerçekleştiği, fosil yakıt kullanılmadığından emisyon seviyesi tasarrufu potansiyelinin de aynı oranda başarıya ulaştığı belirtilmiştir (Siegner, Webster, Bolliger, & Kammen, 2022, s. 132).

Mevcut yapıların çatılarına yerleştirilebilecek hafif mikro konut strüktürleri de konut sorununun çözümünde alternatif bir yol sunmaktadır. Mikro konutlar birçok çerçevede farklı problemlerin çözümünde önemli bir konseptin anahtarı niteliğindedir.

Doğayı korumak için birçok hareket, aktivite ve çabanın olduğu günümüzde bu hareketlerin hükümetlerce teknik ve yasal bir zemine

getirilmesi ile geleceğin güvence altına alınması gereklidir. Bu sebeple üretilecek yeni konutların doğa dostu, fiyat-performans ürünleri olup, kaliteli, hızlı üretilebilen, strüktürel olarak her türden koşula dayanıklı, yerel kaynakları kullanan ve yerel malzeme odağında gelişen yapılar olması gereklidir. Bunun yanında artan nüfus ve zaten yoğun nüfuslu kentler için yüksek katlı yapısal formlara uyurlanabilir olmaları gereklidir. Böylece yapıların konut kıtlığına çare olması da beklenebilir. Gelişmekte olan ülkeler ve nüfus kontrolü için önlem almamış ülkeler için konut kıtlığına acil çare gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, inşaat sektöründe ve hızlı konut üretiminde kontrolsüz artışlar gerçekleşmekte ve üretilen yapıların teknolojik altyapıları ve sürdürülebilir nitelikleri maliyet odağı sebebi ile ikinci planda kalabilmektedir. Mikro konutlar kolay üretilebilir olmaları sebebi ile gerekli teknolojik ve sürdürülebilir altyapının kitlesel konut üretimine aktarımında önemli rol sahibi olacaktır. Bu rolde ülkemiz için bu mekanların öneminin kavranması ve teknoloji üretiminde inşaat sektörü ile üniversite ortaklıkları kurularak yeni teknolojilerin yapı üretimine entegrasyonunun hızlandırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Archdaily. (2023, 07 17). The Hermit Houses - Abé / The Cloud Collective. Archdaily: https://www.archdaily.com/401259/the-hermit-houses-the-cloud-collective?ad_medium=gallery adresinden alındı
- Belentepe, A. (2019). Mikro Konutların İç Mekan Tasarımlarının İncelenmesi. İstanbul: Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Cao, L. (2023, 01 20). 10 Innovative Cabins That Experiment With Their Materials. Archdaily: https://www.archdaily.com/955189/10-innovative-cabins-that-experiment-with-their-materials?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all adresinden alındı
- Franco, J. T. (2023, 05 15). How Could a House Work in a Post Climate Change Scenario? Archdaily: https://www.archdaily.com/959389/how-could-a-house-work-in-a-post-climate-change-scenario?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all adresinden alındı
- Haack, L., & Höpfner, J. (2010). Microarchitecture –experiments in space optimisation. E. C. Schittich içinde, In Detail Small Structures Compact Dwelling, Temporary Structures, Room Modules (s. 11-23). Basel: Birkhauser.
- Jain, C. (2020, 12 8). Innivative Housing Technologies for a Better Urban Future. International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT) , s. 1550-1554.
- Leindecker, H. C., & Kugfarth, D. R. (2019). Mobile Tiny Houses – Sustainable and Affordable? IOP Conference Series: Earth and Environmental Science: SUSTAINABLE BUILT ENVIRONMENT CONFERENCE 2019 (SBE19 Graz) (s. 1-8). Graz: IOP Publishing.
- McKnight, J. (2018, 04 12). 3D-printed tiles filled with succulents form cabin by Emerging Objects. Dezeen:

<https://www.dezeen.com/2018/04/12/emerging-objects-3d-printed-backyard-cabin-tiles-succulents-oakland-california/> adresinden alındı

Pintos, K. P. (2023, 07 17). Majamaja Wuorio Eco-Cabin / Littow Architectes. Archdaily: https://www.archdaily.com/953405/majamaja-wuorio-eco-cabin-littow-architectes?ad_medium=gallery adresinden alındı

Savaş, M. (2019). Mikro konutlarda mekan organizasyonunun iklimsel tasarım parametreleri üzerinden incelenmesi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü .

Siegner, A. B., Webster, B., Bolliger, I., & Kammen, D. M. (2022, 01 11). Energy and Water Performance of An Off-Grid Tiny House in California. *Journal of Green Building*, s. 111-134.

Shearer, H., Bares, V., Pieters, R., Winkle, B., & Meathrel, K. (2018, Haziran 26). Planning for tiny houses. *Australian Planner*, s. 147-156.

Souza, E. (2021, 03 23). Zero Kilometer Materials: Preserving the Environment and Local Cultures. Archdaily: <https://www.archdaily.com/958893/zero-kilometer-materials-preserving-the-environment-and-local-cultures> adresinden alındı

Tezcan, S., Kaptan, K., & Erkal, A. (2005). Sismo Yapı Teknolojisi Değerlendirme Raporu. İstanbul.: Boğaziçi Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü.

The Tiny House Co and ESC Consulting in partnership with Griffith University, Shelter, Plannery Co, and Tiny Consulting. (2018). A Place for Tiny Houses Exploring the Possibilities Tiny House Planning Resource for Australia 2017. ESC Consulting, Q Shelter, The Tiny House Co, Plannery Co, Griffith University, Tiny Consulting.

ISBN: 978-625-367-452-6